

**ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ**

**Регіональна доповідь про стан навколишнього
природного середовища Кіровоградської області
у 2015 році**

2016 рік

ЗМІСТ
Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища
Кіровоградської області у 2015 році

	Вступне слово	5
1	Загальні відомості	6
1.1	Географічне розташування та кліматичні особливості області	6
1.2	Соціальний та економічний розвиток області	8
2	Атмосферне повітря	14
2.1	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	14
2.1.1	Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами	15
2.1.2	Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах	18
2.1.3	Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	20
2.2	Якість атмосферного повітря в населених пунктах	23
2.3	Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	24
2.4	Заходи, спрямовані на поліпшення якості атмосферного повітря	25
3	Зміна клімату	26
3.1	Тенденції зміни клімату	26
3.2	Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	28
3.3	Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	28
4	Водні ресурси	29
4.1	Водні ресурси та їх використання	29
4.1.1	Загальна характеристика	29
4.1.2	Водозабезпеченість територій області	30
4.1.3	Водокористування та водовідведення	32
4.2	Забруднення поверхневих вод	33
4.2.1	Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	33
4.2.2	Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	37
4.3	Якість поверхневих вод	38
4.3.1	Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	38
4.3.2	Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів	42
4.3.3	Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	43
4.3.4	Радіаційний стан поверхневих вод	44
4.4	Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	44
4.5	Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	45
5	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі	46
5.1	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі	46
5.1.1	Загальна характеристика	46
5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	47
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	48

5.1.4	Формування національної екомережі	49
5.1.5	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	50
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	51
5.2.1	Загальна характеристика рослинного світу	53
5.2.2	Охорона, використання та відтворення лісів	56
5.2.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	59
5.2.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України	60
5.2.5	Адвентивні види рослин	70
5.2.6	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	71
5.2.7	Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду	72
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	73
5.3.1	Загальна характеристика тваринного світу	73
5.3.2	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	80
5.3.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України	84
5.3.4	Інвазивні види тварин	90
5.3.5	Заходи щодо збереження тваринного світу	90
5.4	Природні території, що підлягають особливій охороні	95
5.4.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кіровоградської області	97
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	100
5.6	Природно-культурна спадщина	101
5.7	Туризм	102
6	Земельні ресурси і ґрунти	104
6.1	Структура та використання земельних ресурсів	104
6.1.1	Структура та динаміка змін земельного фонду Кіровоградської області	104
6.1.2	Господарська освоєність земельних угідь	106
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	107
6.3	Стан ґрунтів	108
6.3.1	Якість ґрунтів сільськогосподарського значення	108
6.3.2	Забруднення ґрунтів	109
6.3.3	Деградація земель	110
6.4	Оптимізація використання та охорона земель	112
7	Надра	113
7.1	Мінерально-сировинна база	113
7.1.1	Стан та використання мінерально-сировинної бази	113
7.2	Система моніторингу геологічного середовища	117
7.2.1	Підземні води: ресурси, використання, якість	118
7.2.2	Екзогенні геологічні процеси	119
7.3	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	121
7.4	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	122
8	Відходи	124
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	124
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	126
8.3	Транскордонне перевезення відходів	130
8.4	Державне регулювання в сфері поводження з відходами	130
9	Екологічна безпека	131
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	131
9.2	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку	132
9.3	Радіаційна безпека	132

10	Промисловість та її вплив на довкілля	135
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	135
10.2	Вплив на довкілля	137
10.2.1	Гірничодобувна промисловість	137
10.2.2	Металургійна промисловість	137
10.2.3	Харчова промисловість	137
10.3	Заходи з екологізації промисловості виробництва	138
11	Сільське господарство та його вплив на довкілля	139
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	139
11.2	Вплив на довкілля	140
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	140
11.2.2	Використання пестицидів	141
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	142
11.2.4	Тенденції в тваринництві	143
11.3	Органічне сільське господарство	145
12	Енергетика та її вплив на довкілля	146
12.1	Вплив енергетичної галузі на довкілля	147
12.2	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	147
13	Транспорт та його вплив на довкілля	148
13.1	Структура та обсяги транспортних перевезень	148
13.2	Вплив транспорту на довкілля	149
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	150
14	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	152
14.1	Регіональна екологічна політика	152
14.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	153
14.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	154
14.4	Виконання цільових екологічних програм	158
14.5	Моніторинг навколишнього природного середовища	159
14.6	Державна екологічна експертиза	160
14.7	Економічні засади природокористування	161
14.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності	161
14.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі	162
14.8	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування	164
14.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	166
14.10	Екологічний аудит	167
14.11	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	168
14.11.1	Діяльність громадських екологічних організацій	173
14.11.2	Діяльність громадських рад	175
14.12	Екологічна освіта та інформування	176
	Висновки	179

ВСТУПНЕ СЛОВО

Кожна свідома людина повинна обов'язково мати загальне уявлення про особливості сучасного екологічного стану та про основні напрямки державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Однією з умов сталого економічного і соціального розвитку області та України в цілому є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та збереження екологічної безпеки життєдіяльності населення.

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку Кіровоградщини. Кіровоградська область здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку області для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Основна мета Доповіді – це висвітлення та ознайомлення широкого загалу державних та громадських органів, підприємств, установ, організацій і громадськості про стан природного середовища в області, його проблеми та перспективи подальшого розвитку та використання.

У звітній доповіді «Про стан навколишнього природного середовища у Кіровоградській області у 2015 році» наведено систематизовані офіційні дані щодо стану навколишнього природного середовища в області з характеристиками стану довкілля області, використання, охорону і відтворення природних ресурсів, державну політику та контроль у галузі охорони природи та природокористування, впровадження еколого-економічних програм, екологічний моніторинг навколишнього середовища, результати державної екологічної експертизи, поводження з відходами, екологічну та радіаційну безпеку, громадські екологічні організації і об'єднання, наукові дослідження у сфері екології, вплив якісних складових довкілля на здоров'я населення і демографічну ситуацію, охарактеризовані ключові проблеми області та визначено пріоритети регіональної екологічної політики на наступний рік.

Турбота про довкілля – ознака цивілізованого суспільства, тому формування екологічної культури є вирішальним чинником у гармонізації відносин суспільства та природи. Сподіваємось, що спільна праця в екологічній сфері при розбудові Кіровоградщини сприятиме об'єднанню зусиль органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, науки, освіти, бізнесу та громадськості заради ефективного та комплексного вирішення екологічних проблем нашого регіону.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості області

У центральній частині України, в межиріччі Дніпра і Південного Бугу розташована Кіровоградська область. Площа її складає 24,6 тис. км². За розміром Кіровоградщина посідає 14 місце в Україні. Основну частину території області займає Придніпровська височина. У річкових долинах на поверхню часто виходять кристалічні породи Українського щита, що подекуди утворюють в річищах пороги і перекати.

Кіровоградська область багата на корисні копалини. Тут розміщений Дніпровський буровугільний басейн. Є родовища горючих сланців, торфу. На території області знаходиться частина Криворізького залізрудного басейну. Є нікелеві руди (Побужжя), хромітові руди (Голованівський район), золото.

У Кіровоградській області експлуатується найбільше в Європі Завалівське родовище графіту. Вміст графіту в каолінованих гнейсах складає 6-14%. Видобуток ведеться кар'єрами. Продукцію представлено чотирма видами малозольного графіту (тигельний, елементний, олівцевий і ливарний або сріблястий) та іншими різновидами колоїднографітових препаратів для хімічної, електротехнічної та машинобудівельної промисловості.

На просторах Кіровоградщини протікає 438 річок загальною довжиною 5,6 тис.км, серед яких найбільші – Інгулець, Синюха, Велика Вись, Інгул, Ятрань. Річки області належать до систем Дніпра і Південного Бугу. Значущі притоки Дніпра – Тясмин, Інгулець і Цибульник, Південного Бугу – Інгул, Синюха і Синиця. Водні ресурси Кіровоградщини представлені річками, водосховищами, ставками та підземними водами. Протяжність по території області р. Дніпро - 68 км, Південного Бугу – 84 км. За кількістю водосховищ та ставків область займає третє місце серед областей України, але має найменші запаси природних підземних вод. Болотами зайнято 10,4 тис. га, що складає 0,42% території області.

Кіровоградщина розташована у лісостеповій і степовій зонах. У лісостеповій переважають чорноземи типові, опідзолені, ясно-сірі та сірі лісові ґрунти, в степовій — чорноземи звичайні.

Красою краю і місцем відпочинку є лісові насадження. Загальна площа лісового фонду області 179,1 тис. га, що складає 6,8% території. Лісова рослинність представлена змішаними лісами.

За походженням рельєф Кіровоградської області переважно ерозійний, тобто вироблений талими водами, річками та тимчасовими водотоками. Основними й найпоширенішими формами рельєфу є вододільні плато, річкові долини, яри та балки. З інтенсивною господарською діяльністю пов'язане виникнення техногенних форм рельєфу – кар'єрів, вуглерозрізів, котлованів, гребель, штучних зрошувальних систем, а також курганів, городищ, земляних фортечних валів. Антропогенні форми рельєфу порушують природну рівновагу в екосистемах та активізують негативні природні процеси – ерозію,

зсуви, підтоплення, заболочення. Ґрунти області мають високу родючість. Ґрунтовий покрив області характерний для перехідної зони від південного лісостепу до північного степу. Для південно-східних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо - та мало гумусні, а в південній частині - чорноземи звичайні мало гумусні.

Клімат області помірно континентальний. Зима м'яка, з відлигами. Літо жарке. Середня температура січня $-5,4...-6,5$ °С, липня $+20...+21,4$ °С. Опадів 400—490 мм на рік. Трапляються посухи, іноді - пилові бурі.

Опади випадають найчастіше влітку і восени у вигляді дощів. За теплий період (червень-жовтень) випадає в середньому 280-335 мм, за холодний (листопад-березень) – 125-140 мм. У той же час у степовій зоні мають місце бездощові періоди тривалістю 30-40 днів.

Клімату Кіровоградщини властиві і небезпечні явища погоди – такі, як сильні зливи, град, ожеледь, пилові бурі тощо. Нерідким явищем у степовій зоні є пилові або чорні бурі та суховії до 25-30 м/с, характерні для осінньо-літнього періоду, які завдають великих збитків господарству зменшенням або повною загибеллю врожаю.

Сприятливими факторами географічного розташування області є безпосереднє сусідство з розвинутими в промисловому відношенні Придніпров'ям і Донбасом, наявність густої мережі транзитних залізниць та автомагістралей, газопроводів та нафтопроводів, вихід до Дніпра (пристань у Світловодську). Кіровоградщина лежить у межах двох фізико-географічних зон – лісостепової і степової (більша частина).

Область має порівняно великі запаси деяких мінеральних ресурсів. З паливних ресурсів тут є поклади бурого вугілля в м. Олександрія. Вагоме енергетичне значення мають значні (світового масштабу) поклади уранових руд.

1.2 Соціальний та економічний розвиток

Дата утворення:	10 січня 1939 року
Площа:	24587,8 кв. км. (4,1% від території України)
Відстані:	від м. Кіровограда до м. Києва:
	залізницею - 362 км
Географічні дані:	автошляхом - 302 км
	Область розташована у центральній частині України, на півдні Придніпровської височини, у межиріччі Дніпра та Південного Бугу, на межі Лісостепу та Степу.
	Клімат – помірно континентальний.
Кордони:	На території області протікають 438 річки, з них найбільші: Інгулець, Інгул, Синюха
	Межує з Вінницькою, Дніпропетровською, Миколаївською, Одеською, Полтавською, Черкаською областями
Чисельність населення:	973,1 тис. осіб (2,27% населення України)
у тому числі:	Щільність населення, осіб на 1 км ² - 39,6. сільського – 361 тис. осіб, міського – 612,1 тис. осіб

Кількість адміністративно-територіальних одиниць:

Кількість районів	21
Кількість міст (без урахування об'єднаних територіальних громад)	10
- з них обласного значення:	4
Кількість селищ міського типу	27
Кількість сіл та селищ (без урахування об'єднаних територіальних громад)	974
Кількість об'єднаних територіальних громад	2
Кількість міст	2
- з них: обласного значення	-
- районного значення	2
Кількість сіл та селищ	17

Назва міста	Кількість наявного населення (за оцінкою), тис. осіб			Площа, км ²	Щільність наявного населення, осіб/ км ²
	усього	у тому числі			
		міське	сільське		
1	2	3	4	5	6
Міста обласного значення					
Кіровоград (міськрада)	239,7	239,7	X	103,3	2,320,4
1	2	3	4	5	6
м. Знам'янка (міськрада)	28,4	28,2	0,2	20,9	1361,4
м. Олександрія (міськрада)	91,8	89,7	2,1	68,1	1348,3
м. Світловодськ (міськрада)	53,4	53,4	X	44,7	1194,0
Усього:	413,3	411,0	2,3	237,0	1744,1
Міста районного значення (без урахування об'єднаних територіальних громад)					
м. Гайворон	15,0	15,0	X	-	-
м. Помічна	9,0	9,0	X	-	-
м. Долинська	19,4	19,4	X	-	-
м. Новомиргород	11,4	11,4	X	-	-
м. Новоукраїнка	17,1	17,1	X	-	-
м. Ульяновка	6,1	6,1	X	-	-
Усього:	78,0	78,0	X	-	-

У промисловості у 2015 році забезпечено приріст промислового виробництва в добувній промисловості і розроблені кар'єрів (на 3%), окремих підгалузях переробної промисловості (машинобудування (на 7,5%), текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (на 18,5%), виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність (на 17,6%), виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (у 2,6 раза), виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (на 19,3%) порівняно з 2014 роком.

Індекс промислової продукції у 2015 році склав 83%, через зменшення обсягів виробництва у переробній промисловості (на 22,4%), у тому числі у харчовій промисловості (на 35,7%), хімічній (на 5,2%), металургії (на 7,9%), постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 12,1%). У харчовій промисловості значне зниження допущено у виробництві олієжирової продукції (на 45,2%), на частку якої приходиться 30,7% загального обсягу реалізації продукції в області (в основному ПГ "Креатив").

Обсяг реалізованої промислової продукції за 2015 рік склав 20 млрд.грн. (за 2014 рік – 17,5 млрд.грн.).

Протягом 2015 року:

1) здійснювалась реалізація проектів у машинобудуванні, у сфері переробки сільськогосподарської продукції та виробництва і реалізації продовольчих товарів, зокрема:

підприємством ПАТ "Червона зірка" вироблено перший екскаватор "ELEX-81A" (м.Кіровоград), який відповідає всім вимогам європейських стандартів і стане в нагоді підприємствам ЖКГ;

збудовано чавуно-ливарний завод потужністю 6,5 тис.т лиття на рік (ПрАТ "Металит", м.Кіровоград);

завершено будівництво автоматизованого комплексу з переробки та очищення зерна і олійних культур (м.Олександрія);

продовжено реконструкцію заводу з переробки насіння соняшнику ТОВ "Гідросенд" потужністю 240 тис.т/рік (м.Світловодськ);

освоєно випуск нового обладнання "БРИЗ Міні" ПП "Майстерня своєї справи" для сушіння та обжарювання в потоці гарячого повітря сипучих харчових продуктів та сировини на підприємствах харчової промисловості, агропромислового комплексу та фермерських господарств в автоматичному або напівавтоматичному режимі;

2) вжито заходи щодо відновлення стабільного функціонування ДП "Межирічківський вітамінний завод" ДАК "Укрмедпром": проведено реконструкцію лінії з виробництва спирту, вироблено 2,5 тис. дал. спирту етилового;

3) підприємствами області:

налагоджено виробництво продукції для потреб військових, серед них: ТОВ ЗПТУ "Віра-Сервіс "Інтермаш", ТДВ "Швейна фабрика "Україна", ПАТ "Кіровоградська швейна фабрика "Зорянка", підприємство "Обласний центр трудової і соціальної реабілітації інвалідів" Всеукраїнської організації інвалідів "Союз організації інвалідів України", Петрівська ВК №49, підприємство Кіровоградської ВК №6;

здійснено заходи щодо модернізації виробництва, впровадження інноваційних технологій, нових видів продукції, розширення потужностей підприємств галузі тощо (ПАТ "Червона Зірка", ПрАТ "Гідросила АПМ", ПАТ "Кіровоградський завод дозуючих автоматів", ПАТ "Зорянка", ТДВ "М'ясокомбінат "Ятрань" та ТОВ "Кіровоградхліб 2014" (м.Кіровоград), ПП "КСіМ", ВК ПАТ "Оболонь", ТОВ "Катеринославські меблеві майстерні", ТОВ ТД "Укрнасоссервіс", ТОВ "Олександрійська ливарна компанія", ТОВ "Кран-Сервіс" (м.Олександрія), Інгульська та Новокостянтинівська шахти ДП "СхідГЗК" (Кіровоградський та Маловисківський райони), ТОВ "Побужський феронікелевий комбінат", ДП "Межирічківський вітамінний завод" ДАК "Укрмедпром" та ДП "Голованівське лісове господарство" (Голованівський район), підприємствами установ виконання покарань управління ДПтС України в області).

У сільському господарстві у 2015 році отримано вагомий урожай зернових і зернобобових культур в обсязі 3,3 млн.т, соняшнику - 1,2 млн.т, картоплі - 525,5 тис.т, що відповідно на 7,2%, на 18,3% та на 14,2% більше ніж у середньому за останні 5 років.

Більше ніж у 2014 році отримано валовий збір плодів і ягід.

У сільгосп підприємствах області збільшено поголів'я: ВРХ – на 4,5%, у т.ч. корів – на 3%, свиней - на 8,1%, птиці - на 24%;

Виробництво яєць збільшилось на 0,9%.

Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва склав 97,5% порівняно з 2014 роком (у 2014 році - 98,2%).

З метою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення її зберігання у 2015 році завершено будівництво:

8 елеваторів і зерноховищ для зберігання зернових і олійних культур (Гайворонський, Добровеличківський, Долинський, Компаніївський, Новгородківський та Онуфріївський райони);

вагового комплексу (Вільшанський район);

тепличного комплексу з вирощування овочевої продукції (Долинський район).

У галузі тваринництва:

1) завершено будівництво племінного репродуктора на 3,15 тис. гол. свиноматок та корівників на 600 голів, створено 22 робочі місця (Компаніївський та Світловодський райони);

2) завершено реконструкцію свинокомплексу на 1 тис. гол. (Вільшанський район);

3) продовжується реалізація інвестпроектів з будівництва та реконструкції:

нових та існуючих приміщень для автоматизованого комплексу молочної ферми на 600 голів ВРХ (Устинівський район);

сучасного тваринницького комплексу "Петриківське молоко" (Олександрійський район), у якому налічується 3,5 тис. голів ВРХ, освоєно 227 млн.грн., створено 114 нових робочих місць.

Крім того, у 2015 році:

1) створено 6 кооперативів, зокрема:

молочарський кооператив (Компаніївський район);

4 сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи у 2 районах (Новомиргородський та Знам'янський райони), створення і фінансування яких здійснювалось у рамках реалізації третьої фази проекту ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду";

сільськогосподарський обслуговуючий кооператив "Зерно-БУНК" (Бобринецький район), який створено у рамках Канадського кооперативного зернового проекту (UGSMC);

2) створено дві громадські організації у Маловисківському районі, які взяли в оренду природні пасовища для випасу худоби, та в перспективі планують створити молочні кооперативи;

3) сільгосп підприємствами області придбано 662 одиниці сільськогосподарської техніки на суму 685,1 млн.грн.;

4) 20 сільгосптоваровиробникам області виплачено 9,7 млн.грн. з державного бюджету у вигляді компенсації відсотків за залученими ними кредитами.

У 2015 році в області мало місце стабільне збільшення надходжень до бюджетів.

Надходження до бюджетів усіх рівнів - зросли на 22,5%, або на 867,8 млн. грн. (2014 рік – на 16,6%), у тому числі до:

державного бюджету – на 8,7% (2014 рік - на 27,9%);

місцевих бюджетів – на 39,3% (2014 рік - на 8,3%).

Доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення у 2015 році зросли на 19%, або на 0,4 тис. грн. і склали 2,5 тис. грн. (2014 рік – 2,1 тис. грн.).

Капітальні видатки місцевих бюджетів (без урахування субвенцій з державного бюджету, крім освітньої, медичної, на підготовку робітничих кадрів у розрахунку на одну особу населення у 2015 році зросли у 2,3 раза, або на 0,25 тис. грн. і склали 0,43 тис. грн. (2014 рік – 0,18 тис. грн.).

Середньомісячна заробітна плата за 2015 рік склала 3282 грн. і збільшилась на 17,7% порівняно із 2014 роком, у тому числі:

у промисловості – на 16% (3676 грн.), де працює 22,2% (40,1 тис. осіб) від загальної кількості найманих працівників в області;

у сільському господарстві – на 25,9% (3122 грн.), де працює 11,8% (21,3 тис. осіб) від загальної кількості найманих працівників в області.

Обсяг капітальних інвестицій за 2015 рік склав 3800,4 млн.грн., у тому числі у промисловості – 718,1 млн.грн., у сільському господарстві – 1747,7 млн.грн. Порівняно із 2014 роком обсяг капітальних інвестицій збільшився на 1,6%.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій унесених з початку інвестування в економіку області станом на 31 грудня 2015 року (з урахуванням курсової різниці) становив 64,4 млн. дол. США та зменшився на 21,4% порівняно з початком 2015 року. У розрахунку на одну особу він склав 66,4 дол. США.

З країн Європейського Союзу унесено 46,4 млн. дол. США інвестицій (72,1% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 18 млн. дол. США (27,9%).

Найбільші обсяги інвестицій зосереджені на підприємствах промисловості – 42,2 млн. дол. США (65,5% загального обсягу інвестицій), організаціях, що здійснюють діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 4,9 млн. дол. США (7,5%), підприємствах оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 4,7 млн. дол. США (7,3%), організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном – 4,5 млн. дол. США (6,9%), та підприємствах транспорту, складського господарства, пошти та кур'єрської діяльності – 3,5 млн. дол. США (5,4%).

В економіку області вклали капітал інвестори 34 країн світу. Серед них провідні партнери: Велика Британія – 18,5 млн. дол. США, Нідерланди – 15,1 млн. дол. США, Російська Федерація – 10,5 млн. дол. США Кіпр –

10 млн. дол. США. На ці країни припадає 83,7% загального обсягу прямих іноземних інвестицій.

За підсумками 2015 року зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами області склав 561,8 млн. дол. США, у тому числі, експорт – 433,8 млн. дол. США, імпорт – 127,9 млн. дол. США.

Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу товарами та послугами становило 305,9 млн. дол. США.

У загальному товарообігу області торгівля товарами займала 91,1%, послугами – 8,9%.

У товарній структурі експорту переважали: жири та олії рослинного або тваринного походження – 137,7 млн. дол. США, або 33,9% загального обсягу експорту, продукти рослинного походження – 90 млн. дол. США або 22,1%, готові харчові продукти – 70,9 млн. дол. США або 17,4%, машини, обладнання та механізми – 56,4 млн. дол. США або 13,9%, мінеральні продукти – 20,2 млн. дол. США або 5%.

Товарну структуру імпорту становили: машини, обладнання та механізми – 29,3 млн. дол. США або 27,8% загального обсягу імпорту, засоби наземного транспорту – 19,7 млн. дол. США або 18,7%, недорогоцінні метали та вироби з них – 9,7 млн. дол. США або 9,2%, мінеральні продукти – 8,9 млн. дол. США або 8,4%, текстильні матеріали та текстильні вироби – 8,4 млн. дол. США або 7,9%, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 7,7 млн. дол. США або 7,3%, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,1 млн. дол. США або 6,7%.

У 2015 році в області введено в експлуатацію 117,1 тис.кв.м. житла, що у 2,3 раза більше порівняно із 2014 роком. Це забезпечено в основному за рахунок індивідуальних забудовників. Найбільше: у міських поселеннях – 86,4 тис.кв.км житла (73,8% від загального обсягу), що у 2,1 раза більше порівняно із 2014 роком;

Обсяг прийнятого в експлуатацію житла у розрахунку на 10 тис. осіб населення склав 1207,2 кв. метрів загальної площі.

У 2015 році вжито комплекс заходів, спрямованих на забезпечення розвитку транспортно-дорожнього комплексу та зв'язку області. У результаті збільшено:

перевезення вантажів - на 3,9% за рахунок залізничного (на 2,8%) та автомобільного транспорту (на 5,8%); пасажирів – на 9,5% за рахунок тролейбусного (у 1,8 раза) та автомобільного транспорту (на 1,8%);

доходи від надання послуг пошти та зв'язку - на 25% порівняно з 2014 роком, у т.ч. населенню - на 72,1%; кількість абонентів мобільного зв'язку - на 14,8%; чисельність абонентів мережі "Інтернет" - на 19,9%, кабельного телебачення - на 3,5%;

впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій у діяльність підприємств зв'язку області.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Штучне (антропогенне) забруднення атмосфери відбувається внаслідок зміни її складу та властивостей під впливом діяльності людини. За будовою та характером впливу на атмосферу штучні джерела забруднення умовно поділяють на технічні (пил цементних заводів, дим і сажа від спалення вугілля) та хімічні (пило- або газоподібні речовини, що можуть вступати в хімічні реакції).

За агрегатним станом усі забруднюючі речовини поділяють на тверді, рідкі та газоподібні. Саме газоподібні забрудники становлять 90 % від загальної маси речовин, що надходять до атмосфери та становлять найбільшу загрозу для довкілля нашої планети.

Ступінь забруднення атмосфери неоднаковий по регіонах. В індустріально розвинених районах цей показник може бути в тисячу разів вищим за середньопланетарні значення. У світі щороку спалюють понад 10 мільярдів тонн органічного палива, переробляють близько 2 мільярдів тонн рудних і нерудних матеріалів. Лише при спалюванні вугілля в атмосферу щороку потрапляє близько 120 мільйонів тонн попелу, а разом з іншими видами пилу – до 300 мільйонів тонн. За приблизними експертними підрахунками, в атмосферу за останні сто років надійшло 1,5 мільйони тонн арсену, 1 мільйон тонн нікелю, 900 тисяч тонн чадного газу, 600 тисяч тонн цинку та ще стільки ж міді.

Серйозної шкоди стану атмосферного повітря завдає хімічна промисловість. Особливо небезпечними є сірчасті сполуки, оксиди азоту, хлор та інші. Майже всі забруднюючі речовини здатні вступати між собою в реакції, утворюючи високотоксичні сполуки. У поєднанні з туманом це явище дістало назву фотохімічного смогу.

Значним джерелом забруднення довкілля є підприємства чорної металургії. Вони викидають в атмосферу багато пилу, сажі, важких металів (свинець, кадмій, ртуть, мідь, нікель, цинк, хром). Ці речовини на сьогоднішній день по суті стали постійними компонентами складу повітря промислових центрів. Особливо гостро стоїть проблема забруднення повітря свинцем.

Крім того, повітря забруднюють практично всі види сучасного транспорту, кількість якого постійно збільшується у всьому світі. Майже всі складові відпрацьованих газів автомобілів шкідливі для людського організму.

Більш ніж актуальним питання зменшення рівня забрудненості атмосферного повітря є і для України та окремих її територій.

Зокрема, в Кіровоградській області в 2015 році рівень викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря порівняно з попереднім роком зменшився. Також зменшився рівень викидів від пересувних джерел, у т. ч. від автотранспорту.

Задля запобігання зростанню рівня забрудненості атмосферного повітря в області вживається низка відповідних заходів, зокрема контролюється питання

недопущення здійснення викидів забруднюючих речовин у повітря без відповідних дозволів, реалізується ряд природоохоронних програм, проводиться постійний моніторинг екологічного стану регіону тощо.

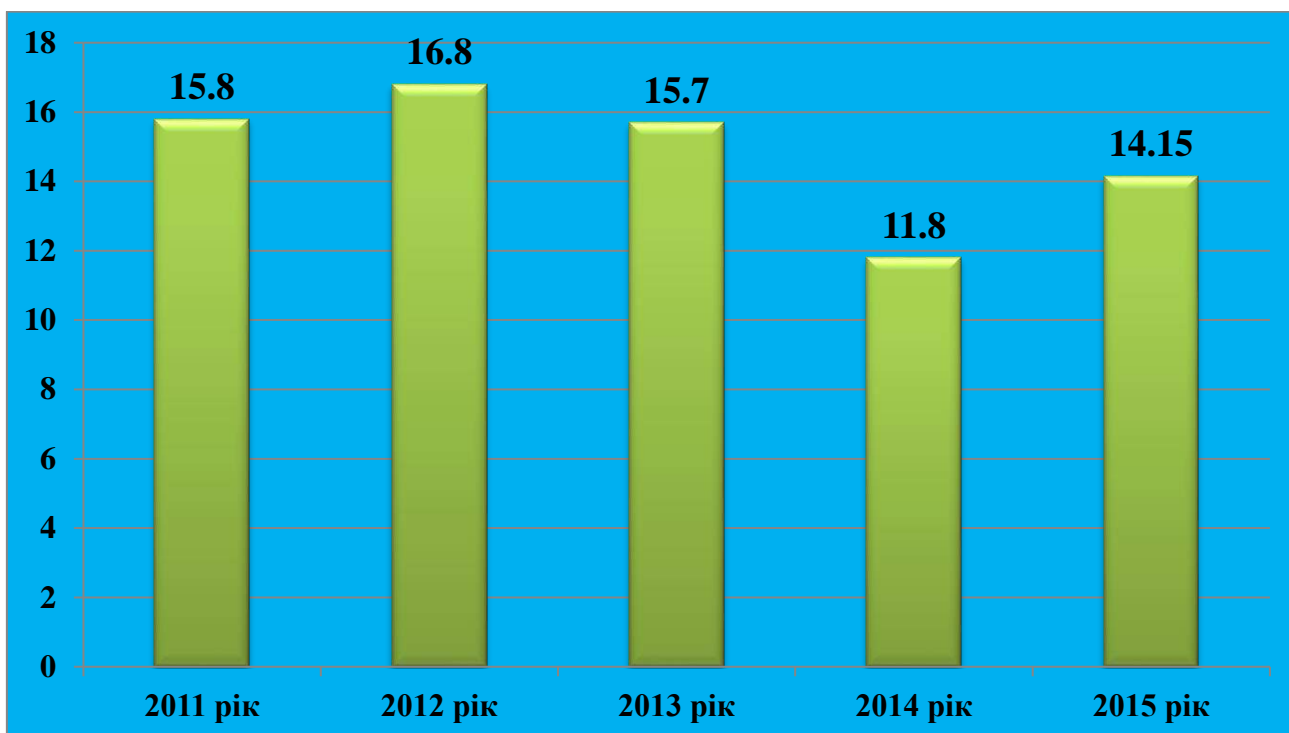
2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області, в 2015 році у повітряний басейн області надійшло 61,64 тис. т забруднюючих речовин, тоді як у 2014 році – 64,0 тис. т (Таблиця 2.1.1.1), у т. ч.:

– від стаціонарних джерел викидів підприємств та організацій викинуто 14,15 тис. т забруднюючих речовин, що на 2,35 тис. т (на 19,9 %) більше, ніж у 2014 році (Діаграма 2.1.1.1).

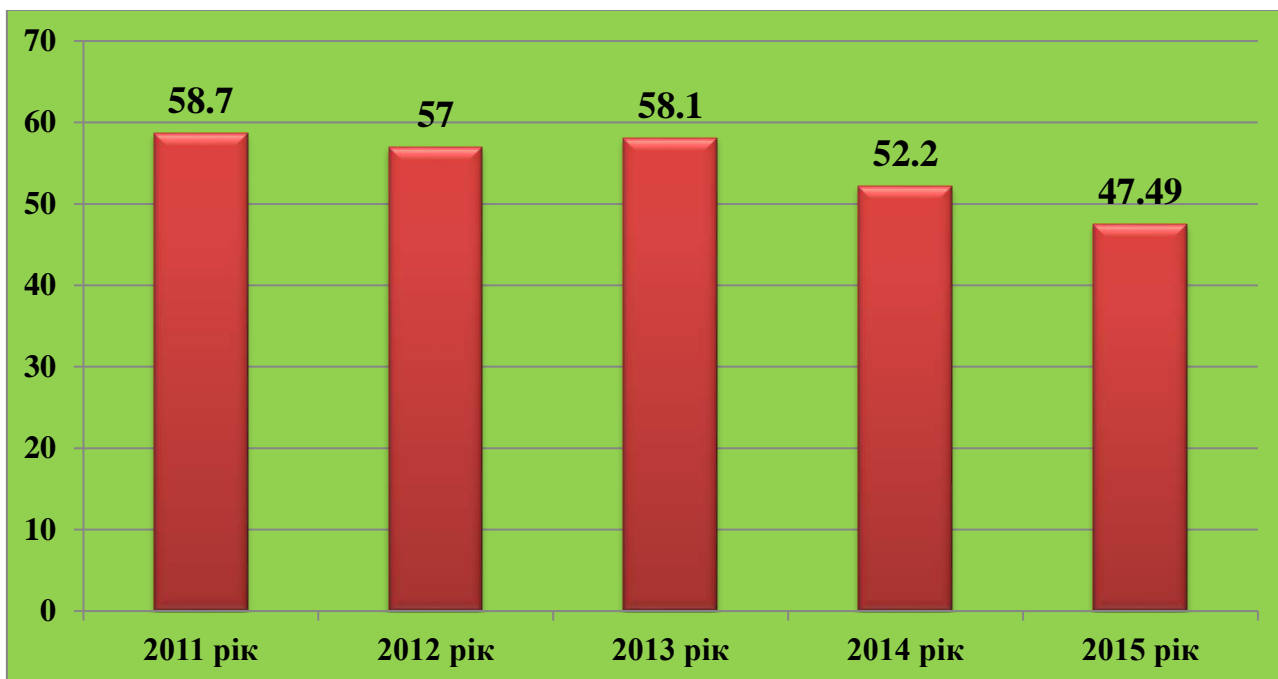
– від пересувних джерел забруднення в атмосферне повітря надійшло 47,49 тис. т, що на 5,9 тис. т, (на 9,03 %) менше, ніж у попередньому році (Діаграма 2.1.1.2).

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (тис. т)

Діаграма 2.1.1.1

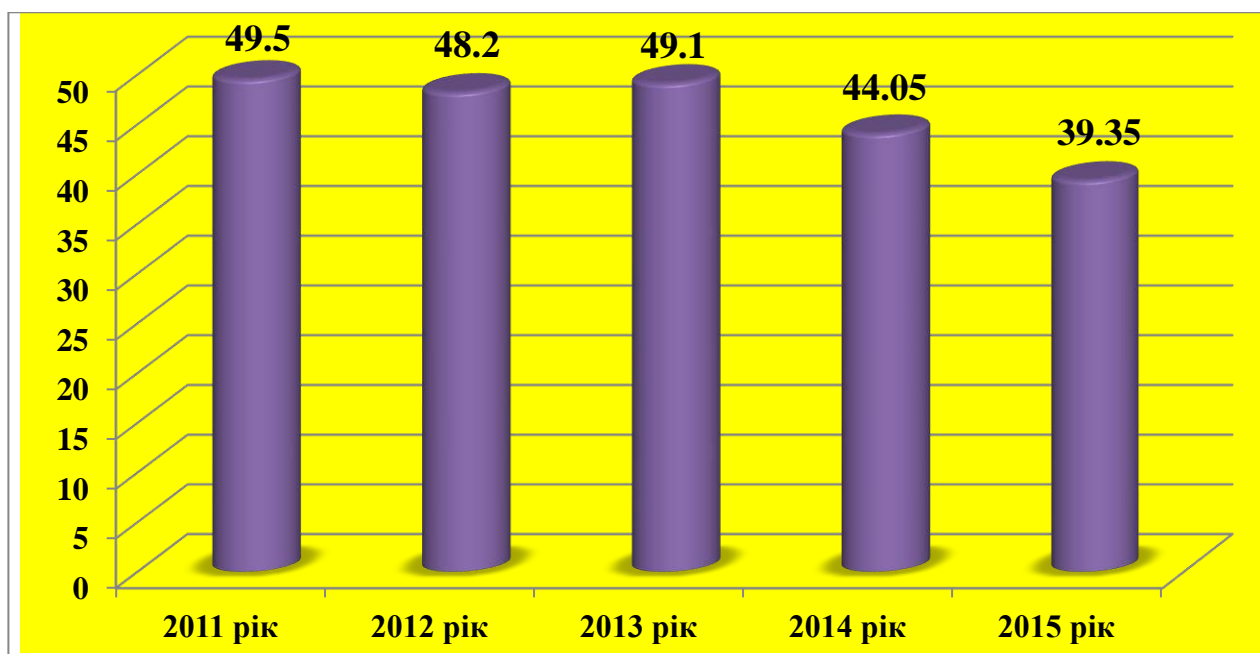
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел забруднення (тис. т)

Діаграма 2.1.1.2

Крім того, протягом 2015 року від усіх видів автотранспорту в повітря викинуто 39,35 тис. т забруднюючих речовин, що на 4,7 тис. т (на 10,7 %) менше, ніж у 2014 році. Обсяги викидів від забруднюючих речовин в атмосферне повітря від усіх видів автотранспорту наведено в Діаграмі 2.1.1.3.

Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від усіх видів автотранспорту (тис. т)

Діаграма 2.1.1.3

Із загального обсягу викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел становить оксид вуглецю 72,3 % (34,3 тис. т), неметанові леткі органічні сполуки – 10,7 % (5,08 тис. т), сполуки азоту – 13,5 % (6,4 тис. т). Крім того, в атмосферне повітря надійшло 668,1 тис. т діоксиду вуглецю.

Від діяльності двигунів автотранспорту у розрахунку на 1 км² території області припадає 1,6 т забруднюючих речовин, на одну особу – 40,3 кг.

Відчутну шкоду повітряному басейну області завдають пересувні джерела викидів, а саме: експлуатація залізничного, авіаційного транспорту та виробничої техніки, використання автотранспорту суб'єктів господарської діяльності та автотранспорту індивідуальних власників.

Протягом 2015 року у повітряний басейн області від залізничного, авіаційного, річкового транспорту та виробничої техніки надійшло 8,14 тис. т забруднюючих речовин, що на 0,036 тис. т (0,4 %) менше, ніж у 2014 році.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Таблиця 2.1.1.1

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, тонн	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
1	2	3	4	5	6	7
2011	73,9	15,2	58,7	3,0	73,4	20041 млн.грн
2012	73,8	16,8	57,0	3,0	73,8	22056 млн.грн
2013	73,8	15,7	58,1	3,0	74,7	25313 млн.грн
2014	64,0	11,8	52,2	2,6	65,3	22300 млн.грн
2015	61,64	14,15	47,49	2,5	63,1	22300* млн.грн

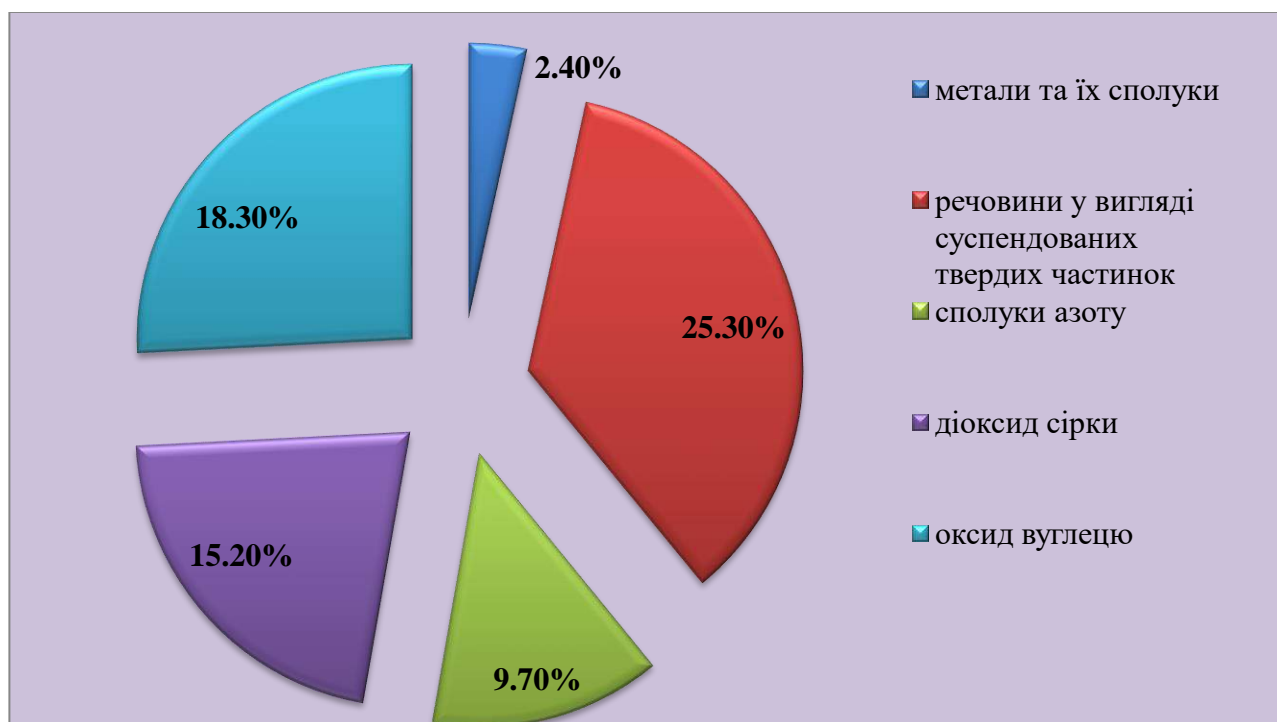
* - відповідно до плану статистичних спостережень інформація буде надана II кварталі 2017 р.

У розрахунку на 1 км² припало 330,95 кг викидів забруднюючих речовин від залізничного, авіаційного, річкового транспорту та виробничої техніки проти 332,4 кг у 2014 році, на одну особу – 8,33 кг проти 8,30 кг у 2014 році. У 2015 році найбільше викинуто в атмосферне повітря оксиду вуглецю (47,3 %) та діоксиду азоту (34,0 %). Крім того, в атмосферу надійшло 276,6 тис. т діоксиду вуглецю.

Хімічний склад викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення в 2015 році наведено в Діаграмі 2.1.1.4.

Із загального обсягу викидів забруднюючих речовин викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, складала 3,061 тис.т. Крім того, в атмосферу надійшло 1,01 млн. т діоксиду вуглецю, який також має парникову дію.

*Хімічний склад викидів забруднюючих речовин
від стаціонарних джерел забруднення у 2015 році*

Діаграма 2.1.1.4

2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин у містах області

Найбільший обсяг викидів забруднюючих речовин області надійшов до атмосферного повітря від підприємств Голованівського району (27,5 %), м. Кіровограда (16,1 %), Компаніївського району (8,3 %) Світловодського району (7,7 %), Новоукраїнського району (6,6 %).

Порівняно з 2014 роком збільшилися обсяги викидів забруднюючих речовин у Бобринецькому (на 666,4 %), Долинському (на 401,3 %), Компаніївському (на 268,6 %) Новоархангельському (на 211,2 %) та Ульяновському (на 206,3 %) районах (Таблиця 2.1.2.3).

*Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від
стаціонарних джерел забруднення у регіоні
за окремими населеними пунктами, тис. т*

Таблиця 2.1.2.1

Найменування населеного пункту	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
м. Кіровоград	2,5	2,3	2,3	2,4	2,3
м. Олександрія	0,2	0,1	0,2	0,17	0,19
м. Знам'янка	0,1	0,2	0,1	0,07	0,08
м. Світловодськ	0,3	0,3	0,3	0,07	0,2
Всього:	3,1	2,9	2,9	2,71	2,77

Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, в т. ч. за найпоширенішими речовинами (речовини у вигляді суспендованих твердих частинок, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) в цілому по області та в розрізі населених пунктів, тис. т

Таблиця 2.1.2.2

Кіровоградська область	м. Світловодськ	м. Знам'янка	м. Олександрія	м. Кіровоград	2011 р.			2012 р.			2013 р.			2014 р.			2015 р.		
					В т.ч.			В т.ч.			В т.ч.			В т.ч.			В т.ч.		
					разом	пил	діоксид сірки	разом	пил	діоксид сірки	разом	пил	діоксид сірки	разом	пил	діоксид сірки	разом	пил	діоксид сірки
15,1	0,3	0,1	0,1	2,4	0,1	0,1	0,1	2,3	0,2	0,2	0,2	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17
4,5	0,1	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,01	0,01	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01
1,3	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,002	0,002	0,002	0,5	0,002	0,002	0,002
1,751	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03
4,805	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,04	0,04	0,04	0,4	0,04	0,04	0,04
16,8	0,0	0,1	0,1	2,3	0,2	0,1	0,2	2,3	0,2	0,2	0,2	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17
4,5	0,1	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,01	0,01	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01
1,3	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	0,002	0,002	0,002	0,5	0,002	0,002	0,002
1,6	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03
6,1	0,1	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,04	0,04	0,04	0,4	0,04	0,04	0,04
15,7	0,3	0,1	0,1	2,3	0,2	0,1	0,2	2,3	0,2	0,2	0,2	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17
4,45	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1	0,1	0,1	0,5	0,01	0,01	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01
1,4	0,1	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,1	0,4	0,03	0,03	0,03	0,4	0,03	0,03	0,03
1,5	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03
4,6	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1	0,1	0,1	0,5	0,01	0,01	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01
11,8	0,3	0,07	0,07	2,4	0,17	0,07	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17
3,0	0,12	0,02	0,02	0,5	0,01	0,02	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01	0,5	0,01	0,01	0,01
1,8	0,06	0,002	0,002	0,5	0,002	0,002	0,002	0,5	0,002	0,002	0,002	0,5	0,002	0,002	0,002	0,5	0,002	0,002	0,002
1,2	0,002	0,002	0,002	0,3	0,03	0,002	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03
2,4	0,05	0,006	0,006	0,5	0,04	0,006	0,04	0,5	0,04	0,04	0,04	0,5	0,04	0,04	0,04	0,5	0,04	0,04	0,04
14,2	0,3	0,07	0,07	2,4	0,17	0,07	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17	2,4	0,17	0,17	0,17
3,6	0,11	0,02	0,02	0,4	0,02	0,02	0,02	0,4	0,02	0,02	0,02	0,4	0,02	0,02	0,02	0,4	0,02	0,02	0,02
2,1	0,03	0,003	0,003	0,3	0,02	0,003	0,02	0,3	0,02	0,02	0,02	0,3	0,02	0,02	0,02	0,3	0,02	0,02	0,02
1,2	0,014	0,006	0,006	0,3	0,03	0,006	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03	0,3	0,03	0,03	0,03
2,6	0,04	0,003	0,003	0,4	0,03	0,003	0,03	0,4	0,03	0,03	0,03	0,4	0,03	0,03	0,03	0,4	0,03	0,03	0,03

Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря в розрізі районів та міст області у 2015 році, т

Таблиця 2.1.2.3

	Обсяги викидів, тонн		Обсяги викидів у 2015 р. до 2014 р., %	Збільшення / зменшення викидів у 2015 р. проти 2014 р, т	Викинуто в середньому одним підприємством, т
	2015 р.	2014 р.			
м. Кіровоград	2276,411	2436,3	93,4	-159,920	32,991
м. Олександрія	186,337	174,5	106,8	11,791	9,317
м. Знам'янка	76,968	68,6	112,3	8,410	4,528
м. Світловодськ	220,649	307,4	71,8	-86,767	10,030
Бобринецький район	108,666	14,2	766,4	94,488	10,867
Вільшанський район	3,119	5,5	56,9	-2,358	3,119
Гайворонський район	104,521	129,8	74,3	-36,247	8,040
Голованівський район	3887,702	3423,9	113,5	463,816	555,386
Добровеличківський район	466,353	224,8	207,4	241,514	24,545
Долинський район	214,995	42,9	501,3	172,105	23,888
Знам'янський район	40,193	41,9	95,9	-1,702	6,699
Кіровоградський район	236,318	477,9	49,5	-241,552	14,770
Компаніївський район	1169,079	317,2	368,6	851,885	233,816
Маловисківський район	350,015	163,0	214,7	187,023	18,422
Новгородківський район	44,18	32,1	137,5	12,058	11,045
Новоархангельський район	97,809	31,4	311,2	66,377	6,113
Новомиргородський район	360,246	132,2	272,6	228,084	40,027
Новоукраїнський район	928,237	793,0	117,1	135,264	77,353
Олександрівський район	877,24	885,8	99,0	-8,491	54,828
Олександрійський район	627,887	387,6	162,0	240,290	33,047
Онуфріївський район	0,868	-	-	0,868	0,434
Петрівський район	741,728	722,8	102,6	18,963	82,414
Світловодський район	1095,91	962,5	113,9	133,385	156,559
Ульяновський район	13,464	4,4	300,6	9,068	6,732
Устинівський район	23,237	25,3	91,8	-2,072	11,619

**2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря
(за галузями економіки)**

Основними забруднювачами довкілля області є підприємства металургійного виробництва (27,2 % від загального обсягу забруднюючих речовин) наземного і трубопровідного транспорту (21,6 %) та виробництва

харчових продуктів (13,2 %). Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в розрізі економічної діяльності наведені в таблиці 2.1.3.1

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності у 2015 році

Таблиця 2.1.3.1

№ з/п	Види економічної діяльності	Обсяги викидів по регіону	
		тис. тонн	у % до підсумку
	Усі види економічної діяльності	14,15	100
	у тому числі:		
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,768	5,4
1.1	Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	0,7648	5,3
2	Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	0,0032	0,1
3	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	1,113	7,9
4	Добування металевих руд	0,813	5,7
5	Виробництво харчових продуктів, напоїв та цукру	1,87	13,2
5.1	Виробництво напоїв	0,006	0,0
6	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,014	0,1
7	Хімічне виробництво	0,044	0,3
8	Виробництво гумових та пластмасових виробів	0,00033	0,0
9	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,49	3,5
10	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	3,84	27,2
10.1	Металургійне виробництво	3,83	27,1
11	Виробництво готових металевих виробів	0,014	0,1
11.1	Виробництво машин та устаткування	0,063	0,4
11.2	Виробництво електричного устаткування	0,016	0,1
12	Виробництво меблів	0,038	0,3
13	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та пари та кондиційованого повітря	0,310	2,2
14	Будівництво будівель	0,011	0,1
15	Оптова та роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	0,019	0,1
15.1	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	0,019	0,1
15.2	Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	0,052	0,4
16	Наземний та трубопровідний транспорт	3,050	21,6
16.1	Вантажний залізничний транспорт	0,037	0,3
16.2	Трубопровідний транспорт	3,014	21,3
17	Поштова та кур'єрська діяльність	0,00017	0,0
18	Операції з нерухомим майном, оренда	0,031	0,2
19	Освіта	0,16	1,1
20	Охорона здоров'я	0,158	1,1
21	Надання послуг із забезпеченням проживання	0,041	0,3

Основні забруднювачі атмосферного повітря

Таблиця 2.1.3.2

№ п/п	Підприємство-забруднювач	Відомча приналежність	Назва забруднюючої речовини	Всього викидів, т/рік	у % від загального обсягу по області
1	2	3	4	5	6
1	ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат”, Голованівський район, смт Побузьке, вул. Промислова, 13	Підприємства України, засновані фізичними особами	Всього, у т. ч.: метали та їх сполуки речовини у вигляді твердих суспендованих часток сполуки азоту сполуки сірки оксид вуглецю	3796,746 328,630 616,819 339,182 1307,626 1199,719	46,0 %
2	Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Кіровоградська”, с. Мар’ївка, Компаніївський район	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	1065,984 144,755 28,469 889,572	4,3 %
3	ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” Кременчуцьке ЛВУМГ УМГ “Черкаситрансгаз” КС “Задніпровська”, с. Павлівка, Світловодський район	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	988,448 236,372 41,650 700,833	11,7 %
4	Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Олександрівська”, Олександрівське ЛВУМГ смт Олександрівка	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	779,540 53,582 0,719 723,358	10,5 %
5	ПАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”, (Петрівський рудник), Петрівський р-н, смт Петрове	Міністерство палива та енергетики	Всього, з них речовини у вигляді твердих суспендованих частинок сполуки азоту оксид вуглецю	628,844 599,360 8,199 20,989	8,6 %
6	ПрАТ “Креатив”, м.Кіровоград, пр.Промисловий, 14	Українські міжгалузеві об’єднання	Всього, у т. ч.: сполуки азоту неметановані леткі органічні сполуки	610,019 38,314 248,573	14,0 %
7	ПАТ “Кіровоградолія”, м. Кіровоград, вул. Урожайна, 30	Міністерство аграрної політики	Всього, у т. ч.: речовини у вигляді твердих суспендованих часток сполуки азоту сполуки сірки оскід вуглецю неметановані леткі органічні сполуки	438,415 51,510 57,124 13,835 94,905 213,896	4,8 %

2.2 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Контроль за якістю атмосферного повітря в населених пунктах проводить лабораторія спостереження за забрудненням атмосфери II групи Кіровоградського центру з гідрометеорології в м. Кіровограді відповідно до постів за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид азоту, сажа, оксид вуглецю, розчинні сульфати, формальдегід та в м. Олександрії за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, сажа, розчинені сульфати. За станом забруднення атмосферного повітря м. Світловодська проводить спостереження Світловодська лабораторія спостереження за забрудненням атмосфери Кіровоградського центру з гідрометеорології за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, розчинені сульфати, оксид вуглецю, діоксид азоту, оксид азоту, формальдегід. У м. Кіровограді спостереження проводяться на трьох стаціонарних постах, розташованих по вул. В'ячеслава Чорновола, 4, вул. Андріївській, 89, вул. Пугачова, 2; у м. Олександрії один пост спостереження по вул. Першотравневій, 17; у м. Світловодську один пост по вул. Леніна, 3а.

У 2015 році виконано: по м. Кіровограду 14897 спостережень по двом опорним, одному стаціонарному посту, по м. Олександрії 3976 спостережень на одному опорному посту.

У 2015 році по м. Кіровограду рівень забруднення атмосфери міста пилом та формальдегідом перевищує величину середньої ГДК та складає по вмісту пилу 1,6 ГДК, по формальдегіду 1,3 ГДК, а по вмісту пилу, діоксиду сірки, сажі, оксиду азоту, розчинених сульфатів, міді, свинцю, марганцю, залишився на рівні 2014 року.

Вміст нікелю незначно зменшився, пилу, міді, марганцю, цинку та заліза збільшився. За останні 5 років намітилась тенденція зниження забруднення атмосферного повітря хромом та формальдегідом. Вміст сажі, оксиду азоту, розчинених сульфатів, хрому, свинцю та кадмію стабілізувався. Вміст пилу, діоксиду сірки, діоксиду азоту, формальдегіду та деяких важких металів (марганцю, міді, цинку, нікелю, заліза) збільшився.

У м. Олександрії рівень забруднення атмосфери пилом перевищує величину середньої ГДК та складає 1,5 ГДК. Середньорічні концентрації інших інгредієнтів по м. Олександрії не перевищували ГДК. За останні п'ять років намітилась тенденція зменшення забруднення атмосферного повітря пилом. Вміст діоксиду сірки збільшився. Вміст сажі, розчинених сульфатів та діоксиду азоту стабілізувався.

У 2015 році в м. Світловодську рівень забруднення атмосферного повітря по пилу, діоксиду сірки та оксиду вуглецю зменшився в порівнянні з 2014 роком. Вміст діоксиду та оксиду азоту в атмосферному повітрі м. Світловодська залишився на рівні 2014 року.

Головними джерелами забруднення шкідливими інгредієнтами в м. Кіровограді є промислові підприємства: ПАТ "Кіровоградолія",

ДП “Кіровоградтепло” ТОВ “ЦНТІ УНГА”, Інгульська шахта ДП “Східний гірничо-збагачувальний комбінат” та автотранспорт.

Причини забруднення атмосферного повітря домішками промислових підприємств пов'язані з порушенням норм та правил експлуатації установок очистки та пилу; більше половини доріг міста перебувають у незадовільному стані; місто оточене щільним кільцем приватного сектору, де продовжують спалювати листя та сміття весною та восени.

Великий вплив на забруднення повітря міста спричиняє його промислова зона, а також несправний автотранспорт.

Найбільші середні та максимальні концентрації забруднюючих речовин (в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Таблиця 2.2.1

Назва забруднюючої речовини	Місто	ГДК, мг/ м ³	Середня концентрація, мг/ м ³	Максимальна з разових концентрацій, мг/ м ³
1	2	3	4	5
Кіровоград				
Пил		0,5	1,7	1,6
Діоксид азоту		0,2	0,7	0,4
Оксид вуглецю		5,0	0,6	1,0
Формальдегід		0,035	1,2	0,3
Діоксид сірки		0,5	0,3	0,1
Оксид азоту		0,4	0,3	0,2
Сажа		0,15	0,7	1,5
Олександрія				
Пил		0,5	1,5	1,6
Діоксид сірки		0,5	0,4	0,1
Діоксид азоту		0,2	0,6	0,35
Сажа		0,15	0,9	1,5
Світловодськ				
Пил		0,5	0,6	0,6
Діоксид сірки		0,5	0,3	0,2
Оксид вуглецю		5	0,3	0,6
Діоксид азоту		0,2	0,07	0,7
Оксид азоту		0,4	0,07	0,4
Формальдегід		0,035	0,7	1,01

2.3 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

За результатами спостережень Кіровоградського обласного центру з гідрометеорології, значення радіаційного фону за останні роки не перевищують рівнів природного фону та становлять 10-16 мкР/год (при контрольному рівні природного гамма-фону 25 мкР/год).

*Середньорічне значення гамма-фону за населеними пунктами
Кіровоградської області, мкР/год*

Таблиця 2.3.1

№	Населений пункт	2013 рік	2014 рік	2015 рік
1	2	4	5	5
1	м.Кіровоград	0,013	0,014	0,014
2	м. Бобринець	0,013	0,012	0,011
3	м. Гайворон	0,012	0,011	0,011
4	м. Долинська	0,011	0,012	0,011
5	м. Знам'янка	0,012	0,012	0,012
6	м. Новомиргород	0,012	0,012	0,011
7	м. Помічна	0,014	0,013	0,012
8	м. Світловодськ	0,010	0,010	0,010

Радіоактивні випадки з атмосфери (метеостанція Бобринець)

Таблиця 2.3.2

показник	Щільність випадів, Бк/м ² - місяць												Сума за 2015 р	
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12		
¹³⁷ Cs	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,4	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	2,5
⁹⁰ Sr	I кв-0,36			II кв-0,37			III кв-0,42			IV кв-0,41			1,56	

2.4 Заходи, спрямовані на покращення атмосферного повітря

Для поліпшення екологічної ситуації в Кіровоградській області було проведено комплекс заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел підприємств, а саме:

ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат” провів розпочав у 2015 році реконструкцію газоочисного обладнання третьої ступені ТОП 1,2; також розпочато реконструкцію систем відділення крупного подрібнення, середнього подрібнення, перегрузки та реконструкцію шихтарника;

Інгульською шахтою державного підприємства “Схід ГЗК” зменшено викиди від шахтних робіт в атмосферне повітря на 48,15 т, що становить 22,6 % сумарного викиду у порівнянні з 2014 роком. Найвагомніше зменшені викиди забруднюючих речовин Інгульської шахти завдяки збільшенню ступеню очищення викидів за рахунок проведеної реконструкції пилогазоочисного устаткування та зменшенню обсягів використання мазуту паловоспоживаючим обладнанням шахти.

ПАТ “Кіровоградолія” проведено заходи щодо зменшення викидів шляхом налагодження та очищення електрофільтрів, за рахунок чого було зменшено викиди речовин у вигляді суспендованих твердих частинок.

Для оптимізації стану атмосферного повітря необхідно впровадження нових прогресивних технологій виробництва, планування заходів зі зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу, переведення котелень на альтернативні види палива.

Ряд підприємств, відповідно до заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин та терміну виконання, передбачених у дозволах на викиди, проводять модернізацію пилогазоочисних установок, встановлюють циклони, підвищують ступені очищення на джерелах викидів, здійснюють заміну пилогазоочисного обладнання, розробляють та встановлюють додаткові системи очищення.

Значний вплив на формування екологічної ситуації області мають такі підприємства: ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат”, ПрАТ “Креатив”, ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” Кременчуцьке ЛВУМГ УМГ “Черкаситрансгаз” КС “Задніпровська”, Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Олександрівська” та КС “Кіровоградська”, ПАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”, ПАТ “Кіровоградолія”, які були основними забруднювачами повітря у 2015 році.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1 Тенденції зміни клімату

Глобальна зміна клімату – одна з найгостріших екологічних проблем, які стоять перед людством. Підписання Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату представниками 160 країн свідчить про те, що зміна клімату є нагальною загрозою екології Землі та економічному розвитку людства.

Підвищення температури може викликати цілу низку таких явищ, як підвищення рівня моря та зміни в локальних кліматичних умовах, що, в свою чергу, може негативно вплинути на соціально-економічний розвиток багатьох країн. Згідно з прогнозами провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2-5 градусів за Цельсієм. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни та різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення.

Однією з причин цих змін, на думку експертів ООН та вчених академії наук країн "Великої вісімки", є парниковий ефект, зумовлений викидами вуглекислого газу та метану. Надмірна кількість газів, які утворюються в результаті діяльності ТЕЦ, транспорту, сільського господарства, промисловості, а також лісових пожеж, утримують сонячне тепло у нижніх шарах атмосфери, не даючи йому повертатись до космосу.

Загальновідомо, що клімат на нашій планеті постійно змінюється. Питанням змін клімату в контексті глобального потепління, причинам та наслідкам цього явища останнім часом приділяється багато уваги.

Вчені Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту встановили, що середня річна температура повітря в Україні за останні 17 років зросла на 0,7-0,9° С, а кількість опадів – на 50-100 мм.

Останніми роками для жителів України стали звичними набагато м'якші зими та більша спека влітку порівняно з попередніми десятиліттями.

Сьогодні зміну клімату та її вплив досліджують багато організацій, університетів і окремих науковців. Це дозволяє ретельніше виміряти саму зміну в теперішньому часі, а також спрогнозувати певні зміни в майбутньому. А це, в свою чергу, дає змогу до певної міри управляти кліматичною мінливістю та ризиками, пристосовуватися до них.

Однією з організацій, яка займається дослідженням зміни клімату, є Консультативна група з міжнародних сільськогосподарських досліджень. Вона керує проектом "Зміна клімату, сільське господарство і продовольча безпека", який досліджує вплив зміни клімату саме на сільське господарство. Очікується, що зміна клімату буде впливати на всі сторони продовольчої безпеки населення планети.

Слід також визнати, що зміни глобального клімату, зумовлені людською діяльністю, загрожують здоров'ю населення серйозною небезпекою. Наприклад, у поступовому старінні населення України в найближчі 10-20 років збільшення кількості днів із температурою понад 30°C може негативно впливати на все більшу кількість людей похилого віку, викликаючи метеозалежні хвороби.

Для нашої країни глобальне потепління на даному етапі не несе таких загрозливих наслідків, як, наприклад, для багатьох країн Африки. Однак, дослідження Національного екологічного центру України й Екологічного департаменту Інституту проблем екології і енергозбереження підтверджують, що зміна клімату буде мати такі наслідки для України, як загальне зростання температури; збільшення природних катаклізмів (на заході – повені, на сході – проблеми з питною водою); розповсюдження малярії, переносників захворювань; економічні негативи (зокрема, в сільському господарстві – проблеми з урожайністю); соціальні негативи (зростання смертності, вразливі групи населення погано переноситимуть зміну клімату); поява кліматичних біженців (наприклад, з Азії та Африки).

Сприяття адаптації до зміни клімату може метод управління кліматичними ризиками, який ґрунтується на систематичному використанні кліматичної інформації в плануванні та прийнятті рішень на всіх рівнях. Також основою зменшення негативного впливу кліматичних змін є зменшення викидів у атмосферу парникових газів.

Україна не входить до найбільш уразливих регіонів планети, проте кліматичні зміни відчуватимуться на більшій частині території нашої країни. Проте зміна клімату принесе Україні багато негативних наслідків, доведеться витратити більше зусиль для забезпечення людського існування. Попередити негативні впливи зміни клімату та зменшити ризики людство зможе лише всебічно та глибоко досліджуючи проблему зміни клімату.

3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів – це система організаційно-технічних заходів щодо спостереження, збирання, оброблення, передачі та збереження інформації, необхідної для оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів.

Функціонування системи заходів, необхідної для оцінки антропогенних викидів, повинно здійснюватися шляхом планування та проведення суб'єктами господарювання щорічної інвентаризації антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, узагальнення та систематизації результатів інвентаризації.

На жаль, дотепер відсутні механізми для вжиття достатніх заходів для реєстрації встановленої кількості викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів, а також створення національного електронного реєстру викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів.

У Кіровоградській області для адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату здійснюються заходи: зменшення вирубки лісів; насадження нових лісових масивів; впровадження екологічно чистих технологій; підвищення ефективності використання енергоресурсів; застосування альтернативних джерел енергії.

3.3 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптація до зміни клімату

Проблема глобального потепління вже декілька десятиліть знаходиться в центрі уваги світової співдружності. Головною причиною збільшення парникового ефекту вважається посилення парникового ефекту, спричиненого діяльністю людини.

Міжнародна спільнота, усвідомлюючи небезпеку, пов'язану з постійним зростанням викидів парникових газів, домовилася про підписання Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) в 1992 році в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) на Конференції ООН з навколишнього природного середовища та розвитку.

Конвенція призначена для об'єднання зусиль із попередження небезпечних змін клімату та досягнення стабілізації концентрації парникових газів у атмосфері на рівні, який би не допускав небезпечного впливу на кліматичну систему.

Проте Конвенція визначила лише загальні принципи міжнародного співробітництва з проблем зміни клімату. Вона не містить кількісних зобов'язань сторін-учасниць, які згодом були встановлені Кіотським протоколом. У протоколі зазначено, що промислово розвинуті країни повинні зменшити свої викиди не менше, ніж на 5,2 %.

Повноваження щодо підготовки та ведення інвентаризації парникових газів в Україні покладено на Державне агентство екологічних інвестицій

України (Держекоінвестагентство України) – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України, та входить до системи органів виконавчої влади і в межах компетенції забезпечує реалізацію державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї.

Основні завдання органу:

реалізація державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін, а також внесення пропозицій щодо її формування;

виконання в межах компетенції вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;

створення та забезпечення функціонування національної системи обігу та торгівлі вуглецевими одиницями;

проведення міжнародної діяльності за Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату та Кіотським протоколом до неї.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

4.1.1 Загальна характеристика

Більша частина області (63 %) розміщена в межах басейну річки Південний Буг, інша (37 %) – в басейні річки Дніпра.

На території області протікають дві великі річки – Південний Буг і Дніпро, 8 середніх річок: Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик, Ятрань, Інгул, Тясмин, Інгулець, Висунь та 428 малих річок.

Відрізок Дніпра, що протікає по території Кіровоградської області, перетворений на “штучні моря” – Кременчуцьке та Дніпродзержинське водосховища. Загальна протяжність берегової лінії Кременчуцького водосховища в межах області складає – 100,1 км, з яких 35,02 км – абразійні береги, Дніпродзержинського – 39,0 км, з яких 9,8 км береги, що розмиваються. Довжина р. Дніпро в межах області (по фарватеру) становить 68 км.

Південний Буг протікає на південному заході області. Його загальна довжина – 806 км, в межах області – 84 км. Найбільші притоки - Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик, Ятрань, Інгул. Південний Буг на території Кіровоградщини має ділянки звивистої каньйоноподібної долини з порогами та численними виходами гранітів.

В області нараховується 438 річок, загальною протяжністю 5558 км, із них малих річок – 428, довжиною 4666 км в тому числі довжиною менше 10 км – 238 протяжністю 1239 км.

Характеристика водних об'єктів

Таблиця 4.1.1.1

Кількість річок				Довжина в межах області			
Загальна кількість, (шт.)	Великі, (шт.)	Середні, (шт.)	Малі, (шт.)	Всього, тис.км	Великі, тис.км	Середні, тис.км	Малі, тис.км
1	2	3	4	5	6	7	8
438	2	8	428	5,558	0,152	0,808	4,666

Озера			Ставки			Водосховища		
Загальна кількість, (шт.)	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м	Загальна кількість, (шт.)	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м	Загальна кількість, шт.	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м
9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	118,0	1,8	2794	17896,0	205051,0	85	9501,0	264340,0

* - НПР- нормальний підпертий рівень

4.1.2 Водозабезпеченість Кіровоградської області

Кіровоградська область – одна із найменш забезпечених місцевими водними ресурсами областей України, їх запаси майже вдвічі менші ніж у середньому по Україні. Питне водопостачання області на 70 % забезпечується за рахунок поверхневих вод, які перекидаються із р.Дніпро водоводом Дніпро-Кіровоград. Якість води річки Дніпро є вирішальним чинником санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Характерним негативним явищем для області є те, що водні ресурси розподілені нерівномірно. Найбільша кількість водних ресурсів зосереджена в річках Південний Буг та Дніпро у прикордонних районах області, де потреба у воді незначна, а віддаленість від промислових центрів області не дає змоги їх використовувати.

Місцеві водні ресурси середнього по водності року (P=50%) становлять 1,11 км³/рік. В маловодний рік (P=95%) вони зменшуються до 0,24 км³/рік.

Водозабезпеченість на 1 людину місцевим стоком в середній по водності рік становить 1097 м³, в маловодний рік – 239 м³.

Характеристика водозабезпеченості області та запаси підземних вод

Таблиця 4.1.2.1

Середньо багаторічний стік км ³ /рік		Стік багатководного року 10% км ³ /рік		Стік малоководного року 95% км ³ /рік		Водозабезпеченість стоком на одну людину (з врахуванням кількості населення станом на 01.12.2015р.), тис.м ³ /чол		Прогнозні запаси підземних вод, млн. м ³	Експлуатаційні запаси підземних вод, млн. м ³
місцевий	сумарний	місцевий	сумарний	місцевий	сумарний	місцевий	сумарний		
1,11	48,61	2,1	94,3	0,24	30,74	1,10	48,5	146,659	52,35

Сумарна водозабезпеченість на 1 жителя області становить 48,5 тис.м³ та значно більша у порівнянні з показниками в цілому по Україні, що пояснюється транзитним стоком рік Дніпра та Південного Бугу, вода яких практично не використовується в народному господарстві області, так як вона значно віддалена від промислових центрів.

Річковий стік регулюється 85 водосховищами (Інгуло-Кам'янське не наповнене) загальним об'ємом 264,34 млн. м³, площею водного дзеркала 9,501 тис га., із яких 3 знаходиться на балансі водогосподарських організацій та 2794 ставками загальним об'ємом 205,05 тис.м³, площею водного дзеркала 17,896 тис. га.

Наявні водні ресурси не забезпечують в повному обсязі потреби населення та галузей економіки, так як водні ресурси по території області розподілені нерівномірно. Покриття дефіциту водних ресурсів здійснюється шляхом забору води з річки Дніпро та її подачею в маловодні регіони. Протягом 2015 року каналом “Дніпро – Інгулець” для промивки р.Інгулець було забрано 138,0 млн.м³ води та водогоном ОКПВ “Дніпро-Кіровоград” для забезпечення питною водою жителів Кіровоградщини – 27,06 млн.м³.

Підземні води (прогнозні ресурси та експлуатаційні запаси)

Таблиця 4.1.2.2

Назва району	Запаси млн.м ³ /рік		Кількість свердловин, шт.	Водовідбір, млн.м ³ /рік (2015 рік)
	прогнозні	У т.ч. розвідані та затверджені		
1	2	3	4	
Кіровоградська область	146,659	52,36	728	25,70
Бобринецький	1,314	0	30	0,058
Вільшанський	0,510	0	49	0,233
Гайворонський	6,424	6,424	40	0,014
Голованівський	1,642	1,642	42	0,111
Добровеличківський	1,460	1,460	21	0,453
Долинський	1,825	1,825	18	0,029

1	2	3	4	5
Знам'янський	3,577	0	65	0,215
Кіровоградський	34,67	17,973	64	1,088
Компаніївський	1,460	1,460	21	0,115
Маловисківський	1,132	0	52	4,422
Новгородківський	0,548	0	29	0,307
Новоархангельський	1,570	0	35	0,347
Новомиргородський	8,286	8,491	28	0,892
Новоукраїнський	0,548	0	41	0,519
Олександрівський	50,954	0	28	0,169
Олександрійський	16,243	7,318	46	0,340
Онуфріївський	5,475	0	15	0,075
Петрівський	1,643	1,268	32	1,444
Світловодський	4,782	2,555	32	0,018
Ульянівський	1,934	1,934	29	0,306
Устинівський	0,657	0	11	0,081
м. Кіровоград		17,973	53	5,311
м. Олександрія		-	14	0,182
м. Знам'янка		4,781	19	0,167
м. Світловодськ		2,555	22	8,808

4.1.3 Водокористування та водовідведення

За даними звітності 2-ТП (водгосп) водокористувачами області в 2015 році було забрано 211,0 млн. м³ води, що на 42,6 млн.м³, або 20,2 % більше ніж у попередньому році. Із загального обсягу із поверхневих водних джерел забрано – 185,3 млн. м³ та із підземних – 25,7 млн. м³.

Протягом 2015 року використано всього свіжої води 40,99 млн. м³, в тому числі на виробничі потреби – 21,04 млн. м³, на господарсько-питні потреби – 18,54 млн. м³ води, зрошення – 1,356 млн. м³ та інші потреби 0,064 млн. м³. Для перерозподілу стоку використано 146,0 млн. м³.

Фактичний скид зворотних вод в поверхневі водні об'єкти склав 30,25 млн.м³, з них забруднених - 4,166 млн. м³, нормативно-чистих без очистки – 6,282 млн. м³, нормативно очищених – 19,8 млн. м³, що пройшли очистку на біологічних та механічних очисних спорудах.

Скидання вод недостатньо очищених та без очистки, у порівнянні з попереднім 2014 роком на рівні минулого року та складає 2,57 % від загального скиду зворотних вод.

Динаміка водокористування

Таблиця 4.1.2.2

Показники	Одиниця виміру	2013 рік	2014 рік	2015 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн. м ³	233,5	253,6	211,0
у тому числі:				
поверхневої	млн. м ³	213,43	235,3	185,3

1	2	3	4	5
підземної	млн. м ³	20,07	18,3	25,7
морської	млн. м ³	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	236,43	258,6	216,832
Використано свіжої води, усього	млн. м ³	78,81	92,82	40,99
у тому числі на потреби:				
господарсько-питні	млн. м ³	20,36	19,31	18,54
виробничі	млн. м ³	19,12	14,95	21,04
сільськогосподарські	млн. м ³	2,719	2,41	0,049
зрошення	млн. м ³	1,409	1,33	1,356
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	79,8	94,66	42,132
Втрачено води при транспортуванні	млн. м ³	11,05	9,41	8,203
	% до забраної води	7,1	10,14	20,0
Скинуто зворотних вод, усього	млн. м ³	82,4	95,6	44,13
у тому числі:				
у підземні горизонти	млн. м ³	1,525	1,692	9,74
у накопичувачі	млн. м ³	4,718	3,895	
на поля фільтрації	млн. м ³			
у поверхневі водні об'єкти	млн. м ³	76,16	90,01	30,25
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього	млн. м ³	76,16	90,01	30,25
з них:				
нормативно очищених, усього	млн. м ³	22,58	20,62	19,8
у тому числі:				
на спорудах біологічного очищення	млн. м ³	16,96	15,41	14,98
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн. м ³	3,812	2,976	3,838
на спорудах механічного очищення	млн. м ³	1,809	2,236	0,98
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн. м ³	48,81	65,11	6,282
забруднених, усього	млн. м ³	4,771	4,276	4,166
у тому числі:				
недостатньо очищених	млн. м ³	4,771	4,276	4,166
без очищення	млн. м ³	0	0	0
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	м ³	77,1	97,79	31,086

4.2 Забруднення поверхневих вод

4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

За даними статистичної звітності 2-ТП (водгосп) у 2015 році на території Кіровоградської області не забезпечили нормативної очистки вод 19 підприємств, у 2014 році таких підприємств було 17.

В розрізі басейнів скид забруднених зворотних вод зменшився в басейні Південного Бугу з 3,475 млн. м³ до 3,203 млн.м³, а в басейні Дніпра збільшився з 0,803 млн. м³ до 0,984 млн. м³.

До забруднювачів, які на протязі останніх років постійно здійснюють скид забруднених зворотних вод в басейні Південного Бугу відносяться підприємства: Інгульська шахта ДП “СхідГЗК”, КП “Енерговодоканал” смт Смоліно, КП “Мала Виска Водоканал”, Новоукраїнське ЖКП, КП “Новомиргородські муніципальні інженерні мережі”, КП “Нілот” смт Добровеличківська, КП “Міськводоканал” м. Бобринець.

А в басейні Дніпра забруднювачі - Знам'янське ВКГ ОКВП “Дніпро-Кіровоград”, КП “Оберіг” смт Олександрівка, Петрівська виправна колонія управління державної пенітенціарної служби України в Кіровоградській області, КП “Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня”.

У поверхневій воді об'єкти за 2015 рік відведено 30,25 млн.м³ зворотних вод, з них нормативно очищених на очисних спорудах - 19,8 млн.м³, в тому числі пройшли повну біологічну очистку - 14,98 млн.м³, фізико-хімічну - 3,838 млн.м³ та механічну - 0,98 млн.м³.

Централізованими системами каналізації забезпечені всі 11 із 12 міст та 18 селищ міського типу, або 74,4% від загальної кількості міст та селищ міського типу, та 6 сільських населених пунктів, або близько 1%.

Протяжність каналізаційних мереж складає 976,9 км, з яких знаходиться в аварійному та ветхому стані – 248,05 км, або 25% від загальної кількості. Фактично в області амортизовано близько 70% технологічного та енергетичного обладнання об'єктів каналізаційного господарства, яке вимагає першочергової заміни.

Установлена пропускна потужність каналізаційних очисних споруд, які експлуатуються в області для очищення стічних вод, становить 139,8 тис. м³ на добу, через які у 2015 році пропущено 17988,2 тис. м³ стоків. Пропускна спроможність очисних споруд перевищує обсяг стоків, які надходять на очищення і використовуються у середньому по області на 35,5 % до встановленої потужності, що зумовлює непродуктивні витрати паливно-енергетичних ресурсів та збільшення собівартості послуг.

Технічний стан практично всіх каналізаційних очисних споруд потребує їх модернізації або реконструкції. При цьому недостатня якість очищення стічних вод спостерігається майже на всіх каналізаційних очисних системах, не вирішується обробка осадів, що утворюються в процесі очищення стічних вод. Споруди фізично зношені і потребують реконструкції та заміни.

Інформація про обсяги скидів у водні об'єкти підприємствами Кіровоградської області забруднених стічних вод наведено в таблиці 4.2.1.1

Перелік підприємств-забруднювачів водних об'єктів Кіровоградської області у 2015 році

Таблиця 4.2.1.1

№ п/п	Найменування підприємства	Скинуто недостатньо очищених стічних вод в водний об'єкт (млн.м ³) за 2015 рік
Басейн р. Південний Буг		
1.	КП "Мала Виска Водоканал" м. Мала Виска	0,049
2.	КП "Нілот" смт.Добровеличківка	0,049
3.	КП "Міськводоканал" м.Бобринець	0,045
4.	КП "Новомиргородські муніципальні інженерні мережі" м. Новомиргород	0,043
5.	Новоукраїнське ЖКП, м. Новоукраїнка	0,057
6.	Кіровоградська обласна психлікарня, смт Нове, м.Кіровоград	0,024
7.	Інгульська шахта ДП "СхідГЗК", с. Неопалимівка, Кіровоградського району	2,609
8.	КП "Новгородківська ЛДВКГ", смт Новгородка	0,023
9.	КП "Енерговодоканал" смт Смоліно, Маловисківського району	0,188
10.	КП "Созонівський комунальник" с.Созоновка Кіровоградського району	0,032
11.	Голованіська центральна районна лікарня, смт Голованівськ	0,011
12.	Новокостянтинівська шахта ДП "СхідГЗК", Маловисківський р-н	0,039
13.	ПП"Новоукраїнський гранітний кар'єр", м. Новоукраїнка	0,027
14.	ЖКП "Обрій", с. Катеринівка, Кіровоградського району	0,007
	Разом по басейну р. П. Буг	3,203
Басейн р. Дніпро		
1.	КП "Знамянська обласна бальнеологічна лікарня"	0,023
2.	Знам'янське ВКГ ОКПВ "Дніпро-Кіровоград", м. Знам'янка	0,859
3.	ДКП "Комунальник", смт Онуфріївка	0,022
4.	КП "Оберіг", смт Олександрівка	0,050
5.	Петрівська виправна колонія управління державної пенітенціарної служби України в Кіровоградській області, с. Новий Стародуб, Петрівський район	0,030
	Разом по басейну р. Дніпро	0,984
	Разом по області	4,187

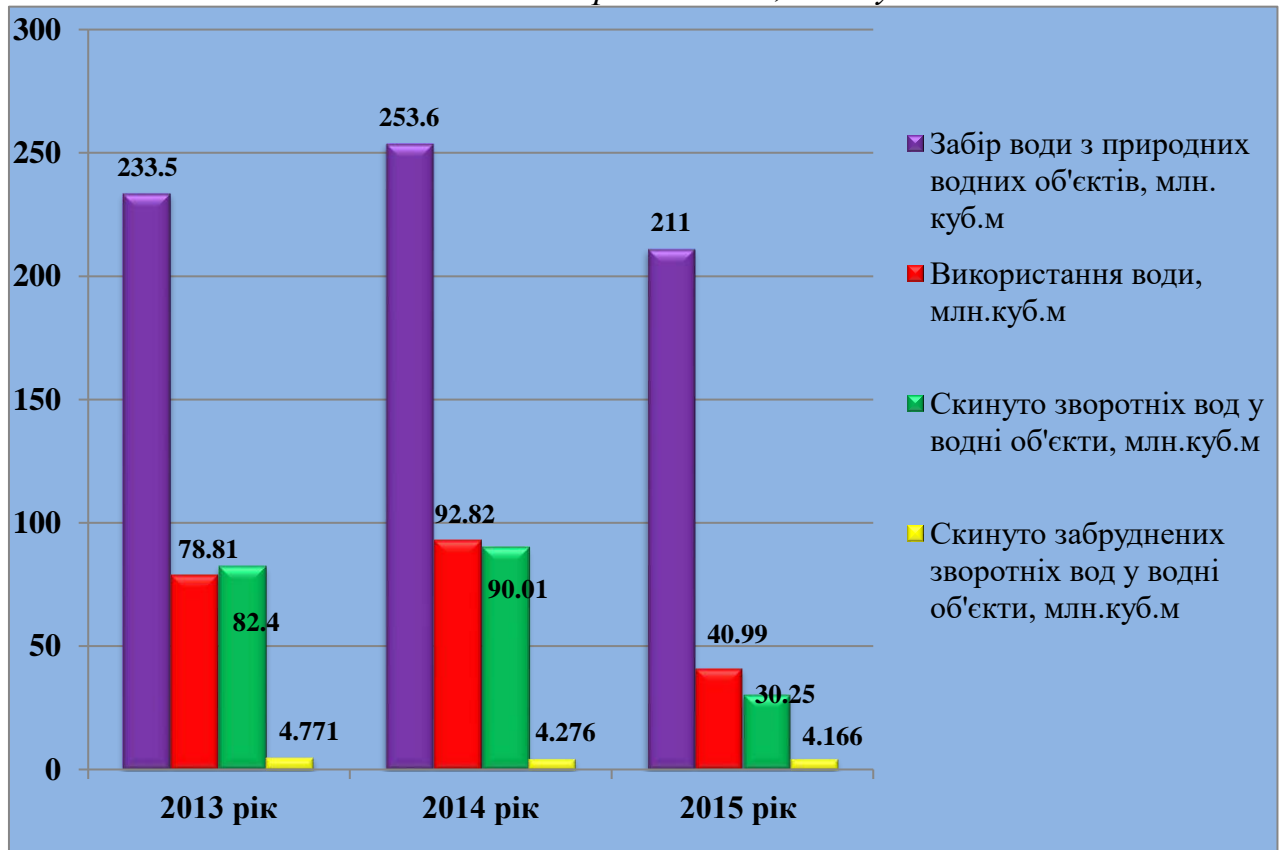
Скидання зворотних вод та забруднюючих речовин водокористувачами – забруднювачами поверхневих водних об'єктів

Таблиця 4.2.1.2

Назва водокористувача-забруднювача	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин,т	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин,т	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин,т
р. Інгулець басейн р. Дніпро						

Знам'янське ВКГ ОКПВ "Дніпро-Кіровоград"	0,693	432,6	0,673	426,7	0,859	514,2
1	2	3	4	5	6	7
р.Інгул басейн р.Південний Буг						
Інгульська шахта Схід ГЗК	3,278	7644,4	2,834	6589,45	2,608	6066,94

*Обсяги забору, використання води з природних об'єктів
та скидання зворотних вод, млн.куб.м*

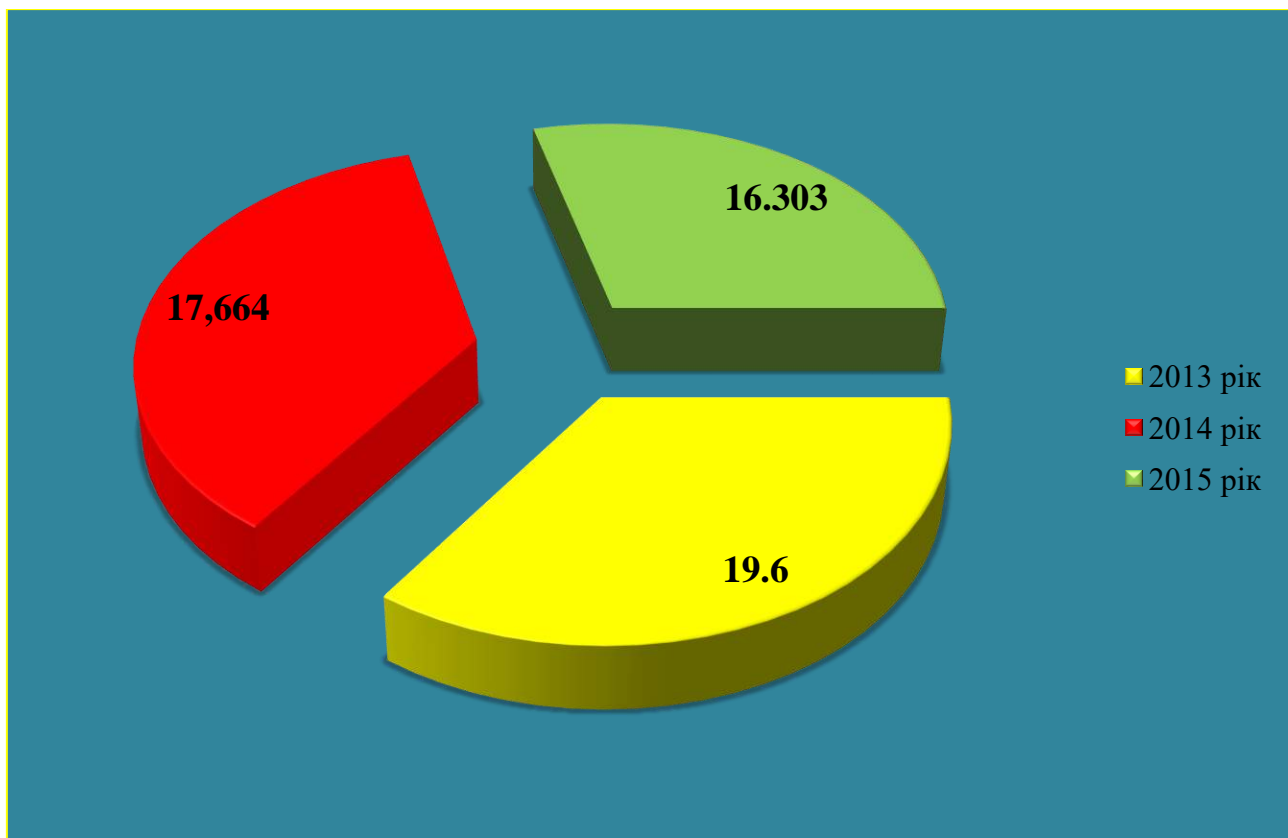
Діаграма 4.2.1.1

Скидання забруднюючих речовин із зворотними водами у поверхневі водні об'єкти

Таблиця 4.2.1.3

Скидання забруднюючих речовин по регіону	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу
Скинуто забруднюючих речовин, усього	19,6	-	17,664	-	16,303	-
Скинуто забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання	-	-	-	-	-	-

Обсяги забруднюючих речовин, які скинуто із зворотними водами у поверхневі водні об'єкти, тис. т.

Діаграма 4.2.1.2

4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Водовідведення у поверхневі об'єкти за галузями економіки у 2015 році

Таблиця 4.2.2.1

Назва видів діяльності (галузі)	Кількість підприємств	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти, млн. м ³			
		Всього	з них забруднених зворотних вод	нормативно чистих без очистки	нормативно очищених на очисних спорудах
Всього по регіону	226	30,25	4,17	6,28	19,8
Промисловість	63	7,83	2,74	0,13	4,96
Сільське господарство	71	5,00	-	5,00	-
Житл. та побутогосп.	60	17,42	1,43	1,15	14,84

4.3 Якість поверхневих вод

4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками

У 2015 році радіологічний і гідрохімічний моніторинг поверхневих вод басейну річок Південний Буг та Дніпро на території Кіровоградської області, здійснювався Кіровоградським обласним управлінням водних ресурсів і лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Кіровоградської гідрологічно-меліоративної партії у відповідності до Програми державного моніторингу довкілля в частині здійснення Держводагентством контролю якості поверхневих вод, затвердженої наказом Держводагентства від 30 грудня 2011 року № 310.

Спостереження проводилися на 14 створах, з яких 4 розташовані на питних водозаборах, 5 на річках області та 5 на водоймах комплексного призначення.

Перелік створів спостереження якості поверхневих вод на території Кіровоградської області

Таблиця 4.3.1.1

№ з/п	Найменування створу	Місце знаходження створу	Відстань від гирла, км	Періодичність відбору проб
Басейн річки Дніпро – 4 створи				
1.120	р.Дніпро, Придніпровська ЗС	с. Подорожне Світловодського р-ну	582	3 рази за поливний сезон
1.196	р.Ингулець Іскрівське водосховище	смт. Петрово, питний водозабір	393	I, IV – місяць щоквартально, II, III - щомісячно
1.197	р.Ингулець, права притока р.Дніпро	с. Марто-Іванівка Олександрійського р-ну	483	щоквартально
1.198	р.Ингулець, права притока р.Дніпро	с. Диківка, Диківське водосховище	502	щоквартально,
Басейн річки Південний Буг – 10 створів				
2.26	р. Велика Вись, ліва притока р.Синюха	с. Лікареве Новомиргородського р-ну	95	щоквартально
2.27	р.Кільтень, ліва притока р.Велика Вись	с.Нововознесенка Маловисківського р-ну	24	щоквартально
2.28	р.Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюха	с. Звірівка Новоукраїнського р-ну	89	щоквартально
2.29	р. Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюха	питний водозабір, смт.Помічна	51	3 рази в поливний сезон
2.30	р. Плетений Ташлик, права притока р.Чорний Ташлик	технічний водозабір м.Новоукраїнка	2	щоквартально
2.33	р.Ингул	питний водозабір, Кіровоградське водосховище м.Кіровоград	318	щомісячно
2.34	р.Ингул, с.Первозванівка, нижче скиду ДП “СхідГЗК” Інгульської шахти	с.Клинці, Кіровоградського р-ну, 500 м нижче скиду Кіровоградське ВКГ ОКПВ ”Дніпро-Кіровоград”	305	щомісячно

1	2	3	4	5
2.39	р.Грузька, права притока р.Інгул Лелеківське в-ще Кіровоградська приміська ЗС	Лелеківське водосховище, територія Кіровоградської приміської ЗС	4	3 рази в поливний сезон
2.40	р.Сугоклея, права притока р.Інгул	м. Кіровоград, ставок в Парку Перемоги	4	щомісячно
2.41	р.Сухоклея, права притока р.Інгул	м. Бобринець питний водозабір	26	щомісячно

В басейні Південного Бугу протягом 2015 року було відібрано 87 проб на гідрохімічні вимірювання води. Виконано 2523 вимірювань гідрохімічних показників якості поверхневих вод, з яких мали місце перевищення показників гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання (далі - ГДК) у 422 випадках, що складає 16,7 % від загальної кількості вимірювань, із них: показник біологічного споживання кисню повний (далі - БСКп) - 86, показник хімічного споживання кисню (далі - ХСК) - 87, лужність - 63, жорсткість - 67, сухий залишок - 19, магній - 82, та показник рН - 18. В порівнянні з минулим роком кількість перевищень норм ГДК збільшилась на 2,7%.

У басейні Дніпра відібрано 19 проб води на гідрохімічні вимірювання. Виконано 551 вимірювання, із яких мали місце перевищення граничнодопустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового призначення в 58 випадках, що складає 10,5 % від загальної кількості вимірювань, із них: ХСК – 19 випадків, БСКп - 19, лужність - 6, жорсткість - 6, магній - 7 та залізо загальне - 1. В порівнянні з 2014 роком відсоток перевищень збільшився на 0,5 %.

Поверхневі води басейнів обох річок найбільше забруднені органічними сполуками. Підвищений вміст органічних сполук є наслідком ряду факторів, а саме: надходження у водні об'єкти недостатньо очищених комунальних стоків; скиду із зворотними водами підприємств забруднюючих речовин; висока зарегульованість стоку і як наслідок мала проточність річок і водойм, збільшення площі випаровування; висока розорюваність сільськогосподарських земель; недотримання умов господарювання в прибережних захисних смугах; в останні роки, недостатня кількість опадів та підвищення середньорічної температури; потрапляння у водойми органічних сполук природного походження.

Найвищі показники органічного забруднення спостерігалися на р. Сугоклея в м. Кіровограді, р. Велика Вись в с. Лікареве та на р. Чорний Ташлик. Однією із причин такого стану є мала проточність водойм.

В басейні Дніпра найвищі показники забруднення органічними речовинами спостерігалися в створі спостереження на р. Інгулець в с. Диківка, Диківське водосховище.

Перевищення показників мінералізації та жорсткості, а також магнію в поверхневих водах Кіровоградщини частково носить природний характер, так як

річки області, відповідно до “Схематичної карти районування малих річок УРСР за ступенем мінералізації”, відносяться до третього району – “води з підвищеною мінералізацією”. З цієї причини найбільшу мінералізацію має річка Сухокля.

В басейні Дніпра високі показники жорсткості спостерігаються в створі розташованому на р. Інгулець в стм Петрово.

Кисневий режим всіх річок був задовільний. Концентрація розчиненого кисню не знижувалася нижче рівня ГДК. Вміст біогенних елементів групи азоту у басейні знаходиться також значно нижче ГДК для водойм господарсько-питного водокористування.

Концентрації солей важких металів у поверхневих водах річок області не перевищувала норм СанПіН №4630-88 для водойм господарсько-питного водокористування. Хром та кадмій не виявлені.

За результатами гідрохімічних вимірювань встановлено, що якість поверхневої води в контрольних створах відповідала нормативам екологічної безпеки для водойм господарсько - питного водопостачання за винятком в окремих випадках таких показників, як БПКп, ХСК, магній, лужність, сухий залишок, залізо та жорсткість.

Відповідно до програми державного моніторингу довкілля в частині здійснення Держводагентством контролю за якістю поверхневих вод на території Кіровоградської області здійснювались спостереження на 4 питних водозаборах.

1. *Питний водозабір р.Інгул, Кіровоградське водосховище.* У водоохоронній зоні Кіровоградського водосховища знаходиться ”Лелеківський водозабір” обласного виробничого комунального підприємства ”Дніпро-Кіровоград”.

Лелеківський водозабір розташований в поймі р.Інгул та налічує 25 свердловин, з яких постійно експлуатується - 8. Глибина залягання водоносного горизонту сягає від 13 м до 26 м. Кіровоградське водосховище, розташоване на р. Інгул, фактично поповнює підземний горизонт, що використовується для водозабору.

Протягом 2015 року у створі було відібрано 12 проб води на гідрохімічні дослідження та виконано 348 вимірювань показників якості води. Перевищення гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання, спостерігалися з 6 показників: хімічного споживання кисню, біологічного споживання кисню, лужності, жорсткості, магнію та водневому показнику (рН), кисневий режим водосховища був задовільним, вміст розчиненого кисню знаходився в межах 7,84 - 11,9 мгО₂/дм³ при нормі не менше 4,0 мгО₂/дм³.

Загальна оцінка якості води у Кіровоградському водосховищі - слабо забруднена. Коефіцієнт забрудненості Кз=1,16. Перевищення показників гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання, спостерігалося на протязі року у всіх відібраних пробах по ХСК від 21,0 до 37,5 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мгО₂/дм³) та по магнію 42,56-57,15 мг/дм³ (норма 40,0 мг/дм³), в 11 пробах по БПКп - від 2,67 до

4,75 мгО₂/дм³ (норма - 3,0 мгО₂/дм³), а також в 8 пробах з 12 по лужності 5,6 - 8,3 мгО₂/дм³ (норма 0,5 - 6,5 мгО₂/дм³).

Загальна жорсткість води перевищувала нормативні показники в 8 пробах. Показник жорсткості знаходився в межах від 6,0 до 8,8 мг-екв/дм³ при нормі ГДК 7,0 мг-екв/дм³. Збільшення жорсткості води спостерігалось в холодний період року за рахунок сульфатів, кальцієвих та магнієвих солей.

Значних змін показників якості води у Кіровоградському водосховищі в порівнянні з 2014 роком не відбулося.

2. *р. Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюха, питний водозабір смт Помічна.* Відібрано 12 проб води та виконано 348 вимірювань її якості, з яких перевищення нормативних показників встановлено у всіх пробах по наступних показниках: ХСК - 25,25 - 42,16 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мгО₂/дм³), БСКп - 4,04 - 4,63 мгО₂/дм³ (норма - 3,0 мгО₂/дм³), магній - 54,72– 65,66 мг/дм³ (норма - 40,0 мг/дм³), жорсткості загальній - 7,5 –9,2 мг-екв/дм³ (норма - 7,0 мг-екв/дм³) та лужності від 7,1 до 8,2 мг-екв/дм³ (норма 0,5 - 6,5 мгО₂/дм³).

Вода питного водозабору має високу мінералізацію, але знаходилась в межах норми. Показники жорсткості та мінералізації підвищуються в періоди зимової і літньої межени. В порівнянні з 2014 роком показники якості води значно не змінилися.

3. *р. Інгулець Іскрівське водосховище, питний водозабір смт Петрово.* Проби води для вимірювання на гідрохімічні показники в Іскрівському водосховищі, відбиралися в 2015 році 8 разів на гідрохімічні показники виконано 232 вимірювання.

Вода річки Інгулець має природну високу мінералізацію та високий вміст магнію до 75,39 мг/дм³. Надходження в р.Інгулець забруднених зворотних вод підприємств забруднює воду в річці органічними сполуками. У 100% відібраних проб на ХСК та БПКп спостерігаються перевищення гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-питного призначення в 1,8 та 1,3 разів відповідно.

В порівнянні з 2014 роком в р. Інгулець смт Петрово середньорічні значення показників якості води незначно погіршилися: лужності з 4,22 мг-екв/дм³ до 4, 26 мг-екв/дм³, по БСКп з 4,02 мгО₂/дм³ до 4,08 мгО₂/дм³, покращились показник ХСК з 29,16 мгО₂/дм³ до 27,54 мгО₂/дм³, жорсткості з 6,11 мг-екв/дм³ до 6,05 мг-екв/дм³.

Зміна показників якості води у Іскрівському водосховищі на протязі року, пов'язана з проведенням промивки русла р.Інгулець шляхом подачі дніпровської води каналом "Дніпро – Інгулець" в Карачунівське водосховище в квітні – серпні. В період пропуску дніпровських вод якість води в річці, за гідрохімічними показниками, наближається до якості дніпровської води. Після закінчення промивки русла річки, уже в жовтні, показники якості води повертаються до характерних для даного створу значень.

4. *Річка Сухокля, ліва притока р.Інгул, м.Бобринець.* Якість води питного водозабору для м.Бобринець відноситься до категорії помірно забрудненої. Води р.Сухокля без попередньої підготовки мало придатні для споживання.

Протягом 2014 року у створі спостереження було відібрано 12 проб води на гідрохімічні показники та виконано 348 вимірювань, з яких 54, або 15,5%, перевищували встановлені гранично-допустимі концентрації. За своїми показниками вода в р.Сухокля не відповідала гранично-допустимим концентраціям встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання по наступним показникам, середньорічні значення яких становили: ХСК - 35,3 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мгО₂/дм³), БПКп - 4,57 мгО₂/дм³ (норма - 3,0 мгО₂/дм³), жорсткості - 9,23 мг-екв/дм³ (норма - 7,0 мг-екв/дм³), магнію - 67,69 мг/дм³ (норма - 40,0 мг/дм³). На жаль, альтернативного джерела водопостачання у м.Бобринець немає. Підземні води у цій місцевості мають ще більшу мінералізацію та високий вміст сульфатів і не придатні для споживання.

Загалом, у створі спостереження р.Сухокля, м.Бобринець показники якості води, що перевищують норми ГДК, в порівнянні з минулим роком, підвищились.

4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів

Спостереження за станом гідробіоценозів водних об'єктів у 2015 році проводились Кіровоградським обласним центром з гідрометеорології.

В басейні річки Південний Буг спостереження проводились на р. Інгул в районі м. Кіровоград та встановлено стабілізація зі збільшенням кількісних та якісних показників розвитку фітопланктону, а саме:

Кількісні та якісні показники розвитку фітопланктону значно зросли. Спостерігались два піки розвитку альгопланктоценозу – квітень і жовтень. Температура води у ці періоди була майже однакова 10°-11°С, що можливо, викликало бурхливий розвиток фітопланктону. Домінували β-мезосапробні водорості – індикатори помірно забруднених вод. В альгопланктоні, як і минулого року, протягом всього вегетаційного періоду домінували діатомові і синьозелені водорості. У жовтні в обох створах спостерігалось “цвітіння” синьозелених водоростей, концентрація клітин (біомаса) яких в цей період значно погіршувала якість вод (помірна стадія “цвітіння”). Індекс сапробності за фітопланктоном вказував на погіршення якості вод до 3-4 класу у створі 3 км вище міста навесні та восени.

В басейні річки Дніпро пунктом спостереження було Кременчуцьке водосховище в районі м. Світловодськ стан гідробіоценозів стабілізується:

Видове багатство фітопланктону водосховища залишалось на рівні минулого року. Розвиток фітопланктону був досить рівний по створах і по сезонах. У створі 0,5 км нижче м.Канів розвиток фітопланктону був найнижчим. “Цвітіння” вод не спостерігалось. У фітопланктоні домінували β-мезосапробні водорості (індикатори помірно забруднених вод). Середні значення індексу сапробності вказували на помірне забруднення вод, 3 клас якості.

4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Епідемічна ситуація в області протягом 2015 року залишалась відносно стабільною. Не зареєстровано спалахів та групових випадків захворювань пов'язаних з об'єктами водопостачання та поверхневими водоймами. Не зареєстровано випадків черевного тифу та паратифів.

Загальна інфекційна захворюваність знизилась на 3,0%, зареєстровано 146549 випадків інфекційних і паразитарних захворювань.

Обласні показники захворюваності на гострі кишкові інфекції, сальмонельози, вірусний гепатит А не перевищували середньостатистичні рівні по Україні.

Обласний показник захворюваності вірусним гепатитом А (2,9) залишається нижчим середньостатистичного по країні - 5,28. Всього зареєстровано 28 випадки вірусним гепатитом А, з них серед дітей - 10 випадків. Групових випадків в організованих колективах не було, мали місце 2 вогнища, де розповсюдження інфекції відбувалось контактно-побутовим шляхом при недотриманні правил особистої гігієни.

Держсанепідслужбою області забезпечено проведення санітарно-епідеміологічного моніторингу за об'єктами довкілля, перш за все води питної, відкритих водоймищ, ін., у тому числі щодо можливого вірусного забруднення.

На базі вірусологічної лабораторії ДУ "Кіровоградський обласний лабораторний центр" досліджено 155 проб води (води питної - 59, відкритих водоймищ - 3, господарсько - побутових стічних вод - 72, інфекційних стаціонарів - 21). Антигени вірусного гепатиту А, ентеровіруси, адено та ротавіруси в досліджених пробах не виділялись.

З урахуванням епідемічного сезону впроваджено щотижневі моніторингові дослідження на холерні вібріони води відкритих водойм, у тому числі у зонах рекреації, а також дослідження на холеру матеріалу від хворих на гострі кишкові інфекції. Епідемічна ситуація залишається спокійною.

Протягом 2015 року лабораторний контроль якості води поверхневих водойм здійснювався в 65 створах, в т.ч. 9 - у водоймах першої категорії, що використовуються як джерела питного водопостачання (р. Дніпро, р. Південний Буг, р. Інгулець, р. Сугоклея, р. Чорний Ташлик) і 56 - у водоймах другої категорії, що використовуються як рекреаційні зони для відпочинку населення.

З поверхневих водойм було досліджено 292 проб води за бактеріологічними показниками. З яких не відповідали нормативам 2 із 49 проб води з водойм першої категорії, що становить 4,0 % (2014 рік - 23,4%, 2013 рік - 12,8 %). З водойм 2-ї категорії не відповідали нормативам 56 з 243 проб, що становить 21,0% (2014 рік - 19%, 2013 рік - 17,0 %).

4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод.

Лабораторіями територіальних закладів державної санепідслужби області на радіаційні речовини (цезій-137, стронцій-90) з басейну річки Дніпро було досліджено 1 пробу. Радіологічні показники у всіх пробах відповідали гігієнічним нормативам.

Лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Кіровоградської гідрогеолого-меліоративної партії було відібрано на радіологічні дослідження 31 пробу води в басейнах р. Південний Буг та р. Дніпро. Радіологічний показник цезію-137 знаходиться в межах від 0,71 до 1,64 пКи/дм³, при встановленому критерії для господарсько-питного призначення 54 пКи/дм³.

4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення.

Вода, є одним із найважливіших елементів зовнішнього середовища, без якого життя неможливе.

Централізованим водопостачанням охоплені всі 12 міст області, 22 з 27 селищ міського типу (81,5%) та 183 сіл з 991 (18,46%).

Забір води здійснюється з відкритих водоймищ та підземних джерел. Джерелом водопостачання 13 водопроводів (4 міст, 2 селищ та 7 сіл), загальною чисельністю населення більше півмільйона чоловік, є міжрайонний водопровід "Дніпро-Кіровоград", який забирає і подає воду з Кременчуцького водосховища на річці Дніпро.

Забір води також здійснюється з р.Південний Буг для 1 селища, з водосховища на р.Сутокля для 1 міста, з Іскрівського водосховища на р.Інгулець для 1 селища та 1 села, з Карачунівського водосховища на р.Інгулець для 1 міста, на р.Синюха для 1 селища.

Під наглядом державної санітарно-епідеміологічної служби області знаходилось 264 джерела централізованого водопостачання. Результати обстежень виявили порушення - це незадовільне утримання зони санітарної охорони, відсутність санітарного паспорту на підземне джерело водопостачання, відсутність виробничого лабораторного контролю якості води, порушення термінів обов'язкових профілактичних медичних оглядів декретованого контингенту. Більшість водогонів мають незадовільний санітарно-технічний стан мереж, обладнання, виробничих приміщень, незадовільне обслуговування. Внаслідок довготривалої експлуатації та поступового зменшення дебіту свердловин через замулення та спекотну погоду влітку не забезпечується цілодобове водопостачання сільського населення в 4 районах області, вода подається по графіку.

Не відповідають санітарним нормам 5 сільських водопроводів централізованого водопостачання (2,3%), в т.ч. 3 - через відсутність зон санітарної охорони.

Станом на кінець 2015 року на 135 водогоних проводився виробничий лабораторний контроль води, яка подається населенню, що становить 51,0%.

Із джерел централізованого водопостачання досліджено 2941 пробу питної води за санітарно-хімічними показниками. Не відповідали нормативам 473 проби (16 %) найчастіше за органолептикою (смак, запах, каламутність, кольоровість), жорсткістю води, за вмістом заліза; у 2014 році - 342 проби (13,0 %). За бактеріологічними показниками досліджено 3976 проб води, з них не відповідали нормативам 133 проб (3,3%); у 2014 році - 136 проб (3,3%). За вмістом радіонуклідів (цезій, стронцій, радон) досліджено 14 проб, які відповідали нормативам.

Із 3141 джерела нецентралізованого водопостачання (колодязі громадського користування, каптажі та артезіанські свердловини) досліджено 3158 проб води за санітарно-хімічними показниками. З них не відповідали нормативам 1910 проб, або 60,5 % найчастіше за вмістом нітратів, сухого залишку, жорсткості (2014 р. – 59,6 %). При цьому значні обсяги підземної води області подаються з відхиленням від стандарту та мають підвищену загальну жорсткість, підвищений вміст сухого залишку, заліза, марганцю, нітратів і аміачних сполук. В 44% всіх досліджених проб води із колодязів та свердловин виявлялись нітрати. За бактеріологічними показниками досліджено 2611 проб води, не відповідали гігієнічним нормативам -299, або 11,5% (2014 р. - 12,5%). За вмістом радіонуклідів (цезій, стронцій, радон) досліджено 71 проб, із них не відповідали – 17 (за вмістом радону), або 24 % (2014 р. - 33,0 %). Нестандартні проби виявлялись з артезіанських свердловин. Як свідчать результати досліджень, практично вся природна питна вода потребує очищення та знезараження.

Для попередження виникнення випадків метгемоглобінемії у дітей віком до 3-х років діє спільний наказ Головного управління Держсанепідслужби у Кіровоградській області та Управління охорони здоров'я ОДА від 09.10.2013 року № 129/1287 „Про заходи профілактики та боротьби із виникненням метгемоглобінемії у дітей”. Організована робота з батьками дитини в лікувально-профілактичних закладах та обов'язкове проведення лабораторних досліджень води із колодязів, що використовується для харчування дітей.

Так, відібрано 1276 проб води з індивідуальних колодязів та 692 проби з громадських колодязів, із них в 1080 пробах – виявлені нітрати з перевищенням (з 880 індивідуальних та з 300 громадських колодязів) та в 136 пробах – перевищували мікробіологічні показники (з 15 індивідуальних та з 121 громадського колодязя).

4.5 Заходи щодо покращення стану водних об'єктів

З метою покращення стану водних об'єктів області у 2015 році з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища використано 5185,6 тис.грн. на заходи по будівництву та реконструкції очисних споруд у населених пунктах області , а саме на:

нове будівництво зливової каналізації по вул. Андріївській, м. Кіровоград – 995,6 тис.грн.;

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м. Знамянка Кіровоградської області – 1991,7 тис.грн.;

будівництво очисних споруд Голованівської центральної районної лікарні – 1705,2 тис.грн.;

каналізаційні очисні споруди по вул. Річній, с. Торговиця Новоархангельського району – реконструкція – 281,6 тис.грн.;

будівництво станції біологічної очистки стоків в смт Петрове Петрівського району Кіровоградської області - 211,5 тис.грн.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

5.1.1 Загальна характеристика

Проблема збереження біологічного різноманіття є одним з пріоритетних напрямків в сучасній біогеографії. В даний час зростає антропогенний вплив на біотичні компоненти природи, створюється загроза руйнування біоекосистем і біологічного різноманіття біосфери. Ця проблема актуальна в регіональних дослідженнях гірських територій, крихких і сприйнятливих до людської діяльності, для яких характерне швидке звуження середовища проживання.

У традиційних ландшафтних дослідженнях основна увага приділяється рослинному і тваринному світу за допомогою описових методів.

На даний час, сільськогосподарська та промислова діяльність має великий вплив на біологічне та ландшафтне різноманіття Кіровоградської області та й України в цілому.

Збереження біорізноманітності – це складна, комплексна проблема. Вона пов'язана із цілою системою юридичних, наукових, організаційних, фінансових, етичних, виховних заходів, охоплює біорізноманітність на всіх її рівнях. Завдання щодо збереження біорізноманітності входять до глобальної концепції стратегії й тактики виживання людства. Це і плінування та збалансоване використання земельних ресурсів, боротьба зі зменшенням площі лісів, невиснажливе використання природних систем, невиснажливе ведення сільського господарства, зниження рівня техногенних забруднень води, ґрунту, і повітря а також раціональне використання ресурсів моря та ін..

Проте є й система специфічних заходів захисту. Це, передусім, заповідна справа та біоконсервація.

Так у 1999 році у Кіровоградській області за рішенням обласної ради був затверджений “Перелік видів тварин і судинних рослин з числа занесених до

Червоної книги України, які поширені на території Кіровоградської області і підлягають особливій охороні” та “Перелік тварин і судинних рослин, які підлягають особливій охороні на території Кіровоградської області”.

У 2000 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України. Програмою передбачено формування єдиної територіальної системи природних ландшафтів у вигляді природних екологічних коридорів і буферних зон. Національна екологічна мережа має включати елементи Всеєвропейської екомережі та сприяти збалансованому і невиснажливому використанню біоресурсів. У процесі виконання програми площу ПЗФ планується довести до 10,4% площі України.

5.1.2 Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Головні загрози біорізноманіттю пов’язані сьогодні з діяльністю людини. Вони полягають у знищенні природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно незбалансованій експлуатації видів людиною, поширенні чужорідних видів, розповсюдженні хвороб тощо.

З діяльністю людини пов’язані наступні головні загрози біорізноманіттю в Україні:

- знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, яке відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислового, транспортного, житлового та дачного будівництва. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісових екосистем, які є основою для збереження біорізноманіття.
- фрагментація біотопів, ландшафтів, екосистем, яка відбувається при будівництві мережі транспортних комунікацій (доріг, автострад), трубопроводів, водосховищ і пов’язаних з ними іригаційних споруд (дамб, гребель, насосних станцій).
- деградація природних середовищ існування, яка відбувається, в основному, внаслідок забруднення довкілля. Зокрема водні об’єкти забруднені біогенними елементами та важкими металами. Внаслідок Чорнобильської катастрофи забруднено радіонуклідами близько 4 млн. га лісів.
- експлуатація видів, їх популяцій та рослинних угруповань, яка відбувається внаслідок неефективного ведення лісового, мисливського та рибного господарства.
- поширення чужорідних видів. Зокрема гребеневик (реброплав) мнеміопсис призвів до підриву кормової бази риб та майже десятикратного зниження обсягу вилову риб; розповсюдження рапанів призвело до масового знищення запасів устриць і мідій Чорного та Азовського морів; поширення амброзії полинолистої зумовлює алергійні захворювання.
- розповсюдження хвороб, шкідників і паразитів.

- низький рівень природоохоронної кваліфікації та екологічної свідомості населення.

Ресурси тваринного світу Кіровоградщини протягом останніх 50 років мали стійку тенденцію до виснаження. Ця тенденція в роки державної незалежності України не змінилася. Більше того, вона супроводжується недостатньо ефективним промислом і відсутністю розробленої програми з відновлення ресурсів тваринного світу. Особливо сильні зміни відбуваються у видовому складі риб, які зазнають максимального людського впливу, пов'язаного як із руйнуванням місць перебування, так і з промисловими умовами та браконьєрством.

5.1.3 Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Програма Організацій Об'єднаних Націй із навколишнього середовища організувала в листопаді 1988 р. Спеціальну групу експертів із метою вивчення необхідності розробки міжнародної конвенції про біорізноманіття. У травні 1989р. вона заснувала Спеціальну робочу групу експертів із технічних та правових питань для підготовки міжнародного правового документа щодо збереження і невиснажливого використання біорізноманіття. З лютого 1991р. Спеціальна робоча група була перетворена на Міжурядовий комітет із питань ведення переговорів.

Результатом його роботи стало проведення 22 травня 1992р. в Найробі Конференції з прийняття узгодженого тексту Конвенції про біорізноманіття. Конвенція біла відкрита для підписання 5 червня 1992р. на Конференції ООН з питань довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля»). Друга Конференція про охорону біорізноманіття відбулася в Джакарті у листопаді 1995р. Конвенція була підтримана всіма країнами світу, окрім Андорри, Брунею, Ватикану, Іраку, Сомалі, Східного Тимору та США. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, прийнята на Конференції міністрів довкілля в Софії (1995р.), фактично є механізмом упровадження Рамкової Конвенції на Європейському континенті.

Верховна Рада України ратифікувала Рамкову Конвенцію 29 листопада 1994р. (Закон про ратифікацію), а також ухвалила низку законів щодо ратифікації, приєднання та виконання інших міжнародних договорів обов'язкового та необов'язкового характеру, що регулюють питання збереження та використання біологічного та ландшафтного різноманіття.

Кабінет Міністрів України розпорядженням №675-р від 22 вересня 2004р. схвалив Конвенцію Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025рр.

На національному рівні координацію реалізації положень законів та відповідних програм здійснює Національна Комісія з питань збереження біорізноманіття та Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

5.1.4 Формування регіональної екологічної мережі

На виконання Закону України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, рішенням сесії обласної ради від 24 січня 2003 року №141 затверджена обласна програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки.

Реалізація Програми формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки передбачалась шляхом здійснення наступних заходів:

1. Ведення державного кадастру природно-заповідного фонду області.

У 2008 році за рахунок коштів Державного бюджету (розпорядник коштів Мінприроди) в області були проведені роботи з формування державного кадастру природно-заповідного фонду. Розроблені картки первинного обліку всіх існуючих на той час територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

2. Збереження популяцій видів рослин і тварин.

За період 2003-2007 років проводились роботи по складанню державних кадастрів тваринного та рослинного світу області, а саме:

державний кадастр тваринного світу області (плазуни, птахи, риби), всього 225 видів тварин;

державний кадастр рослинного світу області (мохи, лишайники, папоротеві, жовтецеві, лободові, хрестоцвіті, амарантові, фіалкові, розові, айстрові), всього 428 видів рослин, зростання яких виявлено на території Кіровоградської області.

У цілому протягом дії Програми були виконані наступні роботи:

- визначені та обстежені елементи екомережі загальноєвропейського та загальнодержавного значення на території лісостепових та степових районів Кіровоградської області;
- проведено уточнення сучасних меж елементів національної екологічної мережі на території лісостепових і степових районів Кіровоградської області, а також здійснено картографування зазначених елементів екомережі загальноєвропейського та загальнодержавного значення;
- складено регіональну схему формування національної екологічної мережі на території адміністративних районів області;
- за результатами наукових досліджень було проведено узагальнення даних та уточнення схеми складових елементів екомережі і складено текстову частину проекту регіональної схеми національної екологічної мережі на території Кіровоградської області, проведено оцінку її ефективності та нанесено схему екомережі на топографічну карту області.

Досягнуті показники свідчать про ефективність виконання Програми.

№ з/п	Складові елементи екомережі	Площа, тис. га
1	Об'єкти природно-заповідного фонду	100,4
2	Водно-болотні угіддя	25,3
3	Відкриті заболочені землі	10,6
4	Водоохоронні зони	58,3
5	Прибережні захисні смуги	23,3
6	Ліси та інші лісовкриті площі	186,2
7	Курортні та лікувально-оздоровчі території	-
8	Рекреаційні території	0,8
9	Землі під консервацією	-
10	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	13,3
11	Пасовища, сіножаті	246,8
12	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві	-
13	Загальна площа екомережі	665,0
14	Загальна площа Кіровоградської області	2458,8

5.1.5 Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Біобезпека — одна з найголовніших складових національної безпеки будь-якої країни. Це добре розуміють у сучасному світі, де набирає обертів біотероризм, де наука чи не щодня дарує нові технології, які можна застосувати як з добрими, так і з лихими намірами.

На сьогоднішній день в Україні під час проведення медико-біологічних досліджень практично не враховуються сучасні вимоги біобезпеки, біозахисту та біоетики. Що є підтвердженням необхідності та актуальності запровадження кроків, спрямованих на підвищення освіченості та обізнаності з питань біобезпеки, біозахисту та біоетики вчених з метою передбачення та попередження можливих негативних наслідків наукових досліджень.

Біоагрозу для біорозмаїття можуть нести генетично модифіковані організми (ГМО), якщо вони створені з порушенням технологій та умов інтродукції. До джерел біоагроз належать неякісна їжа і питна вода, неякісні ліки — це також питання державної ваги. Ще однією небезпекою може бути (як це не дивно на перший погляд) прогрес у галузі біологічних наук. Ми є свідками бурхливого розвитку сучасної біології. Вже розшифровано не лише геном людини, але й тисячі інших організмів. Існує можливість синтезувати протеїни, які ніколи не існували в природі. Народження синтетичної біології відкриває шлях, коли людина зможе цілеспрямовано створювати нові види живих істот (нехай спочатку і на примітивному рівні). Для цього з набору певних хімікатів створюють штучну хромосому, яку потім вводять в мікроорганізм (приміром, бактерію), після чого він набуває зовсім інших властивостей. Так, у 2008 році групі вчених під керівництвом американського дослідника Крейга Вентера вдалося створити повну мікробіальну хромосому — найбільшу в світі штучну молекулу (з молекулярною вагою 300 млн), введення якої призвело до створення “нового виду” живої бактерії.

У травні 2007 року Верховна Рада України прийняла Закон “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів”, який регулює правові відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками), розробниками, дослідниками, науковцями та споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, що передбачають їх розробку, створення, випробування, дослідження, транспортування, імпорт, експорт, розміщення на ринку, вивільнення у навколишнє середовище та використання в Україні (далі - поводження з ГМО) із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки.

Ризики використання та широкого вжитку ГМО є очевидними. Серед них: виникнення алергічних реакцій, формування стійкості організму до антибіотиків, неконтрольоване поширення трансгенів у природі, яке несе загрозу біологічній різноманітності планети і жорстку економічну залежність фермерства від транснаціональних корпорацій.

В Україні відсутня ефективна державна система біобезпеки поводження з ГМО, зокрема, відсутня розвинена законодавча база системи біобезпеки, тому спостерігається несанкціоноване проникнення ГМО на територію держави та подальше їхнє неконтрольоване розповсюдження.

На сьогодні загроза для продовольчої безпеки від використання ГМО-рослин полягає у зниженні різноманітності традиційних сортів рослин і порід тварин, скороченні їхньої видової різноманітності, виснаженні й порушенні природної родючості ґрунтів.

Тому найбільш пріоритетним завданням на даний час є реалізація державної політики у запровадженні системи біологічної безпеки поводження з генетично модифікованими організмами.

5.2 Охорона, використання та відтворення рослинного світу

Рослинність є важливішим компонентом біосфери, без якого остання існувати не може. Саме рослини є першоджерелом життя на Землі. Об'єктами охорони рослинного світу є певні території, рослинні угруповання, рідкісні та зникаючі види. В Україні існує система природоохоронних структур: біосферні заповідники, природні заповідники, національні парки, регіональні (обласні) ландшафтні парки, заказники і пам'ятки природи.

Охорона рослинності в Україні здійснюється у відповідності з Законом України "Про рослинний світ", Законом України "Про Червону книгу України" (для рідкісних та зникаючих видів) та Лісовим кодексом України. У відповідності з цими законодавчими актами, під час здійснення будь-якої діяльності, яка впливає на стан охорони, використання та відтворення рослинного світу, необхідно дотримуватись таких основних вимог:

- збереження природної просторової, видової, популяційної та ценотичної різноманітності об'єктів рослинного світу;

- збереження умов місцезростання дикорослих рослин і природних рослинних угруповань;
- науково обґрунтованого, невиснажливого використання природних рослинних ресурсів;
- здійснення заходів щодо запобігання негативного впливу господарської діяльності на рослинний світ;
- охорони об'єктів рослинного світу від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- регулювання поширення та чисельності дикорослих рослин і використання їх запасів з врахуванням інтересів охорони здоров'я населення;
- здійснення заходів щодо відтворення рослинного світу.

Використання ресурсів природного рослинного світу може бути загальним або спеціальним, наприклад, збирання лікарських рослин, заготівля деревини, заготівля живиці, кори, лубу, деревної зелені, деревних соків, збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету, заготівля сіна, випасання худоби, причому проводиться лімітування спеціального використання природних рослинних ресурсів. Раціональне використання ресурсів рослинного світу вимагає дотримання вищезазначених вимог при організації господарської діяльності.

Відтворення природних рослинних ресурсів забезпечується різними шляхами, зокрема - сприяння природному відновленню рослинного покриву, штучним поновленням природних рослинних ресурсів, запобіганням небажаним змінам природних рослинних угруповань та негативному впливу на них господарської діяльності, в тому числі зупинка господарської діяльності з метою створення умов для відновлення деградованих природних рослинних угруповань.

Охорона рослинного світу передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової, популяційної та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезнаходження, збереження від знищення, захист від шкідників та хвороб тощо. Це забезпечується:

- встановленням правил і норм охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного світу;
 - заборонаю та обмеженням використання природних рослинних ресурсів у разі необхідності;
 - проведенням екологічної експертизи та інших заходів з метою запобігання загибелі об'єктів рослинного світу в результаті господарської діяльності;
 - захистом земель, зайнятих об'єктами рослинного світу, від ерозії, селей, підтоплення, затоплення, заболочення, засолення, висушення, ущільнення, засмічення, забруднення промисловими та побутовими відходами і стоками та від іншого несприятливого впливу;
 - створенням та оголошенням територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- організацією наукових досліджень, спрямованих на забезпечення здійснення заходів щодо охорони та відтворення об'єктів рослинного світу;

- розвитком системи інформування про об'єкти рослинного світу та вихованням у громадян дбайливого ставлення до них;
- створенням системи державного обліку (кадастру рослин) та здійснення державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу;
- занесення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України, та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань - до Зеленої книги України;
- встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використання природних рослинних ресурсів.

Реалізація всіх цих заходів дозволить зберегти видове різноманіття рослинного світу, генофонд рослинного світу, фітомасу рослинних угруповань та забезпечити рівновагу в екосистемах

5.2.1 Загальна характеристика рослинного світу

Природна рослинність займає 15-16% площі території Кіровоградської області та представлена лісовим, степовим, лучним, болотним і водним типами рослинності. Своєрідність рослинного покриву та різноманітність рослинних угруповань на території Кіровоградської області обумовлені її географічним положенням на південних відрогах Придніпровської височини в межах південного правобережного Лісостепу та північного правобережного Степу. Сучасний рослинний покрив значною мірою трансформований, розміщення рослинності є нерівномірним.

Лісова рослинність представлена переважно широколистяними лісами. Фрагменти сосново-дубових лісів трапляються на борових терасах рр. Дніпра і Тясмину. Корінні плакорні масиви широколистяних лісів існують в лісостеповій частині області - Чорний, Чутянський, Нерубайський ліси. В південній, степовій, частині ліси не виходять на плакори, а трапляються у верхів'ях балок, утворюючи смугу байрачного степу. Лісові ценози мають чотириярусну будову, значне затінення та характеризуються мішаними деревостанами з домінуванням дуба звичайного. В деревних ярусах співдомінують граб звичайний, ясен високий, клен гостролистий, липа серцелиста, які утворюють відповідні угруповання. В центральній і північній частинах області переважають грабово-дубові, дубові, ясені-дубові ліси, а у Придніпров'ї - липово-дубові та кленово-липово-дубові, в яких переважають двоярусні деревостани. Розріджений підлісок утворюють ліщина європейська, бруслини європейська, бородавчата, клен татарський, калина гордовина, свидина криваво-червона тощо. Домінантами трав'яного ярусу виступають здебільшого осока волосиста, зірочник, яглиця, копитняк, підмаренник запашний, конвалія, купина багатоквіткова. У трав'яному покриві добре виявлені синузії весняних ефемероїдів, в яких найчастіше домінують анемона жовтецева, пшінка весняна, рясти ущільнений і порожнистий, проліска дволиста, зірочки жовті. У Чорному

та Чутянському лісових масивах утворюють популяції види рослин з Червоної книги України - цибуля ведмежа і тюльпан дібровний.

Справжні степи пов'язані з різними відмінами чорноземів звичайних і поширені в північній підзоні Степу. Переважають угруповання костриці валіської, келерії гребінчастої, а в Придніпров'ї - бородача звичайного. Рідше трапляються ценози ковили волосистої, ковили Лесінга, зрідка - ковили української. Південна частина області заходить в смугу "барвистих" типчаково-ковилових степів із значною участю різнотрав'я.

Кам'янисті степи сформувались на кристалічних відслоненнях Українського щита в долинах рр. Синюхи, Ятрані, Чорного Ташлика, Плетеного Ташлика, Інгулу, Інгульця, Березівки, Південного Бугу. Особливістю рослинного покриву петрофітно-степових комплексів є поєднання всіх стадій розвитку рослинних угруповань - від агломеративних (неструктурних) угруповань до стадії формування зональних степових ценозів. Серед петрофітів відмічені авринія скельна, гвоздика бузька, очиток Борисової, цибуля Пачоського, ефедра двоколоскова, у розщілинах зрідка трапляються папоротеві-аспленій волосовидний, щитник жіночий та ін. На жорсткуватому субстраті сформовані чагарниково - дернинно - злакові угруповання кизильника чорноплідного, вишні степової, карагани кущової, мигдалю низького, костриці валіської.

Різноманіття лучної рослинності обумовлене алювіальними режимами заплав та неоднорідністю гідрологічних, геоморфологічних та едафічних умов. Лучна рослинність представлена переважно справжніми, остепненими і болотними луками, які утворюють в заплавах еколого-динамічні ряди. Найвищі рівні в рельєфі заплав займають остепні луки. Їх репрезентують угруповання тонконогу вузьколистого, костриці валіської, мітлиці виноградникової. Справжні луки займають середні рівні заплав. До них належать угруповання пирію повзучого, кунічника наземного, тонконогу лучного, грястиці збірної. Болотисті луки пов'язані із зниженням заплав та надмірним зволоженням, де сформувались ценози осоки гострої, мітлиці повзучої, очеретянки звичайної, тонконогу болотного, лепешняку плаваючого.

Болота на території області трапляються зрідка. Характерними є заплавні, долинні, староруслові болота, що належать до низинних евтрофних боліт, з переважанням трав'яних боліт - високотравних та осокових. Типові болотні угруповання репрезентують ценози осоки гостровидної, осоки гострої, осоки прибережної, очерету звичайного. Локально по периферії трав'яних боліт представлені чагарникові болота. В басейні р. Тясмину зустрічаються фрагменти лісових боліт з вільхою чорною. У витоках рр. Тясмину та Інгульця збереглися рідкісні реліктові угруповання хвощу великого. Відомим в науковій літературі є сфагнове болото-плав "Чорний ліс" (Берестувате).

Водна рослинність характеризується переважанням прибережно-водних угруповань над справжньою водною рослинністю. Типові угруповання утворюють рогіз широколистий, рогіз вузьколистий, очерет звичайний, ряска мала, рдесник плаваючий, куга озерна, глечики жовті, латаття біле.

В складі флори виділено 145 рідкісних видів вищих судинних рослин, які знаходяться на рівнях міждержавної, державної чи регіональної охорони. До “Зеленої книги” України включено 12 рідкісних рослинних угруповань, 6 з них репрезентують лісовий, 4 - степовий, 2 - водний типи рослинності. Центрами збереження фіторізноманіття в Кіровоградській області є 178 природно - заповідних територій.

*Перелік видів флори, що охороняється в регіоні
станом на 01.01.2016 року*

Таблиця 5.2.1.1

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський червоний список
1	2	3	4	5
Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	*			*
Бран душка різнокольорова (Bulbocodium versi color)	*			
Бруслина карликова (Euonymus nana)	*			
Гвоздика прибузька (Dianthus hupanicus)	*	*		*
Гніздівка звичайна (Neottia nidus-avis)	*			
Голонасінник одеський (Gymnospermium odes sanum)	*			
Зозулинець болотний (Orchis palustris)	*			
Ковила волосиста (Stipa capillata)	*			
Ковила вузьколиста (Stipa tirsia)	*			
Ковила Лессінга (Stipa lessingiana)	*			
Ковила найкрасивіша (Stipa pulcherima)	*			
Ковила пірчаста (Stipa pennata)	*			
Ковила пухнатолиста (Stipadasyphylla)	*			
Ковила українська (Stipa ucraïnica)	*			
Коручка болотна (Epipactis palustris)	*			
Коручка морозниковидна (Epipactis hellebori)	*			
Коручка темно-червона (Epipactis atrorubens)	*			
Лілія лісова (Lilium martagon)	*			
Любка дволиста (Platanthera bifolia)	*			
Півники понтичні (Iris pontica)	*			
Рябчик руський (Fritillaria ruthenica)	*			
Рястка Буше (Ornithogallum bouchea)	*			
Сальвінія плаваюча (Salvinia natans)	*	*		
Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork)	*			
Тюльпан гранітний (Tulipa granitcola)	*			
Тюльпан дібровний (Tulipa quercetorum)	*			
Тюльпан бузький (Tulipa hupanica)	*			
Цибуля ведмежа (Allium ursinum)	*			
Шафран сітчастий (Crocus reticulates)	*			
Усього	29	2		2

5.2.2 Охорона, використання та відтворення лісів

Ліси – це легені нашої планети. Для людства особливо важливі незамінні водоохоронні, водорегулюючі, протиерозійні, санітарно-гігієнічні та інші корисні функції лісів. Ліси відіграють важливу роль у підтриманні підґрунтового, інфільтраційного стоку на певному рівні. Зі збільшенням лісистості басейнів річок на 10 % їхній водний стік підвищується на 10-15 мм за рік, що значно поліпшує енергетичний потенціал річок. Ліси забезпечують розподіл атмосферної вологи, місцеве випаровування і стік та його характер.

Ліс послаблює процеси водної ерозії ґрунту і запобігає забрудненню річок та інших водойм. Завдяки фільтрівній здатності лісової підстилки і лісового ґрунту каламутність води зменшується на 60-90 %.

Ліси виконують також санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції. Тривале перебування в лісі сприяє підвищенню активності дихальних процесів, позитивному збільшенню біострумів мозку, підвищенню вмісту кисню в крові людини.

Тому охорона лісів, їх раціональне використання та відтворення є одними з найважливіших завдань нашої держави.

Останнім часом ліси через перевантаження відпочиваючими, з їх дикунським ставленням до природи, винищення рідкісних лікарських рослин, ягід, грибів, вирубування дерев, спричинені людьми пожежі втрачають свої оздоровчі та рекреаційні властивості. Ліс не витримує напливу людей у густонаселених районах, страждає, хворіє й гине від промислових забруднень, внаслідок діяльності нафтовиків, будівельників, гірників.

Через значні негативні антропогенні зміни стану довкілля у наступні 20—30 років щодня зникатиме з Землі близько 100 видів рослин і тварин; загальна кількість зникаючих видів наблизиться до 1 млн.

Основними заходами охорони та захисту лісів є:

- раціональне чи обмежене їх вирубування;
- висаджування нового лісу на місці вирубаного;
- повна переробка деревини й супутньої сировини з метою збільшення виходу продукції з одиниці площі;
- раціональне збереження ягідних, кормових, лікарських, технічних рослин;
- проведення селекції та насінневих дослідів для створення видів лісової флори, продуктивніших і стійкіших до хвороб і забруднень середовища;
- створення лісозахисних і водоохоронних лісосмуг, рекреаційних і заповідних лісових і лісопаркових зон і масивів;
- боротьба з кислотними дощами;
- підвищення рівня екологічної освіти та виховання свідомого ставлення населення, особливо молоді, до лісу.

Збереження лісів у зв'язку зі значним та різноманітним впливом людської діяльності повинно бути завжди в центрі уваги спеціалістів та науковців.

Землі лісогосподарського призначення

Таблиця 5.2.2.1

№ з/п		Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	186,0	-
	у тому числі:		-	-
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	126,41	-
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	-	-
1.3	площа земель лісогосподарського призначення власників лісів	га	-	-
1.4	площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	га	-	-
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	105,1	-
3.	Загальний запас деревини.	тис. м ³	19928	-
4.	Запас деревини у розрахунку на один гектар земель лісогосподарського призначення	тис. м ³	0,105	-
5.	Площа лісів у розрахунку на одну особу	га	-	-
6.	Запас деревини у розрахунку на одну особу	м ³	-	-
7.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	6,78	-

Лісовідновлення за 2015 рік

Таблиця 5.2.2.2

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	лісовідновлення, га			
		у тому числі:			усього
		посадка лісу, га	посів лісу, га	природне поновлення лісу, га	
1	Держлісагентство				
1.1	ДП "Голованівський лісгосп"	89,6	11,1	26,4	127,1
1.2	ДП "Долинський лісгосп"	11,4	-	-	11,4
1.3	ДП "Компаніївський лісгосп"	2,5	3,9	5,2	11,6
1.4	ДП "Олександрівський лісгосп"	121	-	-	121
1.5	ДП "Оникіївський лісгосп"	30,2	60,3	5	95,5
1.6	ДП "Онуфріївський лісгосп"	14,9	8,7	18,3	41,9
1.7	ДП "Світловодський лісгосп"	26,7	-	20,6	47,3
1.8	ДП "Чорноліський лісгосп"	71,4	-	-	71,4
Усього	за Держлісагентством	367,7	84	75,5	527,2

Лісорозведення (створення нових лісових насаджень) за 2015 рік

Таблиця 5.2.2.3

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	Створення нових лісових насаджень, га							
		лісорозведення, га						природне само заліснення земель, га	усього створено нових лісів, га
		посадка, га	посів, га	у тому числі					
заліснення мало продуктивних земель, га	заліснення ярів, балок, кар'єрів, га			створення нових полезахисних лісових смуг, га	заліснення інших земель, га				
1	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Держлісагентство								
1.1	ДП "Голованівський лісгосп"	12,5	3,5	-	-	-	-	-	16
1.2	ДП "Долинський лісгосп"	200	-	-	-	-	-	-	200
1.3	ДП "Компаніївський лісгосп"	120,5	-	-	-	-	-	-	120,5
1.4	ДП "Олександрівський лісгосп"	41	-	-	-	-	-	-	41
1.5	ДП "Оникіївський лісгосп"	29,5	-	-	-	-	-	-	29,5
1.6	ДП "Онуфрїївський лісгосп"	130	-	-	-	-	-	-	130
1.7	ДП "Світловодський лісгосп"	28	-	-	-	-	-	-	28
1.8	ДП "Чорноліський лісгосп"	40	-	-	-	-	-	-	40
	Усього за Держлісагентство	601,5	3,5	-	-	-	-	-	605

Проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних із вирубуванням деревини за 2015 рік

Таблиця 5.2.2.4

Категорія лісів	Загальна площа, га	Ліквідна деревина, тис. м ³	У т. ч. за господарствами					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	ліквідний запас, тис. м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
1	430	45,818	3	0,060	427	45,750	0	0,008
2	420	46,847	70	4,876	348	41,669	2	0,302
3	2122	68,156	177	7,321	1940	60,568	5	0,267
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	2972	160,821	250	12,257	2715	147,987	7	0,577
у тому числі: 1. Рубки догляду								
1	28	0,177	0	0	28	0,177	0	0
2	148	2,631	35	0,512	113	2,119	0	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3	525	4,046	40	0,814	485	2,232	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	701	6,854	75	1,326	626	4,528	0	0
2. Лісовідновні рубки								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	3	0,40	0	0	3	0,4	0	0
3	9	1,57	0	0	9	1,57	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	12	1,97	0	0	12	1,97	0	0
3. Суцільні санітарні рубки								
1	108	36,438	0	0	108	6,438	0	0
2	34	9,296	20	4,193	14	5,103	0	0
3	279	69,879	33	5,40	246	64,479	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	421	115,613	53	9,593	368	106,02	0	0
4. Розрубка, розчистка ліній електропередач								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	1	0,03	0	0	1	0,03	0	0
3	1	0,15	0	0	0	0	1	0,15
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	2	0,18	0	0	1	0,03	1	0,15
5. Розрубка, розчистка автомобільних доріг								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	0	0	0	0	0	0	0	0
Усього	0	0	0	0	0	0	0	0

5.2.3 Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів

Окрім лісів, раціонально використовуватися й охоронятися мають ресурси недеревної рослинності. Наприклад, трав'янисті рослинні ресурси України представлені рослинністю боліт, плавнів, прісноводних і морських акваторій, солонців і солончаків, степовою рослинністю. Вони характеризуються багатством видів, які є цінними кормовими (46 % від загальної кількості видів), лікарськими (23 %), технічними (12 %), декоративними (72 %), харчовими (12 %), медоносними та іншими рослинами. Щороку вони виробляють майже 22 тис. т органічної речовини.

Використання лісових ресурсів за 2015 рік

Таблиця 5.2.3.1

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	Другорядні лісові матеріали Ліміт фактично заготовлено								Другорядні лісові матеріали Ліміт фактично заготовлено						
		гриби	ягоди	лікарські рослини	плоди	горіхи	випас худоби	сіно косіння	підстилка	очерет	живиця	пні	луб	деревні соки	деревна зелень	новор. ялинка
1.1	ДП “Голованівський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500 500
1.2	ДП “Долинський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5000 2400
1.3	ДП “Компаніївський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5000 3100
1.4	ДП “Олександрівський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2000 1600
1.5	ДП “Оникіївський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8000 4900
1.6	ДП “Онуфріївський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2000 600
1.7	ДП “Світловодський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6000 900
1.8	ДП “Чорноліський лісгосп”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2000 1000
1.9	ДСДЛЦ “Веселі боковеньки”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10000 4000
	Усього за Держлісагентство	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40500 19000

Окрім рослинності степів, охороняються й раціонально використовуються луки і пасовища, болотні масиви, як важливі гідрологічні та кліматичні регулятори, а також дикорослі види рослин. У господарських цілях застосовується лише незначна частина величезної кількості видів дикорослих рослин. Основними напрямками використання їх є: виготовлення лікарських препаратів, отримання масел, меду та інших продуктів. За останні 20—30 років кількість видів дикорослих рослин значно зменшилася, а багато видів стали рідкісними та зникаючими.

5.2.4 Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу. Рослини — найбільш беззахисні перед діяльністю людини, й з урахуванням сучасного стану біосфери їх охорона стала нині важливим комплексним міжнародним завданням.

У 1948 р. при ООН було створено спеціальну постійну Комісію з охорони зникаючих видів рослин і тварин, а згодом — Міжнародну Червону книгу, куди

заносяться всі рослини та тварини, яким загрожує вимирання. У 1982 р. Закон про Червону книгу прийнято і в Україні.

Сьогодні до неї занесено понад 800 видів рослин і тварин з метою їх охорони і збереження, оскільки їм серйозно загрожує вимирання або знищення через людську діяльність.

У Положенні про Червону книгу України передбачається ціла низка заходів щодо організації й відтворення видів рослин: від моніторингу за станом популяції, створення заповідних об'єктів, банків генофонду зникаючих видів, до проведення широкої виховної роботи серед населення, встановлення відповідальності за знищення або пошкодження зникаючих видів рослин.

Природні умови України сприяли розвитку дуже багатой та різноманітної флори. Тут зростає близько 5 тис. видів рослин природної флори та близько 1 тис. видів культурної та заносної флори.

В Кіровоградській області існує велика популяція червонокнижних рослин таких як: ковила волосиста, касатик понтійський та астрагал шерстистоквітковий. Найбільшу питому вагу у складі фітоценозу займають такі трави як конюшина гірська, цмин пісковий, парило звичайне, горицвіт весняний, деревій, цикорій, материнка звичайна, козельці українські. Останні відносяться до судинних рослин, які занесені до Європейського Червоного списку, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі. Крім того, виявлені цінні та малопоширені види – ауоніс весінній, астрагал безстрілковий, гоніолімон татарський, аурінія скельна.

Вжиття своєчасних заходів охорони дикої флори дозволяє призупинити негативні процеси руйнування навколишнього природного середовища та відновити стан популяцій вразливих видів до безпечного рівня.

Тому видання Червоної книги України є вагомим внеском у справу збереження різноманітності рослинного і тваринного світу України як основи сталого розвитку держави для теперішнього і майбутніх поколінь.

Охорона невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Таблиця 5.2.4.1

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
Бобринецький район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Шумок"-2: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Гвоздика прибузька (Dianthus Hupanicus)	
			Геологічна пам'ятка природи місцевого значення "Слони"-3: Гвоздика прибузька (Dianthus Hupanicus) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork)	

		Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
		Ботанічний заказник “Мюдівська балка” - 8: Конюшина гірська Цмин пісковий Парило звичайне Горицвіт весняний Деревій Цикорій Материнка звичайна Козельці українські	
		Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Богданівська балка” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
		Ландшафтний заказник місцевого значення “Булгаківська балка” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
		Заповідне урочище “Мертводдя” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
		Заповідне урочище “Юр”івська балка” -4: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
Вільшанський район		Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Чорноташлицький” -3: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон-трава Тирса	
Добровеличківський район		Заповідне урочище “Червоні скелі” -5: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Брандушка різнокольорова (<i>Bulbocodium versicolor</i>) Підсніжник білосніжний (<i>galanthus nivalis</i>)	
		Заповідне урочище “Балка Куца” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>) Коручка морозниковидна (<i>eripactis helleborine</i>)	
Долинський район		Загально зоологічний заказник місцевого значення ”Братолюбівська балка“ – 2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	

		<p>Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Боковеньківська балка” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)</p>	
		<p>Ландшафтний заказник місцевого значення ”Балка Новоалександрівська“ - 2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa huhanica</i>)</p>	
Знам'янський район		<p>Заповідне урочище “Бочки” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)</p>	
		<p>Ландшафтний заказник загальнодержавного значення ”Чорноліський“ - 7: Цибуля ведмежа (<i>allium ursinum</i>) В'язіль стрункий (<i>coronilla elegans</i>) Коручка чемерниковидна (<i>epipactis helleborine</i>) Бруслина карликова (<i>euonymus nana</i>) Гніздівка звичайна (<i>neottia nidus-avis</i>) Любка дволиста (<i>platanthera bifolia</i>) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)</p>	
		<p>Заповідне урочище “Антоновичські горби” -5: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulates</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus huhanicus</i>) Брандушка різнокольорова (<i>Bulbocodium versi color</i>)</p>	
		<p>Ботанічний заказник “Антоновичська балка” -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)</p>	
		<p>Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення “Болото Чорний ліс” -2: Глечики жовті Латаття біле</p>	
		<p>Ботанічна пам'ятка природи “Ковилові горби під Поповим” -5: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила пухнатолиста (<i>Stipa dasyphylla</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)</p>	

			Ковила вузьколиста(<i>Stipa tirsia</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Кудинове" -5: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила вузьколиста(<i>Stipa tirsia</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
Кіровоградський район			Заповідне урочище "Сарганівський ліс" -1: Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Польовий садок" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Заповідне урочище "Польський ліс"-1: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	
			Ландшафтний заказник "Новомихайлівський" -1: Підсніжник білосніжний	
Компаніївський район			Заповідне урочище "Кіліповське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Розлитий камінь" -5: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Тюльпан гранітний (<i>tulipa graniticola</i>)	
			Ландшафтний заказник "Долинівсько-Покровський" -2: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
			Заповідне урочище "Кам'яна балка" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Загальнозоологічний заказник "Гнила балка" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulates</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Тернова балка" -1:	

			Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
Маловисківський район			Геологічна пам'ятка природи "Каскади" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hypanicus</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Оман високий" -1: Оман високий	
			Ботанічний заказник "Плетений Ташлик" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hypanicus</i>)	
			Ландшафтний заказник "Карпенків край" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
Новгородківський район			Заповідне урочище "Терник" - 2: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Шурхи" -4: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	
Новоархангельський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Когутівка" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Коручка чемерниковидна (<i>epipactis helleborine</i>)	
Новомиргородський район			Заповідне урочище "Василівське" -1: Коручка темно-червона (<i>epipactis atrorubens</i>)	
			Ботанічний заказник "Балка Троянівська" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Матвіїв яр" -1: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	
			Ландшафтний заказник "Карпенків край" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
Новоукраїнський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Войнівський" -5: Ковила волосиста	

			(<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Комплексна пам'ятка природи "Ташлицькі скелі" -2: Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
			Ентомологічний заказник "Явдокимівський" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>)	
Олександрівський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Миколаївський" -3: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Коручка темно-червона (<i>epipactis atrorubens</i>)	
			Ландшафтний заказник "Чагар" -1: Сон лучний	
			Ботанічна пам'ятка природи "Степові кургани" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
			Ландшафтний заказник "Розумівська балка": Конюшина степова	
			Ботанічний заказник "Братеберські яри" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Жовтий льон" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
			Заповідне урочище "Шавлієва балка-3": Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
	Олександрійський район			Ландшафтний заказник "Велика і мала скелі" -3: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Зозулинець болотний (<i>Orchis palustris</i>)
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Лікарівський" -4: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	

			Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa huranica</i>)	
Онуфріївський район			Загальнозоологічний заказник місцевого значення "Деріївський" - 1: Зозулинець болотний (<i>orchis palustris jacq</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Бузове" -5: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa huranica</i>) Ковила Граффа (<i>tylipa grafiana</i>)	
			Ландшафтний заказник "Суховершок" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Заповідне урочище "Солдатське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Заповідне урочище "Литкевич" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Ландшафтний заказник "Майгорове" -2: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Рястка Буше (<i>ornithogalum boucheanum</i>)	
			Ландшафтний заказник "Недагарський" -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Ясинуватка" -1: Коручка темно-червона (<i>eripactis atrorubens</i>)	
			Ландшафтний заказник "Лозуватське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Заповідне урочище "Шеметів ліс" -1: Рястка Буше (<i>ornithogalum boucheanum</i>)	
Петрівський район			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Власівська балка" -2:	

			Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Заповідне урочище “Бабеньківське” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Заповідне урочище “Питомник” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Світловодський район			Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Цюпина балка” -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ландшафтний заказник “Острів лисячий” -1: Ковила Дніпровська	
			Заповідне урочище “Барвінкова і тюльпанови гори” -4: Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Шафран сітчастий (<i>crocus reticulatus</i>)	
			Загальнозоологічний заказник “Поселення Сиворакші” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ботанічний заказник “Степовий горб” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ландшафтний заказник місцевого значення “Кінські острови” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Комплексна пам’ятка природи місцевого значення “Острів Обелік” - 2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Сальвінія плаваюча (<i>salvinia natans</i>)	
Устинівський район			Ботанічний заказник “Роза” -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічний заказник “Ганно-Леонтовицька” -2: Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	

		Заповідне урочище “Селіванівське” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
		Заповідне урочище “Солоноозерне” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
		Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Садківський степ” -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasyanthus</i>)	
		Загально зоологічний заказник загальнодержавного значення ”Полозова балка“ – 4: Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	
		Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Монастирище” -7: Рябчик російський (<i>fritillaria ruthenica</i>) Гімносперміум одеський (<i>gymnospermium odessanum</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa hupanicus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
		Ландшафтний заказник “Інгульські крутосхили” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
		Заповідне урочище “Таркальне” -1: Підсніжник білосніжний (<i>galanthus nivalis</i>)	
		Ботанічна пам'ятка природи “Ковалівська” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	

5.2.5 Адвентивні види рослин

Рослини, поява яких у певній місцевості пов'язана не з природним флорогенезом, а здебільшого з несвідомим занесенням їх людиною з первинного ареалу в інші флористичні області або на інші континенти в процесі господарської діяльності, в науці називаються адвентивними.

Поширення плодів і насіння є одним з основних засобів розселення видів. Чимало видів з великим потенціальним ареалом здатні значно поширитися у відповідних місцезростаннях, якщо вони мають виключно ефективні засоби поширення. Наявність різноманітних пристосувань до поширення плодів і насіння різними агентами має особливе значення для адвентивних рослин.

Діяльність людини допомагає рослинам подолати природні перешкоди, які стримують їх поширення. Прижившись в новій місцевості, рослини продовжують поширюватись також і природними засобами. Від ефективності останніх часто залежить доля занесених рослин. З первісного осередку адвентивні рослини розносяться людиною в нові місцевості і утворюють там нові осередки. Навколо цих осередків адвентивні рослини розселяються вже самостійно і згодом утворюють великі колонії. Поступово ці колонії з'єднуються між собою і поширення чужоземців набирає загрозливих розмірів. Адвентивні бур'яни поширюються переважно в місцях з порушеним рослинним покривом, тому що ніякі, навіть найбільш ефективні, засоби поширення не можуть подолати конкуренцію, яку бур'яни зустрічають у природних ценозах. Бур'янові угруповання менше здатні протистояти поширенню адвентивних рослин і навіть іноді повністю витісняються ними.

Найбільш важливими факторами, які сприяють заносу названих рослин, в торгівля, розвиток транспорту, війни, переселення народів, перегін худоби.

Дурман звичайний часто завозиться з насінням пшениці, вівса, сорго, кукурудзи та сої. Насіння щирець трапляється серед насіння проса, маку, люцерни. З зерном пшениці заноситься сухоребрик волзький, який часто зустрічається біля клинів, портових складів.

Насіння багатьох рослин поширюється з кормом, який завозиться для свійських і співочих птахів, що утримуються у клітках. Під час прибирання клітки невикористане насіння потрапляє у сміття і викидається на смітники, де згодом проростає.

Важливу роль у заносі насіння адвентивних рослин відіграють сільськогосподарські дослідні станції, які висівають насіння, одержане з багатьох країн світу.

З кожним роком в Україні збільшується кількість і зростає вплив адвентивних видів на навколишнє середовище. Зараз спонтанна фракція адвентивної флори нараховує принаймні 830 видів судинних рослин, що складає щонайменше 14 % від загальної кількості видів флори країни. Для синантропної флори України характерним є переважання видів давньосередземноморського походження й їх більш тривале існування в межах

країни, але найширшою амплітудою адаптації володіють північноамериканські види.

5.2.6 Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Рослинний світ - один з найважливіших елементів довкілля. Майже у всіх екосистемах рослини є базою для розвитку всієї системи, адже саме вони створюють початкову біологічну масу та біологічно зв'язують енергію в речовину. Тому рослинний світ підлягає особливій охороні з боку держави та суспільства.

Особливим елементом рослинного світу є зелені насадження, які являють собою сукупність [деревних](#), [чагарникових](#) і трав'янистих рослин на визначеній території. До них належать дерева, кущі, [газони](#), [квітники](#) в [парках](#), [скверах](#), лісових масивах, вздовж вулиць і доріг, а також на земельних ділянках приватних будинків, підприємств, навчальних і лікувальних закладів, військових частин.

Зелені насадження забезпечують захист від промислових і автотранспортних викидів, шуму, пилу, снігових заметів, [ерозії](#). Вони пом'якшують незручності міського життя, служать формуванню урбаністичних систем, допомагають організувати простір, додають містам індивідуальний і неповторний характер.

Саме тому, необхідно постійно проводити заходи щодо раціонального використання, відтворення, охорони та збереження зелених насаджень.

А саме, здійснювати комплекси робіт по: компенсаційному озеленінню – це відновлення зелених насаджень на заміну знищених або пошкоджених; а також по озеленінню території, що є комплексом робіт зі створення, утримання і охорони зелених насаджень.

Охорона зелених насаджень об'єднує в собі систему адміністративно-правових, організаційно-господарських, економічних, архітектурно-планувальних і агротехнічних заходів спрямованих на збереження, відновлення та підтримання у належному стані виконання зеленими насадженнями відповідних функцій.

У Кіровоградській області зелені насадження сприяють оздоровленню міського середовища, тому є постійна необхідність у створенні нових груп зелених насаджень в населених пунктах області.

Озеленення населених пунктів, га

Таблиця 5.2.6.1

Заходи	Рік				
	2011	2012	2013	2014	2015
Створено нових зелених насаджень, га	4,5	3,4	1,1	0,39	0
Проведено догляд за насадженнями, га	1502,2	1565,7	1661,5	1661,5	1661,5

5.2.7 Використання та відтворення природних ресурсів на території природно-заповідного фонду

Законом України "Про природно-заповідний фонд України" визначено, що природні території та об'єкти загальнодержавного значення в межах природно-заповідного фонду є власністю Українського народу.

Отже, території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, завжди є виключно власністю Українського народу. Водночас регіональні ландшафтні парки, буферна зона, зона антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу так і в приватній, комунальній та державній формах власності.

Відповідно до діючого екологічного законодавства щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюється особливий правовий режим, який повинен забезпечувати їх належну охорону, збереження та подальший розвиток шляхом встановлення низки суворих обмежень та заборон щодо нецільового використання природних ресурсів.

Так, згідно із Законом "Про природно-заповідний фонд України" передбачається можливе використання його територій у таких цілях: природоохоронних, у науково-дослідних, в оздоровчих та інших рекреаційних цілях, в освітньо-виховних, для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Перелічені види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

На землях природно-заповідного фонду, а також землях територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність, тобто землях іншого природоохоронного або історико-культурного призначення законодавством забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, призводить до зниження їх якісних чи кількісних показників, до руйнування природних систем чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням.

Для забезпечення необхідного режиму охорони природних ресурсів та систем природно-заповідного фонду, попередження негативного впливу на них господарської діяльності на прилеглих до них територіях встановлюються охоронні зони. Розміри охоронних зон визначаються

відповідно до типу територій, їх цільового призначення, на підставі обстеження та аналізу прилеглих ландшафтів та видів господарської діяльності на них. Оцінка можливого негативного впливу здійснюється на підставі Закону України "Про екологічну експертизу".

На території встановлених охоронних зон забороняється будівництво промислових та інших об'єктів і здійснення діяльності, що може негативно вплинути на території природно-заповідного фонду.

Певним забезпечувальним заходом при створенні територій та об'єктів природно-заповідного фонду є резервування зазначених територій. Воно полягає в тому, що на власників та користувачів територій, які в майбутньому ввійдуть до складу природно-заповідного фонду України, накладається низка обмежень для попередження негативного впливу та руйнування природних ресурсів цих територій.

Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища-Міністерством екології та природних ресурсів України та його структурним підрозділом – Департаментом заповідної справи. На місцях управління природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, дендрологічними та зоологічними парками загальнодержавного значення, а також регіональними ландшафтними парками здійснюється їх спеціальними адміністраціями, керівники яких призначаються за погодженням із центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища. Подібні спеціальні адміністрації можуть створюватись також для управління ботанічними садами, дендрологічними парками, зоологічними парками місцевого значення та парками - пам'ятками садово-паркового мистецтва за рішенням органів, у віданні яких вони перебувають.

Спеціальні адміністрації здійснюють управління на підставі окремих Положень та Проектів організації територій, що розробляються відповідно до кожного типу територій природно-заповідного фонду.

5.3 Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.3.1 Загальна характеристика тваринного світу

Тваринний світ Кіровоградщини, незважаючи на значну господарську освоєність території області та фрагментацію природних біотопів, залишається відносно багатим. Цьому сприяє географічне положення даної території, яку з південного заходу на північний схід перетинає природна межа між Лісостепом і Степом.

Із 413 видів наземних хребетних тварин, відомих для Дніпровсько-Бузького лісостепоного зоогеографічного району (ссавців - 65 видів, птахів - 324, плазунів - 13, амфібій - 11), на території Кіровоградщини виявлено 368 видів, в тому числі: ссавців - 65, птахів - 279, плазунів - 13, амфібій - 11.

Крім того, водойми області населяє 61 вид риб, з яких найбільш численними є представники ряду карпоподібних (35 видів).

Серед земноводних найбільш численні жаби озерна та ставкова, а також кумка червоночерева. На залісених територіях переважає жаба трав'яна, трапляються жаба гостроморда і квакша звичайна, рідкісна - ропуха сіра, місцями звичайні часничниця і ропуха зелена.

З 13 видів плазунів, що виявлені на території області, звичайною є ящірка прудка, місцями - ящірка зелена. До групи нечисленних видів відносяться вуж звичайний, ящірка живородна і черепаха болотяна. Інші види рідкісні та дуже рідкісні: до перших відносяться веретениця ламка, вуж водяний, мідянка, полоз жовточеревий та гадюка степова, а до других - полоз лісовий, який ще можливо зберігся по окремих лісових масивах.

Птахів, які є найбільш різноманітною у видовому відношенні і численною групою хребетних тварин Кіровоградщини, враховуючи особливості їх біології, можна поділити на 5 груп - осілі (42 види), перелітні (120), пролітні (64), що прилітають на зимівлю (13), залітні (40).

У видовому відношенні найбільшою групою птахів (142 види) є горобині, до якої відносяться всім добре знайомі з дитинства горобці, шпаки, синиці, ластівки, щиглики, снігурі, а також гави, сороки та інші. Найбільший за розміром представник цієї групи - крук, а найменші - волове очко, корольок жовтоголовий і різні вівчарики, вага яких вимірюється грамами.

Друга за кількістю видів група (28 видів) - хижі птахи. Більшість з них належить до категорії рідкісних тварин. Звичайні представники цієї групи на Кіровоградщині - яструб великий, якого дуже не люблять власники домашньої птиці; канюк звичайний - птах, який винищує мишовидних гризунів; боривітер звичайний - невеличкий сокіл, який полює за мишами, ящірками та комахами. До середини 80-их років в Чорному лісі гніздився орел-могильник. Взимку на Кіровоградщині в помітній кількості з'являється канюк мохноногий, що прилітає з півночі Європи - цей хижий птах, як і канюк звичайний, полює на мишей та полівок. Разом із цим видом, але в значно меншій кількості з півночі прилітає сокіл-дербник - гроза зимуючих дрібних горобиних птахів. Інші види хижих птахів, які мешкають на території Кіровоградської області, є малочисельними або рідкісними.

Третє місце за кількістю видів займають кулики (23 види). Це типові навколководні птахи. Більшість з них з'являються в межах Кіровоградщини під час сезонних міграцій, а гніздуванні звичайні чайка (чибіс), травник, веретенник великий і зуйок малий. Досить різноманітною групою птахів є також качині (21 вид), які належать до мешканців водно-болотного комплексу.

Найбільш численні представники групи - чирок-тріскунок, широконоса та чернь червоноголова, а під час сезонних міграцій - шилохвіст, свищ, гоголь, чернь, чубата. До нечисленних видів качиних слід віднести нерозня і чернь білооку. За кількістю видів виділяється також група пастушкових птахів (7 видів), з яких найбільш звичайні лиска, курочка водяна, згонич і пастушок. Місцями трапляється деркач - вид, що зникає в Європі і тому занесений до

Європейського Червоного списку. Досить різноманітною групою є сови (9 видів). Звичайними можна вважати таких нічних мисливців, як сови сіра, вухата та болотяна і сич хатній. Інші види з цієї групи трапляються у незначній кількості, а пугач і сипуха - взагалі зникаючі і занесені до Червоної книги України. Останньою групою птахів, яка виділяється кількістю видів, є чаплі (7 видів). Найчастіше з представників цієї групи трапляються чаплі сіра та руда, квак, бугай і бугайчик.

Із ссавців найбільш багата на види група - гризуни (25 видів). Бобер річковий, найбільший за розміром представник цієї групи, має дуже цікаві особливості біології та поведінки. Бобри - дуже талановиті будівельники, вони споруджують не тільки досить складні помешкання з розгалуженими норами (так звані "хатки"), а й складні гідрологічні споруди - греблі, за допомогою яких підтримують у водоймах рівень води, необхідний для забезпечення своїх життєвих потреб. На жаль, чисельність цих дуже цінних і цікавих тварин залишається в області низькою. В той же час чисельність різноманітних мишовидних гризунів, особливо тих, що мешкають на полях, висока. Ще одним яскравим представником цієї групи є ондатра - вид, завезений до нас з американського континенту; вперше на території області його випустили в Онуфріївському районі у 1948 р. Досить численна група комахоїдних ссавців, з яких найбільш відомі широкому загалу їжак звичайний і кріт звичайний. Цікавим є той факт, що на початку ХХ сторіччя в басейні р. Тясмин траплялася хохуля, яка практично зникла на території України.

Хижі ссавці представлені в області вовком, лисицею звичайною, акліматизованим єнотовидним собакою, куницями ліською та кам'яною, тхорами чорним, степовим та перев'язкою, а також горностаєм і ласкою.

Найбільший представник ссавців на Кіровоградщині - лось, а найменші - бурузубки і білозубки.

Дикі тварини розподіляються по території області дуже нерівномірно. В цілому, найбільш багаті фауністичні комплекси збереглися у придніпровській частині Кіровоградщини, по долинах річок, в балках та у великих лісових масивах центральних, південних та південно-східних районів. Біднішим є склад тварин надто освоєних людиною північних та північно-західних районів області.

В лісостеповій, рівнинній і дрібнопогорбованій частині Кіровоградщини, на значній площі якої переважають збіднені фауністичні комплекси агроценозів та населених пунктів, типові для Лісостепу угруповання збереглися в широколистяних лісах, по нерозораних балках і в заплавах річок, де наявні лучні та водно-болотні біотопи.

В степовій частині, перерізаній ярами та балками, на більшій частині якої панують агроценози, дикі тварини туляться по заліснених та безлісих балках, для яких характерною є наявність гранітних нашарувань.

Інший форпост тварин в цій місцевості - заплави річок, де основні типи біотопів (такі, як луки, болота, заплавні водойми) знаходяться під впливом засолення.

Придніпровська частина області, на фауну якої, крім розорювання степових ділянок і вирубування деревно-чагарникової рослинності, значний вплив мало зарегулювання Дніпра і створення великих водосховищ - Кременчуцького та Дніпродзержинського, в значній мірі зберегла притаманні їй фауністичні риси.

Не слід забувати, що більша частина території області являє собою сільгоспугіддя. На них сформувалося досить своєрідне тваринне населення. В його складі практично відсутні рідкісні види-стенотопи. Основу фауністичних комплексів сільгоспугідь складають дуже пластичні в екологічному відношенні види. Вони не дуже вимогливі до умов існування і легко адаптуються до зміни місця мешкання. З птахів характерними представниками цієї групи є вороніві - грак, гава та галка, чисельність яких різко збільшилася за останні десятиріччя, а також деякі види дрібних горобиних - горобець польовий, шпак звичайний, жайворонки польовий та деякі інші. В агроценозах мешкають як шкідливі, так і індиферентні та корисні комахи; серед останніх - жуки-туруни та сонечка, золотоочки, мухи-дзюрчалки, тахіни, їздці, запилюючі рослин - дикі бджолині та багато інших.

Специфічна також фауна населених пунктів Кіровоградщини. Її основу складають так звані синантропи - це види, екологічно залежні від людини, тому що використовують її помешкання та інші будівлі для розмноження або залежать від господарської діяльності людини. До синантропів належать такі добре всім відомі тварини, як пацюк сірий, миша хатня, лелека білий, ластівки сільська та міська, горобець хатній, муха домова та інші.

*Перелік видів фауни, що охороняються в регіоні
станом на 01.01.2016 року*

Таблиця 5.3.1.1

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	C I T E S	C M S	AE WA	EUR OBA TS	Європейський червоний список	М С О П
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
Багатозв'яз гірський український (Polydesmus montanus)	*							
Борсук (Meles meles)		*						
Бистрянка російська (Alburnoides rossicus)	*							
Вечірниця велетенська (Nyctalus lasiopte)	*	*				*	*	
Вечірниця мала (Nyctalus leiseri)	*	*				*		
Вечірниця руда (Nyctalus noctula)	*							
Видра річкова (Lutra lutra)	*	*					*	
Вовчок садовий (Eliomys quercinus)		*						
Вухань звичайний (Plecotus auritus)	*							
Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова (Vipera nikolskii)	*							
Горностаї (Mustela erminea)	*	*						

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i>)	*							
Кутора мала (<i>Neomys anomalus</i> Cabrera)		*						
Кажан пізній (<i>Eptesicus serotinus</i>)	*							
Кіт лісовий (<i>Felis sylvestris</i>)	*							
Клімена (<i>Esperarge climene</i>)	*							
Косар (<i>Platalea leucorodia</i>)	*							
Мишівка степова (<i>Sicista subtilis</i>)	*	*						
Ендроміс березовий (<i>Endromis versicolora</i>)	*							
Нічниця ставкова (<i>Myotis dasycneme</i> Boie)		*				*	*	
Перев'язка звичайна (<i>Vormela peregusna</i>)		*					*	
Тушканчик великий (<i>Allactaga jaculus</i>)	*							
Тхір степовий (<i>Mustela eversmanni</i>)	*	*						
Тхір лісовий (<i>Mustela putorius</i>)	*							
Ховрах європейський (<i>Citellus citellus</i>)		*						
Хом'ячок сирій (<i>Cricetulus migratorius</i>)	*							
Широковух європейський (<i>Barbastella barbastella</i>)	*	*				*		
Баклан малий (<i>Phalacrocorax pygmaeus</i>)		*			*		*	
Балабан (<i>Falco cherrug</i> Gray)	*	*			*			
Беркут (<i>Aquila chrysaetos</i>)		*			*			
Боривітер степовий (<i>Falco naumanni</i>)		*			*			
Вівсянка чорноголова (<i>Emberiza melanocephala</i>)		*						
Гага звичайна (<i>Somateria mollissima</i>)								
Дерихвіст лучний (<i>Glareola pratincta</i>)		*			*			
Дерихвіст степовий (<i>Glareola nordmanni</i>)		*			*			
Дрохва (<i>Otis tarda</i>)		*			*		*	
Журавель сирій (<i>Grus grus</i>)		*			*			
Журавель степовий (<i>Anthropoides vigro</i>)		*			*			
Зміїд (<i>Circus gallicus</i>)		*			*			
Казарка червоно вола (<i>Rufibrenta ruficollis</i>)		*	*		*			
Канюк степовий (<i>Buteo rufinus</i>)		*			*			
Кроншнеп великий (<i>Numenius arquata</i>)		*			*			
Кроншнеп середній (<i>Numenius phaeopus</i>)		*			*			
Крохаль довгоносий (<i>Mergus serrator</i>)		*			*			
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i>)	*	*			*			
Лебідь малий (<i>Cygnus bewickii</i> Yarrel)		*			*			
Лежень (<i>Burhinus oedicnemus</i>)		*			*			
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i>)		*	*		*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i>)	*	*			*			
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i>)		*			*			
Могильник (<i>Aquila heliaca</i> Savigny)	*	*	*		*			
Огар (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	*	*			*			
Орел степовий (<i>Aquila rapax</i>)		*			*			
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i>)		*			*			
Орел-карлик (<i>Hieraetus pennatus</i>)	*	*			*			
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)		*			*			
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i>)	*							
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)		*			*			
Пугач (<i>Bubo bubo</i>)		*						
Реготун чорноголовий (<i>Larus ichthyaetus</i>)		*						
Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i>)	*							
Сатир залізний (<i>Hipparchia statilinus</i>)	*							
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i>)	*							
Савка (<i>Oxyura leucoccephala</i>)		*			*		*	
Сипуха (<i>Tyto alba</i>)	*	*						
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i>)	*							
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i>)	*							
Скопа (<i>Pandion haliaetus</i>)	*	*			*			
Сапсан (<i>Falco peregrinus</i>)	*	*			*			
Сорокопуд сирій (<i>Lanius excubitor</i>)		*						
Сорокопуд червоноголовий (<i>Lanius senator</i>)		*						
Ходуличник (<i>Himantopus himantopus</i>)		*			*			
Хохітва (<i>Tetrao tetrao</i>)		*			*			
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i>)		*			*			
Шпак рожевий (<i>Sturnus roseus</i>)		*						
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i>)		*			*		*	
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i>)	*							
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i>)	*							
Судак волзький, Берш (<i>Sander volgensis</i>)	*							
Турун Ештрайхера (<i>Carabus estreicheri</i>)	*							
Гадюка степова східна (<i>Vipera ursinii renardi</i>)	*	*						
Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>)	*	*						
Полоз жовточеревий (<i>Coluber jugularis</i>)	*							
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i>)	*	*						
Бджола-тесляр звичайна (<i>Xylocopa valga</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бражник дубовий (<i>Marumba quercus</i>)	*							
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i>)	*							
Бражник Прозерпіна (<i>Proserpinus Proserpina</i>)	*	*					*	
Бражник скабіозовий (<i>Hemaris tityus</i>)	*							
Ванесса чорно-руда (<i>Nymphalis xanthomelus</i>)								
Ведмедиця Гера (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)								
Ведмедиця-хазяйка (<i>Callimorpha dominula</i>)								
Вусач великий дубовий західний (<i>Cerambyx cerdo cerdo</i>)	*	*					*	
Вусач земляний хрестоносець (<i>Dorcadion equestre</i>)	*							
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i>)	*							
Вусач червонокрил Келлера (<i>Purpuricenus kaehleri</i>)	*							
Джміль вірменський (<i>Bombus armeniacus</i>)	*							
Джміль глинистий (<i>Bombus argillaceus</i>)	*							
Джміль-лезус (<i>Bombus laesus</i>)	*							
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i>)	*							
Джміль пахучий (<i>Bombus fragrans</i>)	*							
Джміль пластинчастозубий (<i>Bombus serratigera</i>)								
Джміль незвичайний (<i>Bombus paradoxus</i>)							*	
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i>)								
Джміль яскравий (<i>Bombus pectoratorum</i>)								
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator</i> Leach)	*							
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i>)	*	*						
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i>)	*	*					*	
Коник-пилохвіст український (<i>Poecilimon schmidti</i>)								
Совка сокиркова (<i>Periphanes delphinii</i>)	*							
Стафілін волохатий (<i>Emus hirtus</i>)	*							
Стрічкарка блакитна (<i>Catocala fraxini</i>)	*							
Стрічкарка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i>)	*							
Кошеніль польська (<i>Porpyrophora polonica</i>)	*							
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i>)	*						*	
Красуня-діва (<i>Calopteryx virgo</i>)								
Ксилокопа фіолетова (бджола-тесляр фіолетова) (<i>Xylocopa violacea</i>)	*							
Ктир гігантський (<i>Satanas gigas</i>)								

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i>)	*							
Ктир шершнеподібний (<i>Asilus crabroniformis</i>)	*							
Махаон (<i>Papilio machaon</i>)	*							
Мегахіла округла (<i>Megachile rotundata</i>)								
Мелітурга булаво вуса (<i>Melitturga clavicornis</i>)	*							
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i>)	*							
Мінога українська (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	*							
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	*							
Нетопир Натузійса (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	*							
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentonii</i>)	*							
Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i>)	*							
Осетер російський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	*							
Пістрянка весела (<i>Lygaea laeta</i>)								
Подалірій (<i>Irchiclides podalirius</i>)	*							
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i>)	*	*					*	
Рофітоїдес сірий (<i>Rhopitoides canus</i>)								
Сатурнія мала (<i>Eudia ravonia</i>)	*							
Сатурнія руда (<i>Aglia tau</i>)	*							
Синявець-мелеагр (<i>Polyommatus daphnis</i>)								
Скарабей священний (<i>Scarabaeus sacer</i>)								
Сколія-гігант (<i>Scolia maculata</i>)								
Сколія степова (<i>Scolia hirta</i>)								
Стрічкарка тополева (<i>Limenitis populi</i>)								
Усього	83	63	3	-	35	4	14	-

5.3.2 Стан і ведення мисливського та рибного господарства

Ведення мисливського господарства полягає у забезпеченні організаційно-господарської системи раціонального природокористування, що забезпечує добування диких звірів, птахів та риби з метою здобуття максимальної кількості мисливської продукції при підтримці на оптимальному для популяції рівні чисельності тварин.

Відповідно до Закону України «Про мисливське господарство та полювання» мисливське господарство це сфера суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського собаківництва.

Полювання на диких тварин завжди було і залишається одним із важливіших традиційних видів природокористування в Україні взагалі і на Кіровоградщині, зокрема. В історичні часи територія сучасної Кіровоградської області була надзвичайно багата на усяку дичину, що пояснюється її природним різноманіттям та практично повною відсутністю корінного населення протягом XII-XVIII століть.

Територія Кіровоградщини, в першу чергу її східна частина, навіть у XVIII ст., яке характеризується значним збідненням фауни України, визнавалася зоною звіропромислової експлуатації.

З перших років існування Радянської Росії уряд здійснив реальні дії щодо збереження мисливської фауни і упорядкував її здобування. В 1919 році була прийнята постанова Ради Народних Комісарів “Про строки полювання і право на мисливську зброю”, а через рік, в червні 1920 року урядом видається декрет “Про мисливодство”. Мисливське господарство визнається важливою галуззю, до створення її наукових основ залучаються провідні науковці – зоологи та економісти.

З метою зміцнення мисливського господарства України у 1947 році було створено ряд відомчих і спортивних об’єднань мисливців. Мисливські угіддя почали закріплювати за колективами для організації приписних і державних мисливських господарств.

Ведення мисливського господарства на території області здійснює 31 користувач мисливських угідь, з яких:

- 24 організації УТМР;
- 5 державних лісогосподарських підприємств;
- товариство “Динамо”;
- товариство “Сапсан”.

Станом на 01 січня 2016 року площа мисливських угідь Кіровоградської області складає 1960,1 тис. га., з них надано у користування організаціям:

Таблиця 5.3.2.1

Користувач	Площа мисливських угідь, надана в користування, тис. га.
Підприємства лісового господарства	47,6
УТМР	1866,0
Товариство “Динамо”	15,0
Товариство “Сапсан”	32,5

Нині мисливська фауна Кіровоградщини нараховує понад 70 видів, з яких основними, найбільш важливими в практичному відношенні є олень благородний, олень плямистий, кабан, козуля європейська, заєць-русак. Чисельність найпоширеніших мисливських видів наведена нижче:

Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин (голів)

Таблиця 5.3.2.2

Види мисливських тварин	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
1	2	3	4	5
Кабан	1047	1169	1141	955
Козуля	5880	5918	6009	6106
Олень	332	287	214	295
Заєць-русак	77450	78771	78923	78782

Добування основних видів мисливських тварин (голів)

Таблиця 5.3.2.3

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
1	2	3	4	5	6	7
2013	Кабан	144	144	142	2	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	130	130	118	12	
	Олень	9	9	9	0	
2014	Кабан	166	166	147	19	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	134	134	125	9	
	Олень	9	9	9	0	
2015	Кабан	160	160	150	10	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	156	156	132	24	
	Олень	7	7	6	1	

Кількість виявлених фактів браконьєрства

Таблиця 5.3.2.4

Виявлено фактів браконьєрства, од.	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Тваринний світ			
Держлісгосп	106	117	164
УТМР			5
ТВМР			-
Держекоінспекція	7	11	25
Всього:	113	128	194
Рибні ресурси			
Кіровоградрибохорона	2025	1283	10
Держекоінспекція	74	49	90
Всього:	2099	1332	100
Разом:	2212	1460	294
Виявлено фактів браконьєрства, од.	2013 рік	2014 рік	2015 рік

У Кіровоградській області налічується 85 водосховищ, з яких 3 побудовані на середніх річках – Інгул, Інгулець та Велика Вись і 82 – на малих річках та струмках. Частина водосховищ у Кіровоградській області побудовані для риборозведення, частина – для зрошення та зволоження сільгоспугідь, частина для забезпечення роботи гідроелектростанцій, а також для інших цілей. Багато водосховищ мають комплексне призначення. За площею водної поверхні та об'ємом води, водосховища у Кіровоградській області порівняно невеликі.

Станом на 01 січня 2016 року в Кіровоградській області налічується 2891 ставок загальною площею водної поверхні 17230 га.

Кількісно переважають невеликі та середні ставки з площею водної поверхні до 10 га та повним об'ємом 150-200 тис.м³. Більших ставок відносно небагато – близько 10 % їх загального числа, у тому числі великих – з об'ємом води понад 500 тис.м³ - 20.

Відповідно до наказу Державного агентства рибного господарства України № 105 від 12 липня 2011 року Кіровоградрибоохороні визначено район діяльності, а саме внутрішні рибогосподарські водні об'єкти та Кременчуцьке і Дніпродзержинське водосховища в межах адміністративних територій Кіровоградської області.

На території, підконтрольній Кіровоградрибоохороні, протягом 2015 року здійснювали промисловий лов риби загалом 18 суб'єктів господарювання – користувачів водних біоресурсів, з них на Дніпродзержинському водосховищі – 7 користувачів, на Кременчуцькому – 11 користувачів.

Виллов риби по Кременчуцькому водосховищу загалом склав 684,179 тони (з них 574,711 тон лімітованих видів риби), що на 51,603 тони (8 %) більше, ніж у попередньому 2014 році. Показник освоєння квоти по Кременчуцькому водосховищу склав 96 %.

Виллов риби по Дніпродзержинському водосховищу загалом склав 376,305 тони (з них 186,619 тон лімітованих видів риби), що на 68,71 тони (22 %) більше, ніж у попередньому 2014 році. Показник освоєння квоти по Дніпродзержинському водосховищу склав 97 %.

Суб'єктами аквакультури в 2015 році загалом було виловлено 1089 тон водних біоресурсів (з них фізичними особами-підприємцями виловлено 383,7 тон та юридичними особами, які здійснюють господарську діяльність у галузі аквакультури, - 705,3 тон), що на 408 тон (68 %) більше ніж у 2014 році.

Загалом, вилов у 2015 році за узгодженими з Головним управлінням статистики в Кіровоградській області показниками склав 1831 тон риби, що на 408 тон (28 %) більше ніж у 2014 році. Найбільше риби виловлено підприємствами Кіровоградського, Онуфрійського та Світловодського районів, м. Світловодська (63,4 5 загального вилову риби по області).

Рік	Назва водного об'єкту	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
1	2	3	4
2013	Кременчуцьке водосховище	627,50	524,04
	Дніпродзержинське водосховище	177,05	274,43
	Разом:	804,55	798,47
2014	Кременчуцьке водосховище	691,70	632,58
	Дніпродзержинське водосховище	193,05	307,60
	Разом:	884,75	940,18
2015	Кременчуцьке водосховище	597,52	684,18
	Дніпродзержинське водосховище	192,18	376,31
	Разом:	789,7	1060,49

5.3.3 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Степові території Кіровоградщини та дикі тварини внаслідок розорювання великих площ зазнали значних змін. На початку XIX століття на території області були винищені та витіснені з неї на південь такі типові степові види тварин, як сайгак та байбак, скоротилась чисельність дрохви, хохітви, степового орла і степового журавля.

Нині типові для степових територій види тварин трапляються по ярах та балках, де збереглась степова рослинність.

На незайманих ділянках серед степової рослинності зустрічаються тхір степовий, перев'язка і тушканчик великий, жайворонок степовий та малий, вівсянка велика та садова, боривітер степовий. Численним є перепел. На ділянках балок і річкових схилах трапляються гадюка степова, полоз жовточеревний.

Дуже рідко і лише під час перельотів на степових ділянках зустрічаються орел степовий, лунь степовий, дрохва.

Фауністичний склад різних типів лісів і лісових насаджень Кіровоградщини порівняно багатший. Ліси населяють різноманітні хижі птахи, з яких найбільше численний яструб великий.

Можна зустріти чимало червонокнижних метеликів: махаон, подалірій, мнемозима, ванесса чорно-руда, синявець-мелеагр, бражник дубовий, скабіозовий, прозерпіна. На лісових галявинах можна побачити сатурній. У мішаних і листяних лісах мешкають стрічкарки.

Особливим різноманіттям і високими кількісними показниками відрізняється населення тварин водно-болотних угідь, які представлені дніпровськими водосховищами, численними ставками та досить розгалуженою системою річок.

Із рідкісних ссавців в Придніпровській частині області трапляються видра річкова, горностаї, можливо ще збереглась норка Європейська, ондатра, бобри.

Водно болотні птахи представлені різними видами чапель, качок, куликів, частушкових, мартинів, деякими видами горобинних. Із чапель - біла та мала біла, на дніпровських островах зустрічається баклан великий, рідкісний мартин - реготун чорноголовий, мартин сріблястий та звичайний, крячок річковий та малий.

В заплавах річок, які заросли болотним високотрав'ям є різноманітні очеретянки, кобилочки, качки, шугайчики, болотні луні, лебідь - шипун.

Однією з найактуальніших природоохоронних проблем нашої області є збереження генофонду тваринного світу, чисельність і видовий склад яких постійно зменшується. Особливу роль для їх охорони відіграють природно - заповідні території, на яких проводиться вивчення, дослідження та охорона фауни області.

Щоб зберегти дикорослі види Європи, був складений та у 1991 — 1992 роках вийшов у світ Європейський Червоний список рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення. До списку занесено 60 видів ссавців, 28 - птахів, 37 - рептилій, 19 - амфібій, 38 - прісноводних риб, 238-безхребетних і 4500 видів вищих рослин.

На території області ще можна зустріти 5 видів ссавців, 10 видів птахів і 8 видів комах, що занесені до Європейського Червоного списку, які знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі.

Із 115 видів хребетних тварин, які занесені до Червоної книги України в межах Кіровоградщини зустрічаються 114, в тому числі 61 вид ссавців, 43 - птахів, плазунів - 4, які найбільше зустрічаються на природоохоронних територіях.

На території більшості країн Європи багато тварин опинились на межі зникнення, в той час як на території Кіровоградщини вони не є рідкісними і можуть завдавати відчутної шкоди господарству людини. Це вовк і сліпак звичайний.

До Європейського Червоного списку належать такі види: нічниця ставкова, вечірниця велетенська, сліпак звичайний, видра річкова, перев'язка звичайна.

Охорона та відтворення тваринного світу

Таблиця 5.3.3.1

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	C I T E S	C M S	AE WA	EURO BATS	Європейський червоний список	М С О П
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Багатозв'яз гірський український (Polydesmus montanus)	*							
Борсук (Meles meles)		*						
Бистрянка російська (Alburnoides rossicus)	*							
Вечірниця велетенська (Nyctalus lasiopte)	*	*				*	*	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вечірниця мала (<i>Nyctalus leiseri</i>)	*	*				*		
Вечірниця руда (<i>Nyctalus noctula</i>)	*							
Видра річкова (<i>Lutra lutra</i>)	*	*					*	
Вовчок садовий (<i>Eliomys quercinus</i>)		*						
Вухань звичайний (<i>Plecotus auritus</i>)	*							
Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова (<i>Vipera nikolskii</i>)	*							
Горностай (<i>Mustela erminea</i>)	*	*						
Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i>)	*							
Кутора мала (<i>Neomys anomalus Cabrera</i>)		*						
Кажан пізній (<i>Eptesicus serotinus</i>)	*							
Кіт лісовий (<i>Felis sylvestris</i>)	*							
Клімена (<i>Esperarge climene</i>)	*							
Косар (<i>Platalea leucorodia</i>)	*							
Мишівка степова (<i>Sicista subtilis</i>)	*	*						
Ендроміс березовий (<i>Endromis versicolora</i>)	*							
Нічниця ставкова (<i>Myotis dasycneme</i> Voie)		*				*	*	
Перев'язка звичайна (<i>Vormela peregusna</i>)		*					*	
Тушканчик великий (<i>Allactaga jaculus</i>)	*							
Тхір степовий (<i>Mustela eversmanni</i>)	*	*						
Тхір лісовий (<i>Mustela putorius</i>)	*							
Ховрах європейський (<i>Citellus citellus</i>)		*						
Хом'ячок сірий (<i>Cricetulus migratorius</i>)	*							
Широковух європейський (<i>Barbastella barbastella</i>)	*	*				*		
Баклан малий (<i>Phalacrocorax pygmaeus</i>)		*			*		*	
Балабан (<i>Falco cherrug</i> Gray)	*	*			*			
Беркут (<i>Aquila chrysaetos</i>)		*			*			
Боривітер степовий (<i>Falco naumanni</i>)		*			*			
Вівсянка чорноголова (<i>Emberiza melano serpha</i>)		*						
Гага звичайна (<i>Somateria mollissima</i>)								
Дерихвіст лучний (<i>Glareola pratincola</i>)		*			*			
Дерихвіст степовий (<i>Glareola nordmanni</i>)		*			*			
Дрохва (<i>Otis tarda</i>)		*			*		*	
Журавель сірий (<i>Grus grus</i>)		*			*			
Журавель степовий (<i>Anthropoides vigro</i>)		*			*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Зміїд (<i>Circaetus gallicus</i>)		*			*			
Казарка червоно вола (<i>Rufibrenta ruficollis</i>)		*	*		*			
Канюк степовий (<i>Buteo rufinus</i>)		*			*			
Кроншнеп великий (<i>Numenius arquata</i>)		*			*			
Кроншнеп середній (<i>Numenius phaeopus</i>)		*			*			
Крохаль довгоносий (<i>Mergus serrator</i>)		*			*			
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i>)	*	*			*			
Лебідь малий (<i>Cygnus bewickii</i> Yarrel)		*			*			
Лежень (<i>Burhinus oediceus</i>)		*			*			
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i>)		*	*		*			
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i>)	*	*			*			
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i>)		*			*			
Могильник (<i>Aquila heliacal</i> Savigny)	*	*	*		*			
Огар (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	*	*			*			
Орел степовий (<i>Aquila rapax</i>)		*			*			
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i>)		*			*			
Орел-карлик (<i>Hieraatus pennatus</i>)	*	*			*			
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)		*			*			
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i>)	*							
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)		*			*			
Пугач (<i>Bubo bubo</i>)		*						
Реготун чорноголовий (<i>Larus ichthyaetus</i>)		*						
Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i>)	*							
Сатир залізний (<i>Hipparchia statilinus</i>)	*							
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i>)	*							
Савка (<i>Oxyura leucocephala</i>)		*			*		*	
Сипуха(<i>Tyto alba</i>)	*	*						
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i>)	*							
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i>)	*							
Скопа (<i>randion haliaetus</i>)	*	*			*			
Сапсан (<i>Falco pe regrinus</i>)	*	*			*			
Сорокопуд сирій (<i>Lanius excubitor</i>)		*						
Сорокопуд червоноголовий (<i>Lanius senator</i>)		*						
Ходуличник (<i>Himantopus himantopus</i>)		*			*			
Хохітва(<i>Tetrax tetrax</i>)		*			*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i>)		*			*			
Шпак рожевий (<i>Sturnus roseus</i>)		*						
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i>)		*			*		*	
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i>)	*							
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i>)	*							
Судак волзький, Берш (<i>Sander volgensis</i>)	*							
Турун Ештрайхера (<i>Carabus estreicheri</i>)	*							
Гадюка степова східна (<i>Vipera ursinii renardi</i>)	*	*						
Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>)	*	*						
Полоз жовточеревий (<i>Coluber jugularis</i>)	*							
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i>)	*	*						
Бджола-тесляр звичайна (<i>Xylocopa valga</i>)	*							
Бражник дубовий (<i>Marumba quercus</i>)	*							
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i>)	*							
Бражник Прозерпіна (<i>Proserpinus Proserpina</i>)	*	*					*	
Бражник скабіозовий (<i>Hemaris tityus</i>)	*							
Ванесса чорно-руда (<i>Nymphalis xanthomelus</i>)								
Ведмедиця Гера (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)								
Ведмедиця-хазяйка (<i>Callimorpha dominula</i>)								
Вусач великий дубовий західний (<i>Cerambyx cerdo cerdo</i>)	*	*					*	
Вусач земляний хрестоносець (<i>Dorcadion equestre</i>)	*							
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i>)	*							
Вусач червонокрил Келлера (<i>Purpuricenus kaehleri</i>)	*							
Джміль вірменський (<i>Bombus armeniacus</i>)	*							
Джміль глинистий (<i>Bombus argillaceus</i>)	*							
Джміль-лезус (<i>Bombus laesus</i>)	*							
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i>)	*							
Джміль пахучий (<i>Bombus fragrans</i>)	*							
Джміль пластинчастозубий (<i>Bombus serrisquama</i>)								
Джміль незвичайний (<i>Bombus paradoxus</i>)							*	
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i>)								

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Джміль яскравий (<i>Bombus patorum</i>)								
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator</i> Leach)	*							
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i>)	*	*						
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i>)	*	*					*	
Коник-пилохвіст український (<i>Poecilimon schmidti</i>)								
Совка сокиркова (<i>Periphanes delphinii</i>)	*							
Стафілін волохатий (<i>Emus hirtus</i>)	*							
Стрічкарка блакитна (<i>Catocala fraxini</i>)	*							
Стрічкарка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i>)	*							
Кошеніль польська (<i>Porrygophora polonica</i>)	*							
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i>)	*						*	
Красуня-діва (<i>Calopteryx virgo</i>)								
Ксилокопа фіолетова (бджола-гесляр фіолетова) (<i>Xylосora violacea</i>)	*							
Ктир гігантський (<i>Satanas gigas</i>)								
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i>)	*							
Ктир шершнеподібний (<i>Asilus scabroniformis</i>)	*							
Махаон (<i>Papilio machaon</i>)	*							
Мегахіла округла (<i>Megachile rotundata</i>)								
Мелітурга булаво вуса (<i>Melitturga clavicornis</i>)	*							
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i>)	*							
Мінога українська (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	*							
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	*							
Нетопир Натузійуса (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	*							
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentonii</i>)	*							
Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i>)	*							
Осетер російський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	*							
Пістрянка весела (<i>Lygaena laeta</i>)								
Подалірій (<i>Iphiclides podalirius</i>)	*							
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i>)	*	*					*	
Рофітоїдес сирій (<i>Rhophitoides canus</i>)								
Сатурнія мала (<i>Eudia pavonia</i>)	*							
Сатурнія руда (<i>Aglia tau</i>)	*							
Синявець-мелеагр (<i>Polyommatus daphnis</i>)								

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Скарабей священний (Scarabaeus sacer)								
Сколія-гігант (Scolia maculata)								
Сколія степова (Scolia hirta)								
Стрічкарка тополева (Limenitis populi)								
Усього	83	63	3	-	35	4	14	-

5.3.4 Інвазивні види тварин

Інвазивними називають види тварин, випадково занесених людиною в нові для них регіони, де вони успішно приживаються, починають розмножуватись і захоплювати нові території. Інвазивні (“агресивні”) види негативно впливають на місцеву фауну, від чого стають шкідниками і карантинними об’єктами.

Інвазивні види тварин руйнують місцеві екосистеми та порушують їх функціонування. Такі види становлять найбільшу загрозу (одразу після нищення місць проживання) для світового біорізноманіття. Вони можуть завдати значного економічного, екологічного збитку або шкідливо впливати на здоров’я людини. Зокрема, вони негативно впливають на біологічну варіативність, включаючи зниження чисельності або усунення місцевих видів через конкуренцію, хижацтво або передачу хвороботворних мікроорганізмів.

Розповсюдження інвазивних видів і збудників хвороб зростає внаслідок розширення обсягів торгівлі і зростання туристичної діяльності. Підвищений ризик біотичного обміну є невід’ємним наслідком глобалізації. Інтродуковані інвазивні види можуть викликати різкі зміни у структурі і функціях екосистем.

Зростання конкуренції за їжу та місце зростання призводить до зниження чисельності і втрат цінного аборигенного генофонду.

Інтродукція та занесення чужорідних видів в Україну, зокрема й на Кіровоградщину, є однією з причин зникнення місцевих видів, що пов’язано з негативними проявами збіднення навколишнього середовища.

Серед інвазивних видів тварин, що мають певний негативний вплив, на території області зустрічаються найчастіше американський білий метелик, єнотоподібний собака, лань європейська, олень плямистий, ондатра.

5.3.5 Заходи щодо збереження тваринного світу

Відповідно до Закону України "Про тваринний світ" охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання об’єктів тваринного світу, та забезпечується шляхом:

- встановлення правил та науково обґрунтованих норм охорони, раціонального використання і відтворення об’єктів тваринного світу;
- встановлення заборони та обмежень при використанні об’єктів тваринного світу;

- охорони від самовільного використання та інших порушень встановленого законодавством порядку використання об'єктів тваринного світу;
- охорони середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин;
- запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів;
- формування екологічної мережі, створення державних заповідників, заказників і визначення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- встановлення особливого режиму охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні на території АРК, областей, міст Києва та Севастополя;
- розроблення і впровадження програм (планів дій) щодо збереження та відтворення видів диких тварин, які перебувають під загрозою зникнення;
- розведення в неволі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, створення центрів та банків для зберігання генетичного матеріалу;
- встановлення науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу та вимог щодо засобів їхнього добування;
- регулювання вилучення тварин із природного середовища для зоологічних колекцій;
- надання допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їхньої загибелі під час стихійного лиха і внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій;
- організації наукових досліджень, спрямованих на обґрунтування заходів щодо охорони тваринного світу;
- виховання громадян у дусі гуманного ставлення до тварин;
- пропаганди важливості охорони тваринного світу;
- здійснення контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- проведення заходів екологічної безпеки;
- запобігання проникненню в природне середовище України чужорідних видів диких тварин та здійснення заходів щодо недопущення негативних наслідків у разі їхнього випадкового проникнення;
- створення системи державного обліку, кадастру та моніторингу тваринного світу;
- урахування питань охорони тваринного світу під час встановлення екологічних нормативів та здійснення господарської діяльності;
- регулювання вивезення за митний кордон України об'єктів тваринного світу;
- стимулювання діяльності, спрямованої на охорону, раціональне використання і відтворення тваринного світу;
- проведення відповідно до законодавства інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

З метою збереження і відтворення тварин здійснення окремих видів використання об'єктів тваринного світу, а також вилучення з природного

середовища тварин може бути обмежене або повністю заборонене на певній території чи на певні строки.

Підприємства, установи, організації і громадяни при здійсненні будь-якої діяльності, що впливає або може вплинути на стан тваринного світу, зобов'язані забезпечувати охорону середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин.

Під час розміщення, проектування та забудови населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів, удосконалення існуючих і впровадження нових технологічних процесів, введення в господарський обіг цілих земель, заболочених, прибережних і зайнятих чагарниками територій, меліорації земель, здійснення лісових користувань і лісгосподарських заходів, проведення геологорозвідувальних робіт, видобування корисних копалин, визначення місць випасання і прогону свійських тварин, розроблення туристичних маршрутів та організації місць відпочинку населення повинні передбачатися і здійснюватися заходи щодо збереження середовища існування та умов розмноження тварин, забезпечення недоторканності ділянок, які становлять особливу цінність для збереження тваринного світу.

Під час розміщення, проектування і будівництва залізничних, шосейних, трубопровідних та інших транспортних магістралей, ліній електропередачі і зв'язку, а також каналів, гребель та інших гідротехнічних споруд повинні розроблятися і здійснюватися заходи, які забезпечували б збереження шляхів міграції тварин.

Введення в експлуатацію об'єктів і застосування технологій без забезпечення їх засобами захисту тварин та середовища їхнього існування забороняються.

Проведення вибухових та інших робіт, які є джерелом підвищеного шуму, в місцях розмноження тварин обмежується законодавством.

Випалювання сухої рослинності або її залишків допускається лише в разі господарської необхідності за відповідним дозволом територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, а на території АРК - органу виконавчої влади АРК з питань екології та природних ресурсів.

З метою збереження і поліпшення екологічного стану окремих територій, визначених в установленому законом порядку такими, що мають особливу цінність як середовище існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, і цінних видів тварин, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів може розробляти і запроваджувати для цих територій більш суворі екологічні нормативи, ніж ті, що встановлені для всієї території України.

Експлуатація гідротехнічних та інших споруд на водних об'єктах, встановлення гідрологічного режиму і режиму водоспоживання та інша діяльність, що впливає чи може вплинути на стан середовища існування диких тварин, повинні здійснюватися з урахуванням вимог охорони тваринного світу, інтересів рибного і мисливського господарств.

Гідромеліоративні роботи та промислове рибальство у місцях, які за рішенням спеціально уповноважених органів виконавчої влади, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, визначені як такі, що мають особливе значення для перебування водно-болотних птахів та напівводних ссавців (бобри, хохулі тощо), здійснюються за погодженням зі спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань мисливського господарства та полювання і рибного господарства, а на території АРК - з органом виконавчої влади АРК з питань мисливського господарства та полювання.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані вживати заходів для запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів, у тому числі зберігання, транспортування, застосування небезпечних для тварин препаратів, хімічних речовин та сполук, складування, знищення, захоронення промислових і побутових відходів, проведення сільськогосподарських, лісогосподарських, лісозаготівельних та інших робіт, а також під час експлуатації електричної мережі та транспортних засобів.

Під час проведення екологічної експертизи діючих об'єктів, проектів будівництва та реконструкції підприємств, споруд та інших об'єктів, впровадження нової техніки, технології, матеріалів і речовин обов'язково враховується їхній вплив на стан тваринного світу, середовище існування, шляхи міграції та умови розмноження тварин.

Рідкісні та такі, що перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території України, види тварин підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України.

Законом України "Про Червону книгу" регулюються відносини, пов'язані з її веденням, охороною, використанням та відтворенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї з метою попередження зникнення таких видів із природи, забезпечення збереження їхнього генофонду.

Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їхнього збереження і відтворення.

Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, підлягають державному обліку.

Про кожний рідкісний і такий, що перебуває під загрозою зникнення, вид тваринного і рослинного світу, занесений до Червоної книги України, зазначаються такі відомості: назва (українською та латинською мовами), місце у системі класифікації тваринного і рослинного світу, категорія, наукове значення, поширення та чисельність (у тому числі за межами України) і причини їхньої зміни, місця перебування (зростання), загальна характеристика,

заходи з охорони, вимоги щодо режиму збереження популяцій, відомості про розмноження або розведення в спеціально створених умовах, джерела відповідної інформації і т. ін. Щодо кожного виду тваринного і рослинного світу, занесеного до Червоної книги України, складається картосхема поширення, а також виготовляються його фотографії (малюнки).

Кабінет Міністрів України забезпечує офіційне видання та розповсюдження Червоної книги України не рідше одного разу на 10 років.

Залежно від стану та рівня загрози зникнення видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України, вони поділяються на такі категорії:

зниклі - види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про наявність їх у природі чи спеціально створених умовах;

зниклі в природі - види, які зникли в природі, але збереглися у спеціально створених умовах;

зникаючі - види, які перебувають під загрозою зникнення у природних умовах і збереження яких є малоймовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їхніх популяцій;

вразливі - види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їхніх популяцій;

рідкісні - види, популяції яких невеликі і на даний час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

неоцінені - види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

недостатньо відомі - види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної і достовірної інформації.

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України здійснюється у виняткових випадках лише у наукових і селекційних цілях, у тому числі для розмноження, розселення і розведення у штучно створених умовах, а також для відтворення популяцій за дозволом Мінприроди на підставі рішень Національної комісії з питань Червоної книги України, прийнятих відповідно до її повноважень.

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України з метою отримання прибутку забороняється.

Внесення об'єктів тваринного світу до Червоної книги є підставою для вжиття додаткових заходів щодо їхньої охорони, у тому числі запровадження підвищеної відповідальності за їхнє незаконне добування.

Розведення в неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин може дозволятися з метою їхнього збереження, охорони і відтворення, насамперед, якщо цього неможливо досягти в природних умовах, а також у науково-дослідних та інших цілях, які не мають наслідком скорочення чисельності цих тварин.

В інтересах охорони, раціонального використання та відтворення тваринного світу права власників і користувачів землі, лісів, водних об'єктів та інших природних ресурсів можуть бути обмежені законом і на них можуть покладатися відповідні обов'язки згідно з законом.

5.4 Природні території, що підлягають особливій охороні

Останніми десятиріччями значна увага приділяється виявленню та збереженню рідкісних видів рослин та тварин. Кожний природний вид – це неповторний витвір природи з притаманними лише йому біологічними властивостями. Втрата його – незворотна, тому збереження біологічного різноманіття є нині однією з найважливіших проблем світового масштабу.

У нашій області слід звернути увагу на бідні біорізноманіттям порушені землі, де можна створити гарні природні умови. Еродовані та інші виснажені порушені землі з часом можуть стати природними оазами, особливо якщо з них зняти антропогенний тиск і надати можливість для природного самовідновлення. Велику роль у цьому може відіграти програма охорони земель та розвиток законодавства щодо охорони земель сільськогосподарської освоєності територій та розораності сільськогосподарських угідь із вилученням малопридатних для обробітку та екологічно вразливих земель. Частина таких земель могла б увійти до територій природно-заповідного фонду.

Одним з головних завдань є також розширення природно-заповідного фонду за рахунок розширення існуючих об'єктів, підвищення їх статусу охорони і створення нових об'єктів.

В останні роки велика увага приділяється виявленню і збереженню рідкісних видів рослин, зокрема і в нашій області. Щоб зберегти дикорослі види Європи у 1991 – 1992 роки вийшов у світ Європейський Червоний список рослин, що знаходяться під загрозою зникнення. У флорі Кіровоградщини виявлено три види занесених до Європейського списку, 73 види, що занесені до Червоної книги України.

Види з Європейського червоного списку: гвоздика прибузька, астрагал шерстистоквітковий, козельці українські. Всі ці види представлені на природно - заповідних територіях де й охороняються.

Станом на 01 січня 2016 року мережа природно-заповідного фонду області включає в себе 221 заповідну територію та об'єкт на загальній площі 100348,24 га, з яких 26 природно-заповідних територій мають статус загальнодержавного значення. Процент заповідності області на даний час становить 4,1 %.

Продовжувались роботи, спрямовані на виконання Програми перспективного розвитку заповідної справи в Україні, затвердженої постановою Верховної ради України, Закону України “Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000-2015 роки” та у відповідності до конвенції “Про біологічне різноманіття”, “Програми

формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки”.

Оптимізація мережі природно-заповідного фонду області значно стримується окремими факторами. Це перш за все високий ступінь розораності області, при цьому статус заповідних територій та об'єктів надається невеликим за площею, збереженим у природному стані, ділянкам у ярах, балках, долинах річок, на крутосхилах.

Заповідні території виділені у природоохоронних цілях з метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, а також для підтримки загального екологічного балансу та збереження фонового моніторингу довкілля, які нині перебувають під загрозою знищення через надмірну експлуатацію ландшафтів.

Динаміка структури природно-заповідного фонду

Таблиця 5.4.1

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	На 01.01.2014 року		На 01.01.2015 року		На 01.01.2016 року	
	кількість, од,	площа, га	кількість, од,	площа, га	кількість, од,	площа, га
Природні заповідники	-	-	-	-	-	-
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	-	-	-	-	-	-
Регіональні ландшафтні парки	2	77850,73	2	77850,73	2	77850,73
Заказники загальнодержавного значення	21	5728,00	21	5728,00	21	5728,00
Заказники місцевого значення	83	12765,0	83	12765,0	83	12765,00
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	2	9,10	2	9,10	2	9,10
Пам'ятки природи місцевого значення	50	525,48	50	525,48	50	525,48
Заповідні урочища	55	3192,76	55	3192,76	55	3192,76
Ботанічні сади загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-
Ботанічні сади місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	109,00	1	109,00	1	109,00
Дендрологічні парки місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	2	63,70	2	63,70	2	63,70
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	5	104,47	5	104,47	5	104,47
РАЗОМ	221	00348,24	221	00348,24	221	100348,24
Фактична площа ПЗФ *		99408,24		99408,24		99408,24

5.4.1 Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кіровоградської області

З метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, збереження для майбутніх поколінь природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, в області постійно ведеться цілеспрямована робота з підготовки та організації заходів з питань створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Так, протягом останніх років у тісній співпраці із місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями за погодженням із землевласниками (землекористувачами) та користувачами природних ресурсів підготовлено пакети необхідних матеріалів і рішеннями обласної ради створено 42 нових територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 71,5 тис. га, чим збільшено показник заповідності (відношення площі природно-заповідного фонду до території області) з 1,2 до 4,1%.

Станом на 01 січня 2016 року в області налічується 221 природно-заповідна територія та об'єкт, загальною площею 100348,24 га, з них 26 територій площею 5909,8 га мають статус загальнодержавного значення, решта (195 територій), площею 94438,44 га - місцевого значення.

Крім того, вже є напрацювання щодо створення у перспективі нових територій і об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення.

Зокрема, за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища у 2014-2015 роках громадською організацією "Науковий центр еколого-біологічних досліджень" проведені наукові обстеження 6 природних територій у Гайворонському, Долинському, Олександрійському та Новгородківському районах з метою їх подальшого заповідання.

За результатами обстежень складено звіти, в яких наведено загальний опис та стан об'єктів досліджень, вказані фонові та рідкісні види тварин і рослин, перебування яких зафіксоване на територіях, що обстежувались, зроблено ряд фотографій найбільш примітних частин територій для підтвердження типовості, оригінальності та унікальності об'єктів. Обґрунтована доцільність включення обстежених територій до складу природно-заповідного фонду області.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації розпочато процедуру формування пакетів матеріалів, необхідних для підготовки проекту рішення обласної ради щодо включення цих територій до мережі природно-заповідного фонду області.

На даний час триває збір, аналіз та узагальнення інформації на запити, уточнення площ зазначених територій, перспективних для заповідання,

інформації щодо експлікації земель, де планується створення нових природно-заповідних територій для підготовки відповідного проекту рішення обласної ради.

Створені території та об'єкти природно-заповідного фонду передані під охорону підприємствам, установам, організаціям і громадянам з оформленням охоронних зобов'язань.

Державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, режиму охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється Державною екологічною інспекцією у Кіровоградській області.

Об'єкти природно-заповідного фонду по території області розподілені досить нерівномірно.

Аналізуючи кількість природно-заповідних територій Кіровоградщини в розрізі районів, слід зазначити, що найбільша кількість природно-заповідних територій розташована в Долинському (21 територія загальною площею 18176,43 га, показник заповідності складає 14,25 % від загальної площі району), Онуфрійівському (19 територій загальною площею 662,71 га, показник заповідності складає 0,75 % від загальної площі району), Новомиргородському (18 територій загальною площею 2083,1 га, показник заповідності складає 2,02 % від загальної площі району) та Світловодському (10 територій загальною площею 60612,3 га, показник заповідності складає 50 % від загальної площі району) районах.

Найменшу кількість об'єктів природно-заповідного фонду створено у Вільшанському (3 території загальною площею 100,0 га показник заповідності складає 0,16% від загальної площі району), Гайворонському (4 території загальною площею 509,4 га, показник заповідності складає 0,74 % від загальної площі району), Добровеличківському (5 територій загальною площею 192,02 га, показник заповідності складає 0,15 % від загальної площі району) районах.

Структура природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2016 року

Таблиця 5.4.1.1.1

№ з\п	Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
		Загальнодержавного значення		Місцевого значення		Всього	
		Кількість	Площа	Кількість	Площа	Кількість	Площа
1	Дендрологічні парки	1	109,00	-	-	1	109,00
2	Регіональні ландшафтні парки	-	-	2	77850,73	2	77850,70
3	Заказники – всього, в т.ч.:	21	5728,00	83	12765,00	104	18493,0
	Ландшафтні	7	3844,40	49	9818,50	56	13662,90
	Лісові	1	43,50	7	1102,10	8	1145,60
	Ботанічні	9	741,50	18	883,40	27	1262,60

1	2	3	4	5	6	7	8
	загально-зоологічні	1	27,00	3	220,30	4	247,30
	Орнітологічні	2	503,60	5	736,40	7	1240,00
	Гідрологічні	1	568,00	-	-	1	568,00
	загально-геологічні	-	-	-	-	-	-
	Ентомологічні	-	-	1	4,30	1	4,30
4	Пам'ятки природи – всього, в т.ч.:	2	9,10	50	525,48	52	534,58
	Комплексні	1	7,10	7	128,21	8	135,31
	Ботанічні	-	-	28	331,54	28	331,54
	Гідрологічні	1	2,00	10	55,83	11	57,83
	Зоологічні	-	-	2	0,40	2	0,40
	Геологічні	-	-	3	9,50	3	9,50
5	Парки-пам'ятки садово- паркового мистецтва	2	63,70	5	104,47	7	168,17
6	Заповідні урочища	-	-	55	3192,76	55	3192,76
	РАЗОМ	26	5909,80	195	94438,44	221	100348,24

5.5 Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Кіровоградська область володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом. Помірно-теплий клімат, наявність родовищ мінеральних і радонових вод, неповторних природних і рукотворних пам'яток створюють сприятливі умови для відпочинку та лікування.

Кіровоградщина особлива вже тим, що тут, неподалік від річки Доброї, в Добровеличківському районі, розташований геометричний центр України. Цікава область також іншими визначними місцями.

Оздоровчі заклади.

Рекреаційні можливості Кіровоградщини забезпечують санаторно-курортні та оздоровчі заклади різних форм власності.

В Олександрії, серед зелених насаджень із оздоровчим повітрям, розташований санаторій “Дружба”.

Санаторій “Гусарське урочище” — куточок здоров'я та гостинності. Широке застосування мінеральної води “Гусарське урочище” у комплексі із сучасним лікуванням сприяє інтенсивному очищенню нирок, печінки, а також оновленню клітин крові.

На березі Дніпра, біля Кременчуцького водосховища, розташоване місто Світловодськ, де свої послуги пропонує пансіонат «Славутич», туристична база “Дніпро” та багато інших туристично-оздоровчих закладів.

На березі озера посеред лісу, багатого грибами, ягодами, горіхами, різнотрав'ям та квітами, пропонує сімейний відпочинок турбаза “Лісова пісня”.

В екологічно чистих зонах області на берегах річок та водойм розташовані дитячо-оздоровчі табори “Бригантина”, “Хвиля”, “Чайка”, “Колосок” та інші.

Туристичні об'єкти.

Візитні картки області — залишки земляних валів фортеці святої Єлизавети, пам'ятки містобудування XIX—XX століть в обласному центрі, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення “Хутір “Надія” та “Онуфріївський парк”, ландшафтні заказники “Карпенків край” та “Чорноліський”, дендропарк “Веселі Боковеньки”, дохристиянське капище Монастирище, козацький хрест у Петрівському районі та багато інших пам'яток, більшість із яких включено до екскурсійних маршрутів.

Загалом Кіровоградщина має значний туристичний потенціал, конкурентоспроможність якого на ринку туристичних послуг залежить від створення відповідної туристичної інфраструктури.

З метою організації екскурсійно-туристичної діяльності за напрямками відповідних маршрутів визначено та рекомендовано екскурсійно-туристичні маршрути і стежини, складено уніфіковану базу даних із 163 напрямків різноманітних видів туризму, за якими здійснюються екскурсійні подорожі та тури вихідного дня.

Крім того, лісогосподарськими підприємствами створені сквери та парки, які планується облаштувати для рекреаційних цілей, а також вольєри для утримання та розведення диких птахів та тварин, які можуть у подальшому

бути екскурсійними об'єктами для ознайомлення з представниками фауни Кіровоградщини.

Водночас, туристичні потоки, що проходять через зони рекреації та відпочинку, створюють проблему перевантаження системи очищення та видалення стічних вод та неконтрольованого скиду забруднених стоків до водойм. Використання різних видів транспорту у туризмі негативно впливає на стан повітря, призводить до небажаних змін у складі місцевої флори й фауни.

5.6 Природно-культурна спадщина

Кіровоградська область обіймає землі історичного регіону Новосербії, які стали заселеними з середини XVIII століття. Архітектурно-містобудівна спадщина другої половини XVIII – початку XX століття представлена пам'ятками церковної, цивільної та військової архітектури, переважно доби класицизму.

На обліку і під охороною держави на території Кіровоградської області знаходиться 5631 (з них 24 – національного значення) пам'яток та щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, зокрема: 2167 – пам'яток історії; 2574 – археології; 857 – містобудування та архітектури; 29 – монументального мистецтва; 4 – садово-паркового мистецтва та заповідники.

Шість населених міст області включені до Списку історичних населених місць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878: міста Кіровоград, Бобринець, Новомиргород, Новоукраїнка, Олександрія та смт Нова Прага Олександрійського району.

Хоча Закон України «Про охорону культурної спадщини» і не містить визначення пам'ятки природи, однак у цьому законі є такий термін як об'єкт культурної спадщини, що може бути природним, природно-антропогенним або об'єктом створеним людиною. Серед типів об'єктів культурної спадщини є споруди, в тому числі печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, а також визначні місця - зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори. Із восьми, визначених в цьому законі видів об'єктів культурної спадщини є два, які мають стосунок до природи, це об'єкти садово-паркового мистецтва - поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами та ландшафтні об'єкти культурної спадщини.

Перлинною серед об'єктів природно-заповідного фонду та найпопулярнішим місцем відвідування городян та гостей міста є парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення “50 років Жовтня”. Також, є дуже популярним дендрологічний парк із грайливою назвою «Веселі Боковеньки» на берегах річечки Боковенька Долинського району, який заснував жагучий аматор і великий знавець паркової справи Микола Давидов. Ще на території області розташовуються сім ландшафтних заказників загальнодержавного значення, два регіональні ландшафтні парки місцевого значення та сорок дев'ять ландшафтних заказники місцевого значення.

5.7 Туризм

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економічно-соціальної сфери області, а пріоритетний напрямок розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення рівня життя в області та складає 70% від загальної кількості туристів, що отримали послуги від суб'єктів туристичної діяльності.

Серед найпопулярніших видів туризму на території області слід виділити культурно-пізнавальний, релігійний, спортивно-оздоровчий, сільський "зелений" та інші види туризму, які зумовлені особливостями туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Основним видом транспорту, яким туристи здійснюють екскурсійні подорожі до Кіровоградської області та в межах її території, є автотранспорт, зокрема автобуси малої пасажиромісткості, що становить близько 90 % від загальної кількості. Співвідношення туристів за віком, що здійснюють зазначені подорожі, становить: 58% - молодь та дорослі, 42% - діти та підлітки.

На території області знаходиться 7 стаціонарних закладів, у яких здійснюється оздоровлення дітей. Завантаженість цих закладів складає 100%.

Окрім того, на території області діють санаторно-курортні та лікувально-оздоровчі заклади: санаторій "Гусарське урочище" Новоукраїнського району та КП Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня, які відносяться до мережі охорони здоров'я.

Важливим фактором розвитку туризму області є рекреаційна сфера. На Кіровоградщині вона представлена ландшафтними заказниками "Чорноліський" у Знам'янському районі та "Монастирище" у с.Завтурове, Устинівського району, урочищем "Каскади" у с.Злинка, Маловисківського району, ландшафтним заказником "Велика і Мала Скелі" у с.Протопопівка, Олександрійський район.

Значна увага приділяється розвитку екскурсійної діяльності. Основу для відвідування складають музейні заклади області, мережа яких налічує 30 музеїв-юридичних осіб та 121 громадський музей.

Найпопулярнішими об'єктами показу серед екскурсантів є Кіровоградські обласні краєзнавчий та художній музеї, заповідник-музей І.К.Тобілевича (Карпенка-Карого) "Хутір Надія" в с.Миколаївка Кіровоградського району, Онуфріївський дендропарк (сmt Онуфріївка), дендропарк ім.М.Давидова "Веселі Боковеньки" в с.Іванівка Долинського району, пам'ятка садово-паркової архітектури XIX століття "Онуфріївський дендропарк", історико-архітектурний заповідник родини Раєвських у с.Розумівка Олександрівського району, Музей ракетних військ стратегічного призначення в сmt Побузькому Голованівського району, Хресто-Воздвиженський храм у с.Іскрівка Петрівського району, цілющі джерела в Гайворонському та Петрівському районах.

163 напрямки культурно-пізнавального, спортивно-оздоровчого, етнографічного (фестивального, подієвого) та інших видів туризму представлено у вигляді екскурсійно-туристичних маршрутів та стежок, з якими можна ознайомитись подорожуючи Кіровоградщиною.

Враховуючи міжнародний досвід та наявний туристичний потенціал області, одним із основних напрямків розвитку туристичної діяльності протягом останніх років є орієнтація туристичного сектора на розвиток сільського "зеленого" туризму. Нині 40 гостинних осель у Бобринецькому, Вільшанському, Гайворонському, Голованівському, Добровеличківському, Долинському, Знам'янському, Компаніївському, Новгородківському, Новоархангельському, Новоукраїнському, Олександрівському, Олександрійському, Онуфріївському, Петрівському, Ульяновському районах та у містах Знам'янці та Олександрії готові задовольнити потреби відпочинку різних категорій туристів.

З метою створення позитивного інвестиційного клімату в області для залучення потенційних інвесторів та розбудови туристичної інфраструктури в районах та містах області розроблено близько 50 проектів для створення об'єктів туристично-рекреаційного призначення. Детальна інформація про інвестиційні проекти та пропозиції розміщена на веб-сайті "Кіровоградщина туристична" у розділі "Інвестиційні пропозиції в галузі", а також на відповідних тематичних розділах офіційних сайтів райдержадміністрацій та міськвиконкомів.

Розвиток туризму значною мірою визначається станом готельного господарства, закладами оздоровлення та відпочинку. Готельне господарство та туристично-оздоровчий комплекс Кіровоградщини представлений 36 готелями та комплексами, 45 базами відпочинку, 12 оздоровчими закладами.

Вже протягом декількох років Кіровоградщина позиціонується як край зі сталими традиціями фестивального (подієвого туризму). Серед популярних свят найбільш яскраві – Центральнo-український музейно-туристичний фестиваль (м.Кіровоград), туристичний фестиваль "Світле місто" (м.Світловодськ), Всеукраїнське свято театрального мистецтва "Вересневі самоцвіти" (с.Миколаївка Кіровоградського району – м.Кіровоград), фестиваль української народної творчості "Степограй" (с.Карбівка Добровеличківського району), етнофестиваль "Дика груша" (Кіровоградський район), етнографічне свято "Компаніївські гостини", гастрономічний фестиваль "Свято сала – всім на славу" (с.Протопопівка Олександрійський район), фестиваль народної творчості "Folk Долинська" (м.Долинська) та інші. Організатори даних заходів активно співпрацюють з туристичними підприємствами, що забезпечують участь різних категорій туристів.

Беручи до уваги вищевикладене, можна впевнено стверджувати, що в області є всі передумови для створення потужного туристично-рекреаційного комплексу, який зміг би конкурувати на вітчизняному ринку туристичних послуг.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ І ҐРУНТИ

6.1 Структура та використання земельних ресурсів

Площа земель у Кіровоградській області складає 2458,8 тис. га, що становить 4,07 % від території України, з яких сільськогосподарські землі – 2032,3 тис. га. Кіровоградська область разом із Дніпропетровською та Запорізькою входить до Придніпровського економічного району та за структурою економіки є індустріально-аграрною. У структурі сільськогосподарських угідь рілля становить 1764,6 тис. га, багаторічні насадження – 25,4 тис. га, пасовища та сіножаті – 242,1 тис. га.

Розораність земель в області – 71,8 %, що на 17,3 % більше, ніж у середньому по Україні. До речі, розораність території в Україні є однією з найбільших у світі. Так, у Європі найвищі рівні розораності мають Данія (53 %), Угорщина (49 %) і Польща (44,5 %), що відповідно в 1,03, 1,11 та 1,22 рази менше, ніж Україна. Високий рівень розораності території області, в першу чергу, обумовлений екстенсивним використанням земель у сільськогосподарському виробництві.

Небезпекою для земель області є водна ерозія. Це пояснюється насамперед сильно пересіченою місцевістю, особливо в Придніпров'ї, значною розораністю сільськогосподарських угідь та зливовим характером дощів. Основними заходами боротьби з цими процесами є виведення з орних земель площ з кутом нахилу більше 5 градусів, оптимізація польових сівозмін, впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, заліснення крутосхилів.

6.1.1 Структура та динаміка змін земельного фонду Кіровоградської області

Земельний фонд Кіровоградської області складає 2458,8 тис. га, з них 2032,1 тис. га або 82,7 % займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель. У структурі сільгоспугідь рілля складає 71,7 %, багаторічні насадження – 1,0 %; сіножаті та пасовища – 9,84 %. Розорюваність земель складає 71,8 % від суші.

Структура земельного фонду регіону

Таблиця 6.1.1.1

Основні види земель та угідь	2011 рік		2012 рік		2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальна територія	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100
у тому числі:										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Сільськогосподарські угіддя, з них:	2037,2	82,9	2035,7	82,8	2034,8	82,8	2032,3	82,7	2032,1	82,7
рілья	1763,3	71,7	1763,8	71,7	1764,4	71,7	1764,5	71,8	1764,6	71,7
перелоги	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
багаторічні насадження	25,8	1,1	25,5	1,0	25,4	1,0	25,4	1,0	25,4	1,0
сіножаті і пасовища	248,1	10,1	246,4	10,0	245,0	10,0	242,4	9,9	242,1	9,84
2. Ліси і інші лісовкриті площі	185,4	7,5	186,2	7,6	186,8	7,6	189,0	7,7	189,1	7,7
з них вкриті лісовою рослинністю	164,2	6,7	164,4	6,7	164,4	6,7	166,7	6,8	166,7	6,8
3. Забудовані землі	88,7	3,6	88,8	3,6	89,1	3,6	89,5	3,6	89,5	3,6
4. Відкриті заболочені землі	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	13,4	0,5	13,3	0,5	13,3	0,5	13,3	0,5	13,2	0,5
6. Інші землі	46,6	1,9	47,3	1,9	47,4	1,9	47,3	1,9	47,2	1,9
Усього земель (суша)	2381,9	96,9	2381,9	96,9	2382	96,9	2382	96,9	2382	96,9
Території, що покриті поверхневими водами	76,9	3,1	76,9	3,1	76,8	3,1	76,8	3,1	76,9	3,1

Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га

Таблиця 6.1.1.2

Категорії землекористування	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Землі природоохоронного призначення	16,6	16,2	16,2	16,2	16,2
Сіножаті та пасовища	248,1	246,2	245,0	242,4	242,4
Землі водного фонду (під ставками)	21	21,8	21,7	21,7	21,7
Землі оздоровчого призначення	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
Землі рекреаційного призначення	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4
Землі історико-культурного призначення	0,1	0,1	0	0	0
Ліси та інші лісовкриті площі	185,4	186,2	186,8	189,0	189,0

Ліси та інші лісовкриті площі складають 189,1 тис. га, у тому числі полезахисні лісосмуги – 27,9 тис. га. Загальна лісистість області з урахуванням усіх захисних лісових насаджень складає 7,7 %.

Під забудованими землями зайнято 89,5 тис. га (3,6 %), болотами – 10,6 тис. га (0,4 %), іншими землями – 47,2 тис. га (1,9 %). Територія суші

складає 2382,0 тис. га, або 96,9 % від загальної площі області. Під водою зайнято 76,9 тис. га (3,1 %), у т. ч. водосховищами, ставками та іншими штучними водоймами – 72,0 тис. га.

Землі населених пунктів становлять 225,7 тис. га, в т. ч. 31,2 тис. га – землі 12 міст обласного та районного значення, 20,1 тис. га – землі 26 селищ міського типу та 176,6 тис. га – землі 996 сільських населених пунктів (відповідно до програми "Стратегія економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на 2013-2020 роки, затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 21 грудня 2012 року № 411").

Розподіл земельного фонду області за основними угіддями: рілля – 1764,6 тис. га (71,7 %); багаторічні насадження – 25,4 тис. га (1 %); сіножаті та пасовища – 242,1 тис. га (9,84 %); ліси та інші лісовкриті площі – 189,1 тис. га (7,7 %); забудовані землі – 89,5 тис. га (3,6 %); під водою – 76,9 тис. га (3,1 %); інші землі – 47,2 тис. га (1,9 %).

6.1.2 Господарська освоєність земельних угідь

Основними землекористувачами в області є сільськогосподарські підприємства, у користуванні яких перебуває 847, 4 тис. га, або 34,46% від загальної площі області, у тому числі сільськогосподарських товариствах – 21,9%, сільськогосподарських кооперативах – 1,2%, державних сільськогосподарських підприємствах – 1,7%, з них держгоспи всіх систем – 0,6%.

У власності і користуванні громадян знаходиться 984,8 тис. га, у тому числі, наданих для ведення селянського (фермерського) господарства – 411,3 тис. га, товарного сільськогосподарського виробництва – 371,6 тис. га, особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель – 180,7 тис. га.

Підприємства, організації, установи промисловості, транспорту, зв'язку, оборони займають 62,9 тис. га

Землі державної власності, які не надані у власність і користування займають 442,8 тис. га, з них загального користування – 188,9 тис. га. Крім того, налічується 253,9 тис. га земель запасу, резервного фонду населених пунктів та загального користування, що надані у тимчасове користування землекористувачам та власникам землі.

Станом на 01.01.2016 року в державній власності знаходиться 945,5 тис. га або 38,5 %, у колективній – 0,9 тис. га (0,04%), у приватній – 1510,2 (61,4 %), у комунальній – 2,2 тис. га (0,08 %).

Протягом 2015 року відбулося збільшення ріллі на 0,1 тис. га внаслідок проведеної інвентаризації земельних угідь.

Площі багаторічних насаджень, під водою, відкритих заболочених земель протягом звітного періоду залишилися без змін.

Площі пасовищ зменшились відповідно на – (-0,3) тис. га. Зазначене відбулося внаслідок проведення інвентаризації земель та переведення в інші види угідь при відведенні земель у власність та користування.

Ліси та інші лісо вкриті площі збільшилися за рахунок посадки лісонасаджень, а також відведення земельних ділянок лісогосподарським підприємствам з відповідним переведенням угідь та категорій земель.

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Різноманітність форм людської діяльності, які змінюють біотичні й абіотичні елементи природи, вчені об'єднують під загальною назвою антропогенні впливи або антропогенні фактори. Основними антропогенними факторами, що впливають на стан земель та довкілля, є сільське господарство, промисловість, транспорт, енергетика тощо.

Людство упродовж усієї своєї історії користувалося природою екстенсивно, постійно підвищуючи навантаження на довкілля, що спричинило негативні екологічні наслідки. Питання взаємовідносин суспільства і природи та використання природних (земельних) ресурсів стають дедалі актуальнішими. Цілком очевидно, що з розвитком виробництва вилучаються все нові багатства природи, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, що викидаються у навколишнє середовище.

Ґрунти всюди на Землі деградують, зменшуються за площею. На орних землях розвивається водна та вітрова ерозії, що супроводжуються змивом гумусного горизонту, видуванням, засипанням озимих культур, садів, виноградників, лісосмуг, каналів, доріг. Водна ерозія нині проявляється на площі 12 млн. га. Щорічно до 3 тис. га земель України руйнується ярами. У степових ландшафтах через екстенсивну технологію землеробства втрати гумусу за останні 20 років становлять 1,5-2,5 % в орному шарі.

Станом на 01 січня 2016 року площа порушених земель Кіровоградської області склала 4,763 тис га, відпрацьованих – 0,586 тис. га. Динаміку порушених та рекультивованих земель у різні роки можна простежити в таблиці 6.2.1. Слід зазначити, що для розв'язання проблеми рекультивації земель необхідні значні кошти та без фінансової підтримки з боку держави вирішити цю проблему самостійно область на даному етапі не має можливості.

Найбільш поширеними ґрунтами регіону є чорноземи типові та звичайні важкосуглинкового та легкоглинистого гранулометричного складу. Дослідження закономірностей та класифікації генетичних змін у чорноземах, які відбулися під впливом сільськогосподарської діяльності людини, дозволить у подальшому визначити тактику вирішення цих проблем.

Порушені, відпрацьовані землі та їх рекультивація

Таблиця 6.2.1

Землі	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Порушені, тис. га	4,720	4,720	4,724	4,763	4,763
% від загальної площі території	0,190	0,190	0,192	0,193	0,193
Відпрацьовані, тис. га	0,905	0,907	0,541	0,586	0,586
% від загальної площі	0,040	0,037	0,022	0,023	0,023

території					
Рекультивовані, тис. га	-	-	-	-	-
% від загальної площі території	-	-	-	-	-

Подолання екологічних загроз є складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики держави й основним завданням політики екологічної. Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у т.ч. ґрунтозахисних та енергозберігаючих; проведення робіт по вилученню з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель; впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

Особливістю реалізації національного екологічного інтересу й екологічної безпеки загалом є чинник трансформації пострадянського суспільства та прагнення інтеграції до світової спільноти. Рівень уваги до екологічних проблем чітко корелюється з реальним вибором зовнішньої стратегії України, з визначенням у багатовекторності основних пріоритетів, напрямів розвитку держави для забезпечення економічної та екологічної безпеки.

6.3 Стан ґрунтів

6.3.1 Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення

Згідно з матеріалами класифікації земель Кіровоградської області, розробленими фахівцями ДП “Кіровоградський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою” в області нараховується слабозмитих сільгоспугідь 704,3 тис. га, середньо змитих – 252,2 тис. га, сильнозмитих – 73,8 тис. га та розмитих – 4,4 тис. га, в т.ч. орних земель: слабозмитих – 667,1 тис. га, середньозмитих – 184,02 тис. га, сильнозмитих – 13,1 тис. га.

Облік якості сільськогосподарських угідь області виконаний фахівцями ДП “Кіровоградський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою” в 1996 році. З того моменту великомасштабне обстеження ґрунтів не проводилося. Ґрунтовий покрив області має високу родючість.

У північній частині області переважають чорноземи потужні малогумусні із вмістом гумусу 5 % та середньогумусні із вмістом гумусу трохи більше 5,5 %. Значні площі тут займають чорноземи різною мірою реградовані, а також чорноземи опідзолені, темно-сірі опідзолені та рідше сірі опідзолені ґрунти. Для південно-західних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо- та малогумусні, а в південній частині – чорноземи звичайні неглибокі малогумусні та малопотужні.

За механічним складом ґрунти північних районів – важкосуглинкові, південних – легкосуглинкові, а в Придніпров’ї – легко- та середньосуглинкові. У всіх районах області на схилах залягають еродовані аналоги ґрунтів.

Внаслідок цілеспрямованого антропогенного впливу на сільськогосподарські землі зростають винос гумусу з родючого шару ґрунту та ерозійні процеси. Негативний баланс гумусу складає більше трьох центнерів з гектара. Причиною цього є те, що органічні та мінеральні добрива вносяться до ґрунту періодично і в недостатній кількості, збільшилися площі посіву культур, що виносять підвищену кількість поживних речовин з ґрунту, насамперед, соняшника, який в останні роки займає 20 і більше відсотків посівних площ. Ці та інші факти порушення природоохоронного режиму використання сільськогосподарських земель ведуть до її деградації та мінералізації, яка за даними Центру родючості в області складає майже 1 тону з гектара на рік.

Також значна кількість (понад 50 %) сільськогосподарських угідь області піддаються дії водної ерозії, чому сприяють сильно розчленований рельєф місцевості, інтенсивна система землеробства та зливовий характер дощів. Змив ґрунтів веде до втрати гумусу, зниження родючості ґрунтів, погіршення фізичних властивостей ґрунтів, внаслідок чого знижується врожайність сільськогосподарських культур. Крім того, змив ґрунтів сприяє замулюванню річок, водосховищ, де затримуються отруйні речовини та гербіциди, що викликає небезпеку для здоров'я людини.

На сьогодні структура орного шару значно зруйнована, що негативно позначається на водно-фізичних властивостях, повітряному режимові, викликає самочинне ущільнення поверхневого шару, утворення кірки після дощів. З цієї причини різко знижується запас продуктивної вологи та водопроникність ґрунтів, що призводить до активізації процесів ерозії. Ситуація, яка склалася, зумовлена головним чином тим, що протягом багатьох десятиріч екстенсивне використання земельних угідь, і особливо ріллі, не компенсувалося рівнозначними заходами щодо відтворення ґрунтів. У цьому полягає головна причина низької ефективності засобів, які застосовуються з метою інтенсифікації землеробства, а комплекс деградаційних процесів виснажує ґрунтові виробничі ресурси, знижує врожай сільськогосподарських культур. Найбільших збитків ґрунтам завдають водна та вітрова ерозії, безповоротні втрати гумусу та поживних речовин, засолення та закислення ґрунтів, висушування та перезволоження, в т. ч. заболочування, забруднення промисловими відходами та викидами, отрутохімікатами.

6.3.2 Забруднення ґрунтів

Проблема охорони та раціонального використання земель є однією із найважливіших завдань людства, бо 98 % продуктів харчування, які споживає людина, отримуються за рахунок обробітку землі. Заходи щодо підвищення продуктивності земель та їхньої охорони дуже різноманітні й повинні здійснюватись комплексно, як єдина система, взаємно доповнюючи один одного та посилюючи дію всіх інших.

*Експлікація ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь
(за межами населених пунктів)*

Таблиця 6.3.1.1

Назва ґрунтів	Площа (тис.га)	
	сільськогосподарські угіддя	в т.ч. ріллі
Сірі опідзолені ґрунти	6,4	5,8
Темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені	125,8	113,5
Чорноземи типові малогумусні і слабогумусні	571,2	521,0
Чорноземи типові середньогумусні	54,5	53,9
Чорноземи звичайні малогумусні глибокі	517,5	435,9
Чорноземи звичайні середньогумусні і малогумусні	317,1	281,7
Чорноземи звичайні мало гумусні неглибокі	237,6	235,7
Чорноземи на щільних глинах	3,6	2,0
Чорноземи на пісках	7,0	3,6
Чорноземи щебенюваті на елювії щільних порід	3,8	0,9
Лучно-чорноземні ґрунти	11,9	5,7
Лучні засолені ґрунти	2,4	
Дернові ґрунти	1,1	
Лучно-болотні ґрунти	9,1	
Намиті чорноземи		
Намиті лучні ґрунти	21,9	3,1
Рекультивовані ґрунти з насипним гумусним шаром	1,1	0,1
Розмиті ґрунти та виходи лесовидних порід	0,9	
ВСЬОГО	1892,9	1662,9

Дані таблиці свідчать, що найбільші площі в структурі ґрунтів області займають чорноземи звичайні та типові, які складають особливо цінні продуктивні землі регіону. Всього в області площа особливо цінних земель складає 819,4 тис. га.

6.3.3 Деградація земель

Опустелювання – одна з найтривожніших проблем сучасності. Деградація земель та опустелювання вже давно набули глобального виміру та є одними з найбільших викликів для сталого розвитку людства, спричиняючи серйозні проблеми як екологічного, так і соціально-економічного характеру, включаючи голод та вимушену міграцію населення.

Землі України зазнають впливу деградаційних процесів, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5 % від земель країни), забруднення (близько 20 % від земель країни), підтоплення території (близько 12 % від земель країни). Щорічно фіксується близько 23 тисяч одиниць зсувів. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч. Причини такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови.

Кіровоградська область за площею та біопродуктивним потенціалом земельного фонду є однією з провідних областей країни. Так, земельний фонд Кіровоградщини складає близько 2,5 млн. га, з них понад 2 млн. га або 82,7 %

займають сільськогосподарські угіддя, з яких: рілля – 71,8 %, багаторічні насадження – 1 %, сіножаті та пасовища – 9,9 %.

У Кіровоградській області завершено перерозподіл земель запасу і резервного фонду. У результаті чого в приватній власності знаходиться близько 1,5 млн. га сільськогосподарських угідь – 73,4 % від їх загальної площі, в т. ч. орних земель – 83,4 %. Зокрема в державній власності залишається більше, ніж півмільйона га сільськогосподарських земель (26,5 %), в т. ч. орних земель (16,5 %). У комунальній власності – 1,3 тис. га сільськогосподарських угідь (0,1 %), з них 1,2 тис.га – орних земель (0,1 %).

Сільськогосподарська освоєність Кіровоградщини – надзвичайно висока. Так, якщо освоєність країн Європи складає в середньому 53-65 %, України – понад 70 %, то в Кіровоградській області цей показник досяг 82,8 %. Наслідком цього є прогресуюча деградація земель, що створює загрозу екологічній безпеці області. Крім того, надмірне навантаження на земельні угіддя спричинило активізацію розвитку негативних процесів, серед яких особливої сили набули ерозійні. До такого стану призвело нехтування питаннями екологічної придатності земель для використання певних сільськогосподарських культур, зокрема необґрунтоване збільшення площ просапних культур. У деяких районах Кіровоградщини розораність сільськогосподарських угідь сягнула понад 90 %. Крім того, через ерозійні процеси площа ярів перевищує 3,5 тис. га, а площа деградованих та малопродуктивних земель склала 270 тис. га.

Починаючи з 1993 року, у ґрунтах України на 75 % від площі сільськогосподарських угідь склався негативний баланс гумусу, який у 2-3 рази перевищує допустиму норму. Як і в інших областях України, у Кіровоградській області процес втрати гумусності прогресує.

Консервація деградованих і малопродуктивних земель за 2015 рік

Таблиця 6.1.3.1

Види земель	Усього на початок року		Проведено	консервацію		Потребують консервації	
	тис. га	% від загальної площі території		тис. га	% від загальної площі території	тис. га	% від загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7	
Орні землі	0,085	0,003	-	-	270,0	11,0	

Примітка: дані в таблиці наведені відповідно до Програми розвитку земельних відносин у області на 2007-2015 роки, на підставі ґрунтових обстежень 80-их років минулого століття.

Види деградованих земель	За роками			
	2014 рік		2015 рік	
	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі регіону	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі регіону
Дефляційно небезпечні землі (с/г угіддя)	-	-	-	-
Землі (с/г угіддя), піддані водній ерозії	1034,7	42,08	1034,7	42,08
Порушені землі	4,763	0,193	4,763	0,193

6.4. Оптимізація використання та охорона земель

Земля – національне багатство суспільства, основний засіб виробництва у сільському господарстві. Водночас земля є і просторовим базисом життя людей з містами, селами, підприємствами, мережею доріг та іншими життєво необхідними комунікаціями. У сучасних умовах, коли людина все активніше втручається в природні процеси, раціональне використання та охорона земель є однією з найголовніших та найактуальніших проблем.

Цілком зрозуміло, що не можна призупинити технічний прогрес, видобуток корисних копалин, будівництво населених пунктів, підприємств, через що зменшується земельний фонд і порушується навколишнє середовище. Тому вже сьогодні перед людством взагалі та Україною зокрема постає першочергове завдання – знайти шляхи порятунку землі як середовища нашого існування. Серед таких шляхів є рекультивація, яка передбачає відновлення й повернення порушених земель у той стан, коли їх можна використовувати у сільському господарстві або для лісових насаджень, для будівництва чи для створення зон відпочинку. У підсумку це дасть можливість створити оригінальні штучні ландшафти, які гармонійно доповнюватимуть природні.

Без землі процес виробництва як сільськогосподарської, так і лісогощарської продукції був би взагалі неможливим. Отже, економне, ефективне, раціональне й екологічнобезпечне використання земельного фонду та його всіляка охорона є в сучасних умовах однією з найактуальніших проблем.

Основними завданнями щодо охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель.

Основна мета охорони земель – це впровадження правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на відтворення та підвищення родючості земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту, захист від шкідливих антропогенних впливів.

Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій

вирощування сільськогосподарських культур, у т.ч. ґрунтозахисних та енергозберігаючих, проведення робіт з вилучення з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель, впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

На загальнодержавному рівні забезпечено всі передумови для вирішення проблем з охорони земель. Зокрема прийнято Земельний кодекс України, Закони України “Про землеустрій”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів”.

7. НАДРА

7.1 Мінерально-сировинна база

7.1.1 Стан та використання мінерально-сировинної бази

Кіровоградська область належить до одного з найбільш насичених мінеральними ресурсами регіонів України. Це обумовлено розташуванням області в центрі Українського кристалічного щита. На території області налічується більше 390 родовищ корисних копалин з яких 303 враховані державним балансом України. Мінерально-сировинна база області на 15,5% складається з паливно-енергетичних корисних копалин, на 58,2% - із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 26,3% загальних запасів надр складають руди чорних, кольорових та рідкісних металів, а також запаси прісних і мінеральних вод.

Станом на 01 січня 2016 року Державною службою геології та надр України видано 79 спеціальних дозволів на користування надрами на території області, у тому числі 4 – на геологічне вивчення та 75 – на розробку родовищ корисних копалин.

Надра області характеризуються наявністю ряду унікальних складових, перед усім для розвитку енергетики (уранові руди, буре вугілля, горючі сланці), чорної металургії (залізо, хром, нікель, кобальт), нерудних корисних копалин (каолін, трепел, графіт), декоративно-облицювальних і будівельних матеріалів.

До паливно-енергетичних корисних копалин відносяться буре вугілля, горючі сланці, уранові руди.

До складу Олександрійського та Ватутінського геолого-промислових районів Дніпровського буровугільного басейну входять 43 ділянки бурого вугілля у складі 12 родовищ, по яких розвідані запаси у кількості 750 млн.т., що становить 1,66 % запасів від загальних по Україні.

В Олександрівському районі виявлені значні ресурси горючих сланців (3,7 млрд.т) Бовтиського родовища. Бурінням свердловин проводилося геологічне вивчення 3-х кар’єрних полів із 7, на якіумовно розподілене родовище, і одного кар’єрного поля (№ 2) в Кам'янському районі Черкаської області.

Область посідає провідне місце в Україні за запасами урану (83% від загальних запасів в Україні) та займає монопольне становище (100%) за його

видобутком. Розвідано в різній мірі (детально або попередньо) 16 родовищ, з яких розробляється чотири, це Мічурінське і Центральне родовища на території Кіровоградського району та Ватутінське і Новокостянтинівське родовища на території Маловисківського району. Як сировинна база в майбутньому для Смолінської шахти, закінчена детальна розвідка Докучаєвського родовища уранових руд. У різній мірі розвідані Северинівське, Щорсівське, Лелеківське, Північно-Коноплянське, Західно-Коноплянське та Центральне-Коноплянське родовища урану на території Кіровоградського району та Лісне, Апрельське, Літне і Залісне родовища урану на території Маловисківського району.

Рудні корисні копалини

Залізні руди. Промислові запаси залізних руд (металічних корисних копалин) складають по області 470 млн.т. В Петрівському районі ПрАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат» експлуатує два родовища – Петрівське і Артемівське, із загальними запасами 389 млн.т (або 2,6 % від загальних запасів в Україні). Середньорічний видобуток залізістих кварцитів постійно зростає. У 2015 році було добуто 7,2 млн.т. руди, тобто більше 4 % від загального видобутку в Україні. В Олександрійському та Онуфріївському районах закінчено геологічне вивчення 4-х нових перспективних родовищ залізістих кварцитів.

Досить перспективним є район Середнього Побужжя, де в Голованівському районі поблизу села Молдовка виявлено Молдовське родовище магнетитових руд із попередньо оціненими запасами 675 млн.т. Загальні ресурси залізних руд Середнього Побужжя разом з іншими 15-ю перспективними рудопроявами складають близько 4,1 млрд.т.

Не розробляється Попельнастівське родовище залізістих кварцитів в Олександрійському районі із запасами близько 515 млн.т.

На території області розташовано 5 комплексних родовищ нікелю і кобальту, жодне родовище не розробляється.

Запаси та прогнозні ресурси корінних руд золота з середнім вмістом золота 6-6,5 г/т оцінені на двох родовищах – Клинівському в Кіровоградському районі та Юріївському в Компаніївському районі. Ступінь розвіданості великого Юріївського родовища досить низька - по ньому не завершена пошуково-оцінювальна стадія.

Потребують проведення пошукових робіт з метою виявлення родовищ золота Слюсарівська ділянка на території Ульяновського району, Попельнастівська площа на території Олександрійського району Савранська металогенічна зона на території Гайворонського району, де для цього є передумови та встановлені ділянки із значним вмістом золота.

Не розробляється Попельнастівське родовище залізістих кварцитів в Олександрійському районі із запасами близько 515 млн.т.

На території області розташовано 5 комплексних родовищ нікелю і кобальту, жодне родовище не розробляється.

На території Маловисківського району виявлені руди літію Полохівського родовища.

Перспективні для виявлення промислових запасів є Станкуватське родовище літєвих руд в Добровеличківському районі та рудопрояв «Мостове» рідкісних металів (тантал, ніобій, рубідій) у межах Звенигородсько-Аннівської рудоносної зони (Новомиргородський та Маловисківський райони).

На території Новомиргородського району ТОВ ВКФ «Велта» здійснює розробку Бирзулівського родовища ільменіту та побудувала гірничо-збагачувальний комбінат потужністю 300 тис.т. ільменітового концентрату на рік. У будівництво комбінату було інвестовано 122 млн. доларів. Компанія має на меті побудувати завод по виробництву титанового шлаку.

Нерудні корисні копалини

Запаси графіту на трьох розвіданих родовищах становлять 126,7 млн.т. руди (51,5% від загальних запасів в Україні), або 7,9 млн.т кристалічного графіту. Балахівське і Петрівське родовища не розробляються. Заваллівське родовище експлуатує ПАТ «Заваллівський графітовий комбінат». Супутньою корисною копалиною на цьому родовищі є абразивна сировина (гранат), запаси руди якої оцінюються в 20,3 млн.т.

Коноплянське родовище трепелу (сировини крем'яної) розробляє ПАТ «Кіровоградський механічний завод».

Із нерудної сировини для металургії (каоліни) з 8 розвіданих родовищ експлуатується два, а саме Обознівське (ПАТ «Кіровоградське рудоуправління») та Балахівське (ТОВ «Сонек») родовища вторинного каоліну.

У Гайворонському районі ТОВ «Сермін» за власні кошти провело геологічне вивчення Вікнинського родовища первинних каолінів та затвердило запаси в ДКЗ України. На даний момент товариство готує родовище до експлуатації та має на меті побудувати гірничо-збагачувальний комбінат для збагачення каолінів.

У Компаніївському районі ТОВ «Георесурс» закінчило геологічне вивчення Лозуватського родовища керамічних пегматитів та отримало спеціальний дозвіл на користування надрами з метою його розробки.

Кварцити та кварц для вогнетривів представлені одним Малоскелівським родовищем, де запаси промислових категорій складають 1,95 млн.т.

Розвідано 4 родовища мінеральної сировини для закладання виїмкового простору при видобутку уранових руд, всі розробляються.

Корисні копалини для будівництва

Корисні копалини для будівництва представлені в області 10 видами, налічується 173 родовища.

Розвідано 18 родовищ будівельного піску з промисловими запасами 47,8 млн. куб.м., у тому числі для дорожнього будівництва і будівельних розчинів (10455 тис.куб.м), для бетону (17874 тис.куб.м), для силікатної цегли

(17715 тис.куб.м), для благоустрою, рекультивациі та планування територій (1756 тис.куб.м). З них розробляється 5 родовищ.

Підприємства області повністю забезпечені сировиною для виробництва було-щебеневої продукції та облицювального каменю. Враховано 74 родовища каменю будівельного з запасами 798,59 млн.куб.м, у розробці практично перебуває 27 родовищ.

Камінь облицювальний представлений 13 родовищами з запасами 23,25 млн. куб.м, з них розробляється 9 родовищ.

Цегельно-черепична сировина із загальними запасами більш ніж 81 млн. куб.м розвідана на 62 родовищах (ще за часів СРСР, для потреб колгоспів), з них практично перебуває в розробці 4 родовища.

Пісні підземні води для господарсько-питного водопостачання розвідані в області на 39 ділянках із сумарною кількістю затверджених запасів 226,3 тис. куб.м/добу, з них експлуатується 14 ділянок. Загальний щорічний видобуток підземних прісних вод по області становить 30 - 35 млн.куб.м.

Підземні мінеральні води області відносяться до типу радонових і використовуються для зовнішнього застосування у лікувальних цілях, розвідані на двох ділянках з кількістю запасів 433 куб.м/добу. Петрівська ділянка експлуатується постійно (Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня), Олександрійський міжгосподарський санаторій «Дружба» в с.Войнівка на даний час не працює.

СТОВ «Зоря» (Новоукраїнський район) отримало спецдозвіл для промислового видобування нового для області виду корисної копалини: мінеральної столової води «Вербівчанка» Вербівського родовища.

Мінерально-сировинна база

Таблиця 7.1.1.1

Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ	Родовища, що розробляються
1. Горючі		
а) буре вугілля	43	1
2. Метали		
а) уран	16	4
б) залізо	4	2
в) нікель та кобальт	5	1
г) хром	2	2
3. Неметали		
а) графіт	3	1
б) коліни		
- первинні	4	1
- вторинні	3	2
в) цементна сировина	3	1
г) абразивна сировина	1	1
д) кварцит та кварцит для вогнетривів	1	1
е) крем'яна сировина (кристалоболіт-опалова)	1	1
є) глина вогнетривка	1	0
ж) карбонатна сировина (для випалювання на вапно)	1	0
з) польовошпатована сировина	13	1

1	2	3
4. Будівельні матеріали		
а) камінь облицювальний	12	8
б) пиляне каміння	1	1
в) будівельне каміння	72	35
г) цегельно-черепична сировина	62	4
д) керамзитова сировина	1	1
е) пісок будівельний	18	8
ж) пісок формувальний	1	0
з) сировина для закладання виїмкового простору	4	4
і) бітум	0	0
5. Підземні води		
а) води питні і технічні	38	10
б) мінеральні води	3	3
в) води мінеральні радонові	1	1

7.2 Система моніторингу геологічного середовища

Моніторинг геологічного середовища - система спостережень, збирання, оброблення, передавання, зберігання та аналізу інформації про стан геологічного середовища, прогнозування його змін, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

Державний моніторинг геологічного середовища в обов'язковому порядку передбачає моніторинг підземних вод та небезпечних геологічних процесів у межах геологічних структур, басейнів, стратиграфічних комплексів, водоносних горизонтів, родовищ корисних копалин і водозаборів підземних вод.

Державна система моніторингу геологічного середовища включає оцінку ресурсів, гідрогеологічні та гідрохімічні визначення складу і властивостей підземних вод, у тому числі залишкової кількості забруднюючих речовин і компонентів у водоносних горизонтах, одиночних та групових водозаборах.

Моніторинг небезпечних геологічних процесів передбачає вивчення стану і прогноз розвитку абразії, зсувів, підтоплення територій та карстових процесів.

Крім державної системи моніторингу підземних вод і небезпечних геологічних процесів, нормативними актами Кабінету Міністрів України передбачено постійне функціонування територіального (обласного) рівня, а також об'єктовий моніторинг підземних вод стосовно групових водозаборів і водокористувачів та водоносних горизонтів у місцях розташування забруднюючих промислових підприємств.

Територіальну систему моніторингу в області проводить департамент екології та природних ресурсів обласної державної адміністрації, державна екологічна інспекція, управління Державної служби надзвичайних ситуацій в області, Кіровоградське обласне управління водних ресурсів, Кіровоградський обласний центр з гідрометеорології, Головне управління Держгеокадастру у Кіровоградській області, Кіровоградське обласне управління лісового та

мисливського господарства, департамент житлово-комунального господарства обласної державної адміністрації, головне управління Держсанепідслужби у Кіровоградській області, ДП “Кіровоградський регіональний центр стандартизації, метрології та сертифікації”, ДП “Центрукргеологія”.

Ведення об’єктового моніторингу здійснюється власними службами надкористувача (промислового підприємства) або із залученням на договірній основі геологічних підприємств і організацій, які спеціалізуються на вирішенні задач моніторингу підземних вод та довкілля.

У межах області ведеться моніторинг 2-х потенційно небезпечних об’єктів - м. Олександрія (зсувні процеси) і м. Долинська (процеси підтоплення).

7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

Питні та технічні підземні води в Кіровоградській області для господарсько-питного і виробничо-технічного водопостачання розвідані на 38 ділянках, з яких експлуатуються 11. Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів питних та технічних вод складає 225,70 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁.

Ресурси підземних вод області розподілені вкрай нерівномірно: від 4,0 тис. м³/добу в Добровеличківському та Компаніївському районах до 67,2 тис. м³/добу в Кіровоградському районі. Найменше забезпечені ресурсами підземних вод Вільшанський, Новгородківський, Новоукраїнський та Устинівський райони.

Залягання й поширення підземних вод пов’язане з геологічною будовою території. Головним джерелом прісної води в Кіровоградській області є водоносний горизонт, що лежить біля основи порід бучакської свити палеогенового віку. Водомісткі породи представлені різнозернистими кварцовими пісками з потужністю до 25 м. Водоносний горизонт в бучакських відкладеннях експлуатується колодзями та свердловинами.

За даними Кіровоградського обласного управління водних ресурсів в 2015 році забрано 25,7 млн. м³ підземних вод, з яких використано 8,56 млн. м³.

За хімічним складом ґрунтові води Кіровоградської області відносяться до гідрокарбонатних, гідрокарбонатно-сульфатних, деколи сульфатно-гідрокарбонатних, калієвих та натрієвих. Загальна жорсткість води складає 1,5-8 мг-екв./дм³.

Підземні мінеральні води Кіровоградської області відносяться до типу радонових, які використовуються для бальнеолікування, а також як природно-столові води, що придатні для розливу.

Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів мінеральних вод складає 483,0 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁.

13 із 21 адміністративного району Кіровоградщини для питного водопостачання використовують підземні води, 8 районів користуються змішаним водопостачанням. Населення 6 міст забезпечується водою виключно

із підземних джерел, 3 міста використовують поверхневі води, змішане водопостачання застосовується в трьох містах області.

В окремих населених пунктах питна вода підземних джерел за фізико-хімічними показниками (загальна мінералізація, жорсткість, залізо, фтор тощо) не відповідає вимогам ГОСТу 2874-82 “Вода питьевая. Гигиенические требования и контроль за качеством”.

Роботи по вивченню режиму та якості підземних вод на території Кіровоградській області проводяться ДП “Центрукргеологія” НАК “Надра України” на базі існуючої спостережної мережі. Більшість населення області для питного водопостачання користується водою із свердловин, в яких відмічається підвищений вміст заліза, марганцю, азотних сполук, при загальній великій жорсткості.

7.2.2 Екзогенні геологічні процеси

Під екзогенними процесами розуміють процеси, що протікають внаслідок взаємодії літосфери Землі із її зовнішніми оболонками – атмо-, гідро-, біосферою. Енергетичну основу цих процесів становить теплова енергія Сонця.

До екзогенних процесів належить вивітрювання гірських порід, вплив вітру (еолові процеси), води (тимчасових та постійних водотоків) на рельєф, діяльність льодовиків та талих льодовикових вод, вплив сил гравітації на рельєф (утворення осипищ, зсувів та ін.), берегова діяльність морських акваторій.

У межах Кіровоградської області до ерозійних відносяться процеси:

- площинний змив – сукупність процесів руйнування верхнього шару ґрунту і продуктів вивітрювання, транспортування та акумуляції утворених наносів дощовими і талими водами, що стікають у вигляді пластових потоків по схилах крутизною понад 1 градус;

- утворення ярів, котрі виникають внаслідок ерозії пухких гірських порід тимчасовими лінійними водотоками під час потужних опадів, танення снігу, льоду чи льодовиків;

- річкова ерозія – знесення ґрунту з dna річок і незакріплених берегів внаслідок швидкої течії. На правобережжі Дніпра у межах басейнів річок Цибульник та Омельник знаходиться зона найбільшої яружної та балочної мережі.

На території Світловодська та Світловодського району відбувається постійний процес руйнування берегів Кременчуцького водосховища, чому сприяють природні та гідрологічні умови.

Таблиця 7.2.2.1

№ з/п	Вид (ЕГП)	Площа поширення кв.км.	Кількість проявів, од.	% ураженості області
1	2	3	4	5
1.	Зсувні процеси	3040	140	На території області зсуви поширені в басейнах річок Інгул, Інгулець, Велика Вись, Тясмин, Чорний Ташлик у кількості 140 одиниць і займають площу 3,04 тис.кв.км, з них 12 зсувів, площею 0,22 тис.кв.км, знаходяться в стадії активізації, ураженість території області складає 0,01%. На забудованих територіях зафіксовано 18 зсувів, небезпечним надалі залишається активний зсув техногенного походження у м.Олександрія, що має площу 0,05 кв.км. В зоні зсуву знаходиться 1 господарський об'єкт. Схили відпрацьованого Байдаківського вуглерозрізу, розташованого на південній околиці м. Олександрія, використовуються під виробничу та дачну забудову. Розвиток зсувних деформацій на схилах кар'єру, що мав місце раніше, призупинився через занепад виробництва та скорочення об'ємів поливів на дачних ділянках, зменшилось техногенне навантаження на схил. Тіла зсувів поросли чагарниками, в межах новоутворених зсувних ділянок змішень не відзначалось. Зсувні ділянки в районі вуглерозрізу зберігають стабільність.
2.	Карстові процеси	1120	–	На території області карст у карбонатних породах займає площу 1120 кв.км (4,55 %), з них карст покритого типу поширений на площі 20 кв.км (0,08 %), перекритого типу – на площі 1100 кв.км (4,47 %). Поверхневі карстопрояви не зафіксовані.
3.	Процес і підтоплення	57	52	Підтоплення є одним з найбільш розповсюджених сучасних геологічних процесів, що розвивається як в природних умовах так і під впливом техногенних чинників. Останні часто мають визначальне значення, особливо як наслідок проведення водогосподарських заходів (наявність іригаційних систем, водосховищ, каналів, втрат з комунікацій тощо). Польові обстеження зафіксували збільшення площі підтоплення на території області на 0,003 тис.кв.км.

				<p>На території області розвивається на площі 0,057 тис.кв.км, ураженість складає 0,24 % території області. Підтоплення, обумовлене зниженням дренажної здатності річок і балок, характерне для сходу, південного сходу та заходу області (найбільше потерпають Олександрійський, Долинський, Бобринецький, Гайворонський райони), які мають рівнинний рельєф та слабе ерозійно-долинне розчленування.</p> <p>Підтоплення відмічається в межах 17 районів області, підтопленим є 51 населений пункт. Від підтоплення потерпають міста Долинське, Кіровоград, Світловодськ, де воно має переважно локальний прояв у межах долиноподібних понижень рельєфу. Під впливом підпору Кременчуцького водосховища на площі до 10,0-15,0 кв.км підтоплення має техногенний характер.</p>
4.	Осідання земної поверхні над гірничими виробками	10 кв.км	–	<p>Осідання земної поверхні над гірничими виробками є одним з найбільш значних проявів впливу гірничих робіт на геологічне середовище.</p> <p>На території області осідання земної поверхні над гірничими виробками фіксується в Олександрійському районі на площі 10 кв.км (0,04 % території). Глибина осідань коливається від 3,0 до 5,0 м, довжина осідань не перевищує 20,0 м. Підтоплення в межах осідання відсутні. Забудовані території в межах осідання відсутні.</p>
5.	Лесові ґрунти	20 330	–	<p>Лесові ґрунти, що мають здатність до просідання, займають площу 20330 кв.км, (82,64 % території області), з них на площі 13500 кв.км (54,87 %) поширені ґрунти, які характеризуються I типом ґрунтових умов за просіданням, ті, що характеризуються II типом, займають площу 6830 кв.км (27,77 %). На площі 290 тис.кв.км поширені непросідаючі лесові ґрунти. Переважно на лесових ґрунтах II типу розбудовані міста області (Кіровоград, Олександрія, Знам'янка, Долинська, Бобринець, Світловодськ), а також більшість селищ міського типу.</p>

7.3 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Державний контроль за раціональним використанням і охороною надр спрямований на забезпечення дотримання всіма надрокористувачами встановленого порядку користування надрами, законодавства, затверджених у встановленому порядку стандартів, норм і правил у галузі геологічного

вивчення, використання і охорони надр, правил ведення державного обліку і звітності. Він здійснюється органами державного геологічного контролю у тісній взаємодії з органами державного гірничого нагляду, природоохоронними й іншими контролюючими органами.

Державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним використанням надр України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Державний нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використанням та охороною, а також використанням і переробкою мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 61 Кодексу України про надра).

Органи державного геологічного контролю перевіряють виконання державних програм геологорозвідувальних робіт, використання рішень з питань методичного забезпечення робіт по геологічному вивченню надр, обґрунтованість застосування методик і технологій, якість, комплексність, ефективність робіт по геологічному вивченню надр, повноту вихідних даних про кількість та якість запасів основних і спільно залягаючих корисних копалин, своєчасність і правильність державної реєстрації робіт по геологічному вивченню надр, наявність спеціальних дозволів (ліцензій) на використання надр та виконання передбачених ними умов; виконання рішень Державної комісії України по запасах корисних копалин; дотримання під час дослідної експлуатації родовищ корисних копалин технологій, які забезпечували б необхідне їх вивчення; збереження розвідувальних гірничих виробок і свердловин для розробки родовищ корисних копалин, а також геологічної документації, зразків порід, дублікатів проб, що можуть бути використані під час подальшого вивчення надр.

7.4 Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Право надрокористування може бути загальним та спеціальним. На праві загального надрокористування землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів, підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого та централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання, за умови, що продуктивність

водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу, та використовувати надра для господарських і побутових потреб.

Слід зазначити, що Кодекс України “Про надра” передбачає право загального надрокористування тільки для землевласників та землекористувачів. Це зумовлено нерозривним зв'язком надр із земельною ділянкою.

Усі інші види використання надр є спеціальними видами природокористування і здійснюються на підставі спеціального дозволу.

Спеціальні дозволи на користування надрами надаються переможцям аукціонів, крім випадків, визначених Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр. Порядок проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами та порядок їхнього надання встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Надання спеціальних дозволів на користування надрами здійснюється після попереднього погодження з відповідною місцевою радою питання про надання земельної ділянки для зазначених потреб, крім випадків, коли у наданні земельної ділянки немає потреби.

У разі виконання окремих видів робіт, пов'язаних із користуванням надрами, особами, не зазначеними у спеціальному дозволі, відповідальність за виконання умов, передбачених спеціальними дозволами, несе суб'єкт, що отримав спеціальний дозвіл.

Власник спеціального дозволу на користування надрами не може дарувати, продавати або в інший спосіб відчужувати права, надані йому спеціальним дозволом на користування надрами, іншій юридичній чи фізичній особі, в тому числі передавати їх до статутних капіталів створюваних за його участю суб'єктів господарювання, а також вносити як внесок у спільну діяльність.

Відповідно до статей 13, 16 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та рішення Кіровоградської обласної ради від 23 червня 2006 року № 30 “Про делегування окремих повноважень обласної ради у сфері регулювання гірничих відносин” у 2015 році департаментом інфраструктури та промисловості обласної державної адміністрації розглянуто та підготовлено на розгляд сесії обласної ради такі матеріали у галузі надрокористування:

Таблиця 7.4.1.

№ з/п	Дата прийняття	№ рішення	Питання, яке вносилося на розгляд сесії	Примітка
1	27 січня 2015 року	703	Про надання ТОВ “Укрбудінвест” гірничого відводу для розробки Соколівського родовища суглинків (Південна ділянка), придатних для виробництва цегли керамічної (Кіровоградський район)	Гірничий відвід надано
2	27 березня 2015	725	Про погодження клопотання ДП “СхідГЗК” про надання спеціального дозволу на користування надрами Новопавлівського родовища питних	Спецдозвіл від 20 серпня

	року		підземних вод (Маловисківський район)	2015 року № 6077
3	09 квітня 2015 року	743	Про надання ПАТ “Кіровоградграніт” гірничого відводу для розробки Грузького-2 родовища будівельних пісків	Гірничий відвід надано
4	28 травня 2015 року	759	Про надання ДП “Світловодський завод силікатних виробів” гірничого відводу для розробки Кремгесівського родовища піску для виробництва цегли будівельної	Гірничий відвід надано
5	25 грудня 2015 року	18	Про погодження клопотання приватного підприємства “Ареал” щодо надання спеціального дозволу на користування ділянкою надр водозабору підземних вод на території Субботцівської сільської ради Знам’янського району	Рішення прийнято

8. ВІДХОДИ

8.1 Структура утворення та накопичення відходів

Відходи є одним з найбільш вагомих факторів забруднення навколишнього середовища і негативного впливу на всі компоненти довкілля.

За статистичними даними в Кіровоградській області обсяг утворених відходів за 2015 рік становить 33,344 млн. т відходів, що на 16,1% менше порівняно з 2014 роком.

Із загального обсягу утворених відходів 6491,036 т становили відходи I-III класів небезпеки, що на 22,7% більше порівняно з 2014 р.

За класами небезпеки утворені відходи розподілилися наступним чином: 9,662 тонни (0,00002%) – відходи I класу небезпеки, 314,577 т (0,0009%) – II класу небезпеки, 6166,797 т (0,018%) – III класу небезпеки, IV класу небезпеки – 33338201,418 т (99,9%).

У загальній кількості відходів, що утворилися у 2015 р., найбільшу питому вагу (93,2%) складають відходи гірничої промисловості і розроблення кар’єрів при добуванні та збагаченні руд і мінеральної сировини.

Накопичення відходів станом на 01.01.2016 року

Таблиця 8.1.1

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Кількість підприємств, установ та організацій якими утворюються, обробляються та утилізуються відходи I-IV класів небезпеки	од.	1324	
2	Наявність відходів, усього	т	343823093,250	
	у тому числі:			
3	відходи I класу небезпеки	т	898,450	
4	відходи II класу небезпеки	т	360,988	
5	відходи III класу небезпеки	т	12882,728	
6	відходи IV класу небезпеки	т	343808951,084	

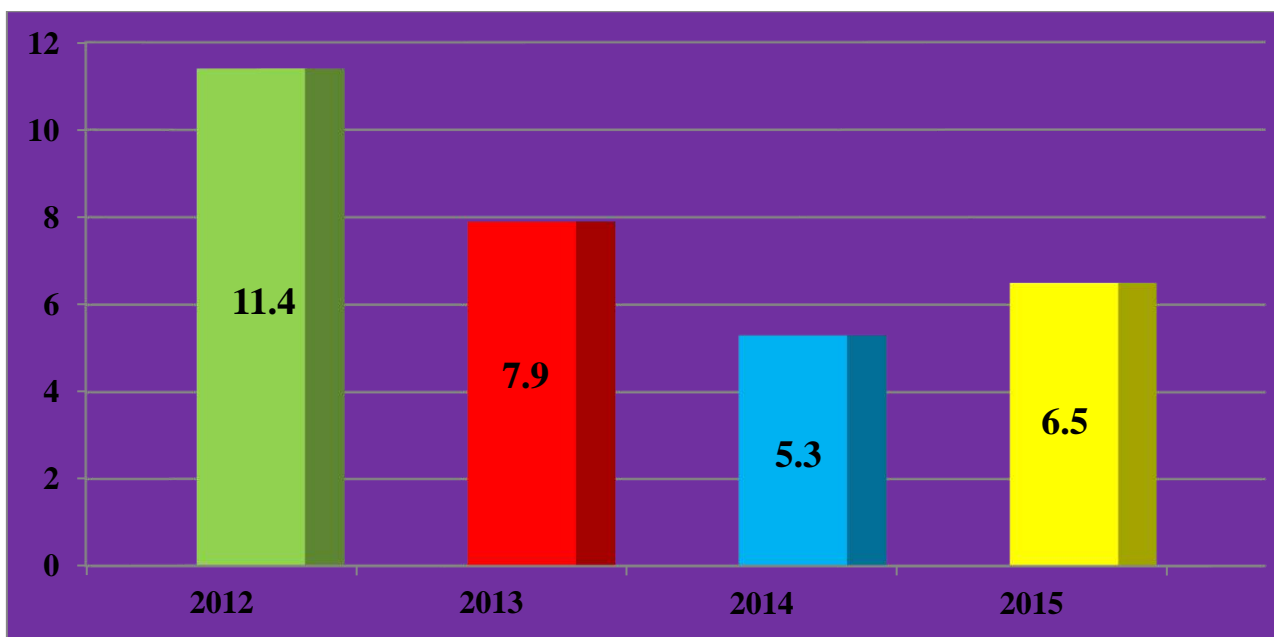
Динаміка утворення промислових та побутових відходів

Таблиця 8.1.2

	2013 рік*	2014 рік*	2015 рік*
Утворення відходів у розрахунку на 1 км ² , т/км ²	1583,5	1616,6	1356,1
Утворення відходів у розрахунку на 1 особу, кг/особу	39423,8	40400,0	34004,3

* - за даними нової форми статзвітності враховано відходи I-IV класу небезпеки за ф.№1-відходи (річна) “Поводження з відходами”

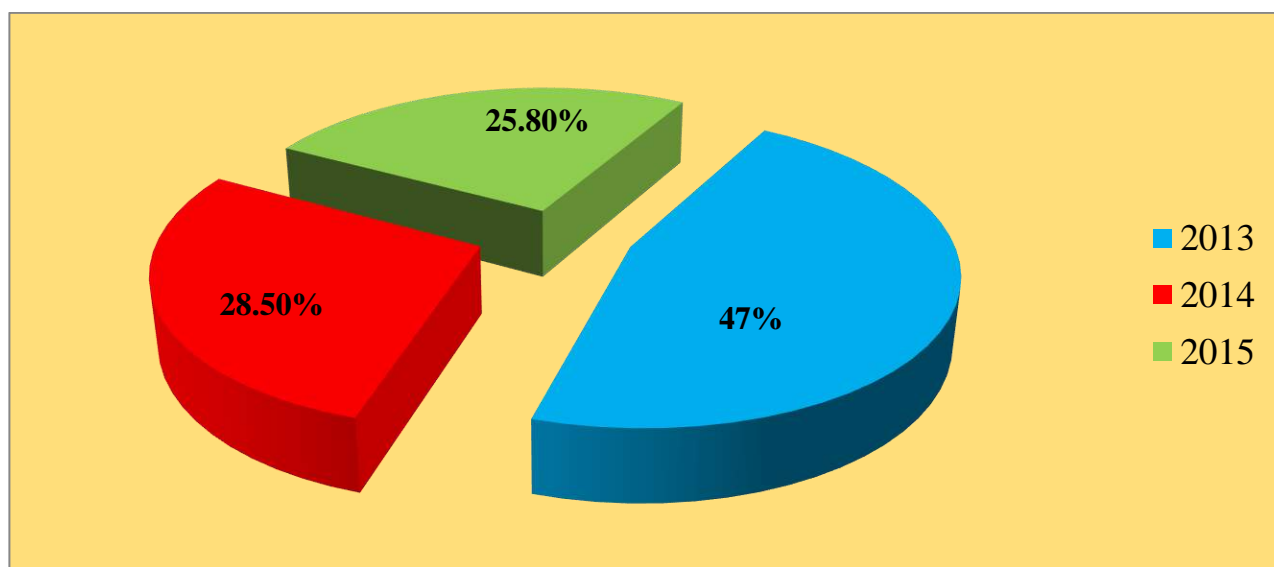
Обсяг утворення відходів I-III класів небезпеки, тис. т

Діаграма 8.1.1

Загальний обсяг утилізованих відходів в області становив 8,6 млн.т, що на 24,2% менше ніж у 2014р. Частка утилізованих, оброблених (перероблених) відходів у загальному обсязі утворених склала 25,8%

Частка утилізованих, оброблених (перероблених) відходів в області

Діаграма 8.1.2

Станом на 01 січня 2016 року у спеціально відведених місцях та на території підприємств області накопичено 343,823 млн. т відходів, у т. ч. I-III класів небезпеки – 15,3 тис.т. Основна кількість накопичених відходів IV класу небезпеки припадає на хвости збагачення Східного гірничо-збагачувального комбінату (м. Жовті Води), що скидаються у хвостосховище в балці “Щербаківська” Петрівського району та відходи розроблення руди залізної ПАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат” Петрівський кар’єр, виробничо-технологічні відходи Інгульської шахти ДП “Схід ГЗК” та відходи виробництва графіту ПАТ “Заваллівський графітовий комбінат”.

Найбільше відходів накопичилось на території підприємств Петрівського району – 326,934 млн. т (95 % від загального обсягу), Кіровоградського району – 8,05 млн. т (2,3 %), Гайворонського району – 4,7 млн. т (1,3 %), м. Кіровограда – 2,68 млн. т (0,8 %).

8.2 Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Відсутність ефективної системи поведження з відходами на рівні регіону зумовлює накопичення їх значної кількості у місцях видалення, що призводить до антропогенного навантаження на довкілля, забруднення його основних компонентів: землі, водних ресурсів та атмосферного повітря, погіршення умов проживання населення області.

На підприємствах Кіровоградської області протягом 2015 року утворилось 6,5 тис. т відходів I-III класів небезпеки, що на 1,21 тис. т більше в порівнянні з 2014 роком та 33,2 млн. т відходів IV класу небезпеки, що на 5,588 млн. т менше в порівнянні з 2014 роком. Із загальної кількості утворених відходів 8,591 млн. т утилізовано, оброблено (перероблено), 24,4 млн. т видалено у спеціально відведені місця чи об’єкти.

Небезпечні відходи становлять особливу небезпеку для життя населення та стану навколишнього природного середовища. Через відсутність полігонів для видалення небезпечних відходів та фінансові труднощі щодо передачі відходів часто небезпечні відходи зберігають на території підприємств.

Основні показники поведження з відходами I-III класів небезпеки, тис. т

Таблиця 8.2.1

№ з/п	Показники	2011 рік**	2012 рік**	2013 рік**	2014 рік**	2015 рік**
1	Утворилося	36365,600	39917,400	38934,925	39748,566	33344,7
2	Одержано від інших підприємств	209,000	332,100	376,299	307,665	288,738
3	у тому числі з інших країн	-	-	-	-	--
4	Використано (утилізовано)	23841,200	18639,500	18292,100	11335,526	8591,0
5	Знешкоджено (знищено)	-	-	-	-	-/-
6	у тому числі спалено	51,300	44,500	5,908	7,119	38,6

1	2	3	4	5	6	7
7	Направлено у спеціально відведені місця чи об'єкти (полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо)	12066,600	20848,700	20228,148	28203,306	24433,3
8	Передано іншим підприємствам	269,900	439,000	366,700	356,336	425,447
9	у тому числі іншим країнам	-	-	-	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	6,000	4,500	4,776	3,253	4,1
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	4,000	2,500	1,519	7,252	1,8
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	249034,40	270253,30	291142,595	318700,084	343823,1

* - за даними форми статзвітності враховано відходи I-III класу небезпеки

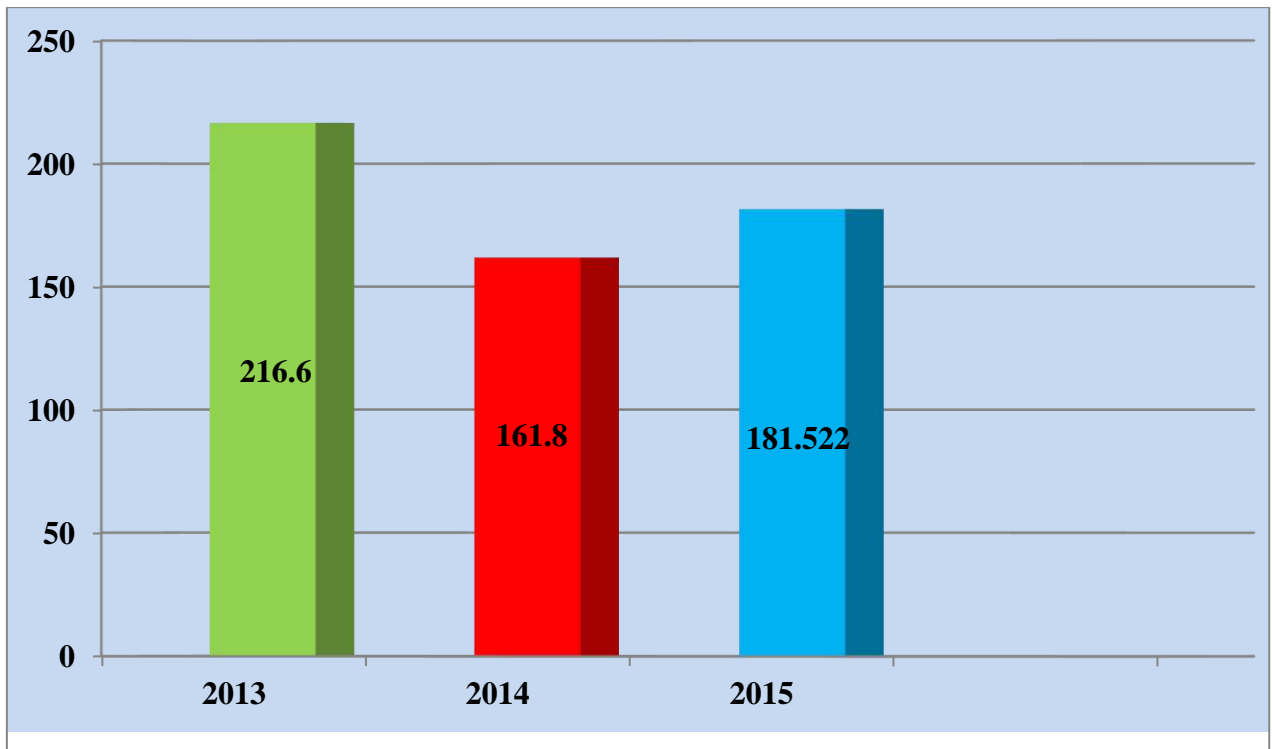
** - за даними нової форми статзвітності враховано відходи I-IV класу небезпеки

Не менш гострою, ніж у попередні роки, залишається проблема екологічно безпечного збирання, видалення твердих побутових відходів.

На території області обліковано 413 сміттєзвалищ. Переважна більшість сміттєзвалищ працює в режимі перевантаження, тобто з порушенням проектних показників щодо обсягів накопичення відходів. Водночас через відсутність необхідних споруд та механізмів технологія захоронення здійснюється з порушенням нормативних вимог, що в свою чергу призводить до забруднення навколишнього природного середовища. Більшість сміттєзвалищ влаштовані без проектів на їх будівництво та позитивних висновків санітарно-епідеміологічної експертизи та висновків державної екологічної експертизи. Наявні сміттєзвалища не виконують функцію природоохоронних споруд з екологічно безпечного захоронення побутових відходів, тому жодне сміттєзвалище не можна повноцінно назвати «полігоном». На даний час в області відсутні сміттєпереробні та сміттєспалювальні заводи. Це призводить до швидкого заповнення наявних сміттєзвалищ, площа яких постійно зростає.

Протягом 2015 року в області утворилося 181,522 тис. т побутових та подібних відходів або 0,5 % до загального обсягу утворених. Значна частина твердих побутових відходів концентрується на стихійних сміттєзвалищах, які формуються, як правило, у приміській смузі, приватному житловому секторі, зонах відпочинку та в інших місцях. Обсяг видалених побутових та подібних відходів у спеціально відведені місця та об'єкти становив 158,774 тис. т.

Утворення твердих побутових відходів (тис. т)

Діаграма 8.2.1

Повністю вирішити дане питання у короткостроковій перспективі, на жаль, досить складно, адже впровадження сучасних ліній сортування сміття, побудова новітніх полігонів – усе це потребує доволі значних фінансових витрат, тоді як ресурси станом на цей час обмежені як у держави, так і у місцевих територіальних громад. Разом з тим, певна робота у цьому напрямку здійснюється вже зараз. Так, станом на 31 грудня 2015 року в області розроблено 357 схем санітарного очищення населених пунктів, у т. ч.: 8 міст із 12 (Знам'янка, Світловодськ, Бобринець, Гайворон, Помічна, Долинська, Мала Виска, Ульяновка); 16 селищ міського типу з 27 (Голованівськ, Добровеличківка, Єлизаветградка, Компаніївка, Завалля, Молодіжне, Нова Прага, Новгородка, Новоархангельськ, Олександрівка, Павлиш, Петрове, Приютівка, Салькове, Смоліне, Устинівка); 333 схеми санітарного очищення сільських населених пунктів. Також затверджено 111 графіків вивезення побутових відходів.

Згідно з інвентаризацією об'єктів і спеціально відведених місць видалення відходів на території області знаходяться 413 сміттєзвалищ, наявні 308 рішень про відведення земельних ділянок, 21 проект відводу, 12 державних актів на право постійного користування земельною ділянкою, 96 дозволів на розміщення відходів та погоджених лімітів на розміщення та утворення відходів.

*Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів)
станом на 01.01.2016 року*

Таблиця 8.2.2

№ з/п	Назва одиниці адміністративно – територіального устрою регіону	Кількість сміттєзвалищ*	Кількість паспортизованих МВВ, од
Сміттєзвалища			
	Всього	413	135
1	Бобринецький район	31	9
2	Вільшанський район	19	1
3	Гайворонський район	13	4
4	Голованівський район	21	15
5	Добровеличківський район	15	5
6	Долинський район	25	12
7	Знам'янський район	13	1
8	Кіровоградський район	46	13
9	Компаніївський район	19	11
10	Маловисківський район	23	5
11	Новгородківський район	13	6
12	Новомиргородський район	24	2
13	Новоархангельський район	25	7
14	Новоукраїнський район	4	19
15	Олександрівський район	20	5
16	Олександрійський район	26	1
17	Онуфріївський район	13	5
18	Петрівський район	15	2
19	Світловодський район	12	-
20	Ульяновський район	18	1
21	Устинівський район	14	7
22	м. Кіровоград	1	1
23	м. Олександрія	1	2
24	м. Знам'янка	1	1
25	м. Світловодськ	1	-
Полігони			
	Всього	-	-
Заводи по переробці твердих побутових відходів			
	Всього	-	-

* за даними інвентаризації об'єктів та спеціально відведених місць видалення відходів, проведеної у 2013 році.

На підставі укладеної угоди між Міністерством екології та природних ресурсів України та ТОВ “С.І. Груп Консорт ЛТД” від 31 травня 2012 року № 14/7 усі наявні на території області непридатні та заборонені до використання пестициди і агрохімікати протягом 2012 року були вивезені за межі області з метою їх знешкодження. Роботи виконані за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.

8.3. Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Державний екологічний контроль за транскордонним перевезенням відходів здійснюється згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 року № 1120 “Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленнями і Жовтого та Зеленого переліків відходів”. У 2015 році імпортування й експортування відходів не здійснювалося.

8.4. Державне регулювання в сфері поводження з відходами

В Україні недостатньо впроваджуються маловідходні технології, повільними темпами створюється інфраструктура у сфері поводження з відходами, перш за все, небезпечними, їх утилізація. Не забезпечується повне збирання, максимально можлива утилізація, своєчасне знешкодження та видалення відходів, унаслідок чого прогресує їх накопичення, не впроваджуються екологічно безпечні методи та засоби поводження з відходами, через що підвищується небезпечність відходів, зростають техногенні та екологічні ризики.

Ведеться активно робота зі складання підприємствами технічних паспортів відходів, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 01 листопада 1999 року № 2034 “Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів”. За звітний період затверджено 535 технічних паспортів відходів.

З метою забезпечення збирання, оброблення, збереження й аналізу інформації про об'єкти утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться їх реєстр, у якому визначаються номенклатура, обсяги утворення, кількісні та якісні характеристики відходів, інформація про поводження з ними та заходи щодо зменшення обсягів утворення відходів і рівня їх небезпеки. Реєстр об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться на підставі звітних даних виробників відходів. Порядок ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів визначається постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1360 “Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів”. Станом на 01 січня 2016 року до зазначеного реєстру включено 162 суб'єктів господарювання області.

Департаментом постійно ведеться робота із впорядкування відомостей про місця видалення відходів для подальшого забезпечення моніторингу впливу цих об'єктів на довкілля. На кінець 2014 року на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 03 серпня 1998 р. № 1216 “Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів” департаментом до обласного реєстру місць видалення відходів внесено 175 місць видалення відходів (далі – МВВ), з них 132 місця розміщення твердих побутових відходів. На теперішній час паспортизація МВВ на території області триває. Впроваджуються першочергові заходи з виявлення МВВ для забезпечення

виконання паспортизації, а саме: відведення земель в законодавчому порядку, розробка проектів на об'єкти, приведення у відповідність до вимог екологічних норм експлуатації. Реєстр регулярно поновлюється на підставі наданих власниками МВВ даних.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Поняття екологічної безпеки (екобезпеки) включає в себе соціоприродну і наукову реальність та є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних тощо), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем.

Під екобезпекою передусім мається на увазі дотримання певної сукупності правил поведінки, які підвищують ступінь захищеності людини в процесі її взаємодії з природним середовищем, з небезпечними (радіоактивними, хімічними, токсичними) речовинами, у застосуванні складних і високоризикових технологій і процесів, при здійсненні різноманітних видів антропогенного впливу на довкілля тощо. Також екобезпека часто буває пов'язана з неконтрольованими людиною процесами (стихійними силами природи). Забезпечення екологічної безпеки обов'язково враховує закони природи, згідно з якими існують та розвиваються екологічні об'єкти.

З правової точки зору в основі екобезпеки лежить екологічне право як самостійна галузь права. Суть і завдання екологічного права власне і полягає у гарантуванні дотримання принципів екобезпеки усіма суб'єктами правовідносин.

Відповідно до статті 1 Закону України № 964-IV від 19 червня 2003 року "Про основи національної безпеки України" захист екології і навколишнього природного середовища є складовою частиною національної безпеки нашої держави.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм, у тому числі і у сфері екології.

Відповідно до статті 6 даного Закону, забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів є одним із ключових пріоритетів в національних інтересах країни.

Водночас стаття 50 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних,

політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Довкілля вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, які стосуються його чистоти (незабрудненості), ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси громадян.

9.2. Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Перелік екологічно небезпечних об'єктів, розташованих у Кіровоградській області, які на цей час фактично справляють значний негативний вплив на довкілля, наведено в таблиці 9.2.1.

Таблиця 9.2.1

Назва екологічно небезпечного об'єкту	Вид економічної діяльності	Відомча належність (форма власності)	Примітка
ДП "Східний гірничо-збагачувальний комбінат"	Добування уранової та торієвої руди. Виробництво та переробка ядерного палива	Загально-державна власність	Накопичено 42914,984 тис. тонн відходів в хвостосховищі у балці "Щербаківська" Петрівський район
ТОВ "Побужський феронікелевий комбінат"	Виробництво кольорових металів (нікелю)	Приватна власність	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря 3796,746 т на рік
Кіровоградське ВКГ ОКВП "Дніпро-Кіровоград"	Забір, очищення та скид стічних вод	Комунальна власність	Скид 12724,037 тис. м ³ стічних вод на рік

9.3. Радіаційна безпека

Ризики у сфері радіаційної безпеки в області обумовлені виробничою діяльністю підприємств урано-добувної промисловості.

Характерним для підрозділів державного підприємства "Східний гірничо-збагачувальний комбінат" (далі – ДП "СхідГЗК") з видобутку та переробки уранових руд є те, що майже усі відходи: відвали шахтних порід, скиди очищених шахтних вод, викиди в атмосферне повітря вміщують природні радіонукліди уранового ряду, чим зумовлено радіаційний вплив на довкілля та населення.

З метою дотримання режиму радіаційної безпеки протягом 2015 року ДП "СхідГЗК" здійснювало комплекс організаційно-технічних протирадіаційних заходів, передбачених чинним законодавством України.

Зокрема, здійснювався систематичний лабораторний контроль радіаційних показників атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунту, рослинності та харчових продуктів у відповідності до річного плану, який погоджено з органами санепіднагляду та охорони навколишнього природного

середовища і затверджено головним інженером підприємства. Результати зазначеного контролю коливаються у межах фонових рівнів території і не перевищують відповідні нормативні величини.

Відповідні дані щоквартально надсилаються до Кіровоградської обласної державної адміністрації для включення їх до відомостей обласної системи моніторингу довкілля.

Для зменшення впливу діяльності підрозділів ДП "СхідГЗК" на умови проживання населення та довкілля підприємством виконано наступне.

Проведено інвентаризацію викидів забруднюючих речовин на пром-майданчиках Новокостянтинівської шахти; розроблено документи, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, та отримано дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел Інгульської шахти.

Викиди підрозділів ДП "СхідГЗК" в атмосферне повітря у 2015 році зменшено на 48,15 т, що становить 22,6% сумарного викиду у порівнянні з 2014 роком. Найвагоміше зменшення викидів забруднюючих речовин досягнуто Інгульською шахтою завдяки збільшенню ступеню очищення викидів за рахунок проведеної реконструкції пилогазоочисного устаткування та внаслідок зменшення обсягів використання мазуту паливоспоживаючим обладнанням шахти.

У звітному році витрати на очистку шахтних вод в цілому на трьох шахтах склали 17,950 млн. грн., що майже на 15% більше, ніж у 2014 році.

Підприємством виконано роботи з гідрогеологічних спостережень щодо оцінки впливу його об'єктів на якість підземних вод, в тому числі у хвостосховищі балки "Щербаківська" (далі - хвостосховище "Щ"). Отримані результати свідчать про те, що радіаційний вплив обстежених підрозділів не виходить за межі їх санітарно-захистних зон, а показники вмісту природних радіонуклідів в об'єктах спостереження визначаються на рівні попередніх років.

На хвостосховищі "Щ" виконувалися роботи зі зміцнення дамб і гребель, покриття пляжів для попередження пилоутворення.

У звітному році на здійснення природоохоронних і протирадіаційних заходів на хвостосховищі "Щ" витрачено 17,754 млн., що на 14% більше, ніж у 2014 році. Завдяки цьому підприємство утримує показники радіаційного впливу на об'єкти довкілля (атмосферне повітря, ґрунт, рослинність) на рівні фонових значень прилеглої території, а потужність дози гамма-випромінювання на території санітарно-захистної зони хвостосховища не перевищує 0,13 мкЗв/год.

Перевезення уранової руди здійснюється від Новокостянтинівської до Інгульської та Смолінської шахт автомобільним транспортом ТОВ "ТЕМП" (м. Жовті Води) на підставі ліцензії № ОВ 001014, виданої Державною інспекцією ядерного регулювання України з терміном дії до 01 серпня 2019 року. Перевезення здійснюється автосамоскидами, спеціально обладнаними для перевезення гірничої маси.

ДП "СхідГЗК" здійснює перевезення радіоактивних матеріалів на підставі ліцензії № ОВ 000890, виданої Державною інспекцією ядерного регулювання України з терміном дії до 20 липня 2018 року.

Відповідно до висновку "Інституту гігієни та медичної екології імені О.М. Марзеєва Академії медичних наук України" (м. Київ) від 07 жовтня 2015 року 05.03.02-04/45894, транспортування уранової руди є безпечним для здоров'я персоналу та населення у радіаційному відношенні і не загрожує забрудненням навколишнього середовища.

Цим документом засвідчено, що об'єкт експертизи – сировина, уранова руда Новокосянтинівського родовища Кіровоградської області та безпека її перевезення автомобільним та залізничним транспортом відповідає встановленим медичним критеріям/показникам, вимогам санітарного законодавства України. Перевезення здійснюється відповідно до вимог "Основних санітарних правил забезпечення радіаційної безпеки України" ДСП 6.177-2005-09-02, затверджених наказом МОЗ України від 02 травня 2005 року № 54 та "Правил ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів" НП 306.6.124-2006, затверджених наказом Державної інспекції ядерного регулювання України від 30 серпня 2006 року № 132.

З метою виключення необґрунтованого радіаційного впливу на населення та довкілля фізико-хімічною лабораторією Новокосянтинівської шахти щороку проводиться лабораторно-інструментальний контроль маршруту від Новокосянтинівської до Інгульської та Смолінської шахт з вимірюванням зовнішнього гамма-випромінювання на поверхні правої сторони дороги та узбіччя. Рівень отриманих результатів коливається у межах від 0,12 до 0,22 мкЗв/год, що відповідає рівням коливання природного радіаційного фону.

На території санітарно-захисних зон Новокосянтинівської, Інгульської та Смолінської шахт показники потужності експозиційної дози гамма-випромінювання становлять 0,11 – 0,19 мкЗв/год при нормативі 0,30 мкЗв/год.

На випадок виникнення аварійної ситуації при перевезенні гірничої маси розроблено та погоджено заступником Голови державної інспекції ядерного регулювання України, начальником управління з питань надзвичайних ситуацій Кіровоградської облдержадміністрації, начальником аварійно-рятувального загону державної служби з надзвичайних ситуацій України у Кіровоградській області та начальником Маловисківського Міжрайонного Управління Головного Управління Держсанепідслужби у Кіровоградській області "План заходів та дій на випадок аварії під час автомобільного перевезення уранової руди Новокосянтинівського родовища".

За результатами інспекційної перевірки, проведеної Державною інспекцією ядерного регулювання України 08 червня 2015 року, зауважень та недоліків щодо дотримання вимог чинного законодавства України з питань радіаційної безпеки стосовно впливу діяльності уранових шахт на довкілля та населення не виявлено.

З метою подальшого удосконалення системи радіоекологічного моніторингу основних підрозділів ДП "СхідГЗК" державною установою "Інститут геохімії навколишнього середовища національної академії наук України" (м. Київ) здійснюється науково-дослідна робота за темою: "Розробка та випробування нових технічних засобів та методик комплексного

радіогеохімічного моніторингу типових об'єктів видобування та переробки уранової сировини".

Протягом 2015 року на підприємстві утворилося та розміщено у хвостосховищі "Щ" 840 тис. т хвостів переробки уранових руд, утворених на Гідрометалургійному заводі. У порівнянні з 2014 роком кількість зазначених відходів зменшилась на 10,6%. На Інгульській та Новокостянтинівській шахтах утворилося 153,2 тис. т відходів видобутку уранових руд, що на 17,4% менше у порівнянні з попереднім роком. На Смолінській шахті завдяки використанню технології глибокої сепарації відходи видобутку уранової руди не утворюються. На комплексі з радіометричного сортування відвальних порід Інгульської шахти у звітному році проводилось удосконалення технологічного обладнання.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

Дані Головного управління статистики у Кіровоградській області про обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності відповідно до підсумків розробки державного статистичного спостереження за ф.№1-підприємство (річна) "Структурне обстеження підприємства" за 2015 рік" наведені в таблиці 10.1.1:

Структура обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності за 2015 рік¹

Таблиця 10.1.1

Основний вид економічної діяльності	Питома вага, %
Промисловість ¹ , у тому числі:	100
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,8
Переробна промисловість, у тому числі:	81,9
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	57,8
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,5
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	2,8
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	... ²
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	2,2
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,9
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів крім виробництва машин та устаткування	1,9
машинобудування	10,8
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	2,4

Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	12,5
---	-------------

¹ Дані сформовано за функціональним підходом (спосіб узагальнення даних, за яким показники діяльності формуються за однорідними видами діяльності).

² Інформація конфіденційна згідно з Законом України "Про державну статистику".

За підсумками 2015 року індекс промислової продукції становив 82,9 %.

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів у 2015 році порівняно з 2014 роком обсяг виробництва продукції зменшився на 1,1 %.

На підприємствах переробної промисловості індекс промислової продукції становив 78,6 %.

На підприємствах з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря індекс промислової продукції у 2015 році становив 87,9%.

10.2 Вплив на довкілля

10.2.1. Гірничодобувна промисловість

Промисловість — це одна з провідних галузей соціально-економічного комплексу Кіровоградської області, на яку припадає 20,7% валового суспільного продукту. У ній зайнято 75,1 тисяч чоловік. Промислову продукцію випускають більш ніж 3 тисячі підприємств та виробництв, 295 з яких складають основну групу самостійних промислових підприємств та об'єднань. Промисловий комплекс охоплює 13 провідних галузей.

Кіровоградська область належить до одного з найбільш насичених мінеральними ресурсами регіонів України. Це обумовлено розташуванням області в центрі Українського кристалічного щита. На території області налічується більше 390 родовищ корисних копалин з яких 303 враховані державним балансом України. Мінерально-сировинна база області на 15,5% складається з паливно-енергетичних корисних копалин, на 58,2% - із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 26,3% загальних запасів надр складають руди чорних, кольорових та рідкісних металів, а також запаси прісних і мінеральних вод.

У рамках Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, на території Кіровоградської області за рахунок державного бюджету проводиться геологічне вивчення (пошуки та розвідка) родовищ урану, золота, алмазів, горючих сланців і бурого вугілля, інженерно-геологічні та еколого-геологічні роботи, буріння артезіанських свердловин з метою пошуків родовищ підземних прісних вод.

Але, на жаль, гірничодобувна промисловість має і негативний вплив на стан оточуючого природного середовища. Через це відбувається пошкодження геологічного середовища при проведенні як пошукових так і видобувних робіт. Найбільш розповсюдженим явищем є яро утворення, яке вилучає із сільськогосподарської сфери значні площі родючих земель, пошкоджується ґрунторослинний покрив, відбувається засмічення побутовими та виробничими

відходами. Також при створенні поверхневих шурфів, канав тощо активізуються ерозійні процеси.

До провідних підприємств гірничодобувної галузі області належать:

ВАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”;

ВАТ “Кіровоградське рудоуправління”;

ПАТ “Капустянський граніт”;

ВАТ “Заваллівський графітовий комбінат”;

ЗАТ “Гайворонський спецкар’єр”;

ДП “Східний гірничо-збагачувальний комбінат”

ТОВ ВКФ “Велта”;

ПАТ “Кіровоградський механічний завод”.

Для мінімізації шкоди підприємствами проводиться робота по недопущенню забруднення і засмічення земельних ресурсів, скид кар’єрних вод проводиться після її очищення, здійснюється рекультивація порушених земель. З цією метою перед початком розробки родовища виконується проект “Оцінка впливу на навколишнє середовище”, в якому передбачені заходи по недопущенню погіршення екологічного стану довкілля.

10.2.2 Металургійна промисловість

На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу неможливо обійтися без кольорових металів, які є незамінними в машинобудуванні і особливо широко використовуються в таких його галузях, як електронна, електротехнічна, приладобудівна та ін.. На території Кіровоградської області налічується 2 підприємства, які займаються металургійної промисловості та виробництвом готових металевих виробів.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області від підприємств області, які займаються металургійним виробництвом обсяг викидів у 2015 році становив 3828,878 т, що складає 27,1 % від загального обсягу викидів в атмосферу від стаціонарних джерел.

10.2.3 Харчова промисловість

Галузь виробництва харчових продуктів та напоїв традиційно займає одне з провідних місць у промисловості області. Доля підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв в обсязі реалізованої промисловістю області продукції складає 57,8 %.

За останні роки відбулися якісні зміни у виробничих відносинах та формах господарювання, зросла конкурентоспроможність продукції, визнаної не тільки в Україні, а й за її межами. Робота підприємств харчової промисловості має значний вплив на забезпечення продовольчої безпеки, насичення ринку продовольчими товарами. На підприємствах області постійно оновлюється асортимент продукції, впроваджуються сучасні технології.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області від підприємств харчової промисловості викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2015 році склали 1633,41 т, що складає 11,5 % від загального обсягу викидів в атмосферу від стаціонарних джерел.

10.3 Заходи з екологізації промислового виробництва

Здоров'я і безпечна життєдіяльність людини потребують чистого довкілля: людині потрібно дихати чистим повітрям, пити чисту воду, не потрапляти під дію шкідливих речовин і небезпечних відходів, не підлягати впливу надмірного шуму чи вібрації. Водночас господарська і виробнича діяльність людського суспільства завдає відчутної шкоди навколишньому середовищу – атмосферному повітрю, водним ресурсам, ґрунтам, флорі, фауні, а в кінцевому підсумку і самій людині, як невід'ємній частині природи і світу.

Проте протягом останніх десятиліть людство все більше й більше приходить до розуміння необхідності збереження і захисту довкілля, потребу екологізації промислового виробництва, скорочення шкідливих викидів в атмосферу, застосування новітніх методів очистки стічних вод, утилізації відходів тощо.

Важливим результатом зусиль світового співтовариства у напрямку запобігання і контролю за забрудненням навколишнього середовища, використання екологічно чистих технологій стало прийняття у 1992 році на конференції ООН Декларації щодо навколишнього середовища. У 1993 році Міжнародна організація із стандартизації ISO створила технічний комітет ТК 207 "Управління навколишнім середовищем", завданням якого стало розроблення системи стандартів екологічного управління. Важливим результатом діяльності ТК 207 стало прийняття у 1996 році п'яти стандартів ISO серії 14000, що містили склад та опис елементів систем управління навколишнім середовищем, настанови щодо їх застосування, а також настанови щодо здійснення екологічного аудиту.

У 2004 році Міжнародною організацією зі стандартизації ISO був здійснений перегляд стандартів серії ISO 14000.

Як наслідок, у 2006 році в Україні було введено в дію національні стандарти:

ДСТУ ISO 14001:2006 Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO14001:2004, IDT) - на заміну ДСТУ ISO 14001-97;

ДСТУ ISO 14004:2006 Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення (ISO 14004:2004, IDT) - на заміну ДСТУ ISO 14004-97.

Система екологічного керування є інструментом, який дає можливість підприємству, установі або організації, з одного боку, запобігати забрудненню довкілля та вдосконалювати екологічні характеристики, а з іншого – приносить економічні вигоди у вигляді заощадження ресурсів (сировини, матеріалів та

енергії), а також підвищення репутації підприємства чи установи, що пройшли відповідну сертифікацію, у тому числі суттєве спрощення можливостей виходу на зовнішні ринки.

На жаль, станом на сьогодні підприємства Кіровоградщини ще не мають впроваджених та сертифікованих за міжнародними критеріями систем екологічного управління.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1. Тенденції розвитку сільського господарства

Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Кіровоградську область не дарма називають житницею України: сільське господарство – провідна галузь її господарського комплексу. Провідне місце агросфери зумовлюється, насамперед, унікальними природно-кліматичними умовами та географічним розташуванням, її землям властива висока природна родючість, а унікальні чорноземи Кіровоградщини, що за 100-бальною шкалою якості мають 67 балів, демонструють у Паризькому музеї мір та ваги як еталонні.

Загальна площа сільськогосподарських угідь – 2032,3 тис. га, в т. ч. ріллі – 1764,5 тис. га. Рівень господарського освоєння області характеризується такими показниками: частка в загальній площі кількості населення та трудових ресурсів у країні складає 4,1 %, 2,3 % і 2,2 % відповідно. Тут зосереджено 2,3 % основних фондів, створюється 1,6 % валової доданої вартості, промисловістю та сільським господарством виробляється 3,3 % і 0,9 % від загальнодержавного рівня відповідно. Сільське господарство – провідна галузь економіки області. Основні зернові культури: озима пшениця та ячмінь, кукурудза на зерно, зерно-бобові, гречка та просапні культури. В області розвинуте садівництво, вирощуються різноманітні кісточкові та ягідні культури.

Високими темпами в області скорочується виробництво цукрових буряків, картоплі, тваринницької продукції та зростає – соняшнику на зерно. Скорочення посівних площ, цукрових буряків, поголів'я великої рогатої худоби та птиці, зниження урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності громадського тваринництва призвело до значного падіння виробництва продукції сільського господарства та її реалізації, особливо сільськогосподарськими підприємствами.

Значну роль повинна відігравати інноваційна діяльність. Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі є впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на цій основі підвищення продуктивності виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Серед напрямків інноваційного розвитку аграрного сектора слід визначити такі:

створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці;

стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема розвитку альтернативного органічного агровиробництва;

формування високоосвічених професійних кадрів.

Отже, незважаючи на проблеми, притаманні сучасному етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, необхідно розвивати виробничі потужності сільського господарства для виходу сільськогосподарської продукції на світовий ринок і конкуренції з продукцією інших розвинутих країн світу.

11.2 Вплив на довкілля

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Господарства України вирощують понад 400 різних сільськогосподарських культур, які об'єднуються в окремі групи (зернові, технічні, городні, кормові, плодові тощо). Для переробки кожного виду рослинницької продукції розвиваються різні галузі промисловості, формуються різні галузеві рослинницько-промислові комплекси. Кожний із них являє собою своєрідну структуризовану систему, в якій в одному виробничому циклі ув'язується вирощування та переробка певних видів сільськогосподарської продукції.

Внесенням мінеральних добрив вдалося значно підвищити родючість ґрунтів і збільшити в них вміст гумусу. Уже в найближчий час з'являється можливість збільшення їх виробництва та внесення під усі сільськогосподарські культури, у т. ч. під зернові. Протягом 2015 року сільськогосподарськими підприємствами області в ґрунт було внесено 75,4 тис. т мінеральних і органічних добрив, дані щодо внесення яких у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами наведені у таблиці 11.2.1.1.

Таблиця 11.2.1.1

Загальна посівна площа, тис. га	1153,6
Мінеральні добрива :	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. т	75,4
у тому числі: азотних, тис. т	49,9
Фосфорних, тис. т	14,1
Калійних, тис. т	11,4
Удобрена площа під урожай, тис. га:	936,6
% удобреної площі	81,2
Внесено на 1 га, кг	65
у тому числі: азотних, кг	43
Фосфорних, кг	12
Калійних, кг	10

Органічні добрива:	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. тонн	105,2
Удобрена площа, тис. га	3,4
% удобреної площі	0,3
Внесено на 1 га, т	0,1

11.2.2. Використання пестицидів

Принципи застосування в сільському господарстві гербіцидів, інсектицидів, фунгіцидів та інших пестицидів – діючих засобів у боротьбі з бур'янами та шкідниками – звільняють людину від малопродуктивної ручної праці. За даними департаменту агропромислового розвитку Кіровоградської обласної державної адміністрації, у 2015 році було використано 1,772 тис. т засобів захисту рослин. Усього в господарствах області у 2015 році біологічним способом оброблено 2141,1 тис. га. Кількість внесених пестицидів на 1 га склала 0,83 кг(л).

Показник забруднення земель сільськогосподарського призначення залишковими кількостями пестицидів Кіровоградської області за 2014 рік наведено у таблиці 11.2.2.1.

Забруднення земель сільськогосподарського призначення залишковими кількостями пестицидів Кіровоградської області за 2015 рік

Таблиця 11.2.2.1

Назва району	Пестициди	Кількість проб, шт.			Вміст ЗПК, мг/кг			ГДК	Населений пункт, господарство, де було перевищення ГДК
		Проаналізовано	З них містять залишкові кількості пестицидів	З них із вмістом вище ГДК	Мінімальний	Середній	Максимальний		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вільшанський	ДДТ з метаболітами	36	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	36	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Добровеличківський	ДДТ з метаболітами	65	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	65	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Новоархангельський	ДДТ з метаболітами	53	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	53	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Новоукраїнський	ДДТ з метаболітами	75	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	75	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено

Всього	ДДТ з метаболітами	229	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	229	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено

11.2.3 Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

Облік та оцінка стану зрошуваних земель та зрошувальних систем є складовою частиною робіт з моніторингу зрошуваних земель, які здійснюються з метою визначення пріоритетних напрямків меліорації земель та розробки відповідних виробничих програм, а також першочергових меліоративних заходів на зрошуваних землях.

У Кіровоградській області налічується 40,7 тис. га зрошуваних земель та 4,3 тис. га прилеглих до зрошення земель. Зрошені землі знаходяться у всіх районах області у користуванні 648 власників та землекористувачів, із них 100 сільськогосподарських підприємств – 29,5 тис. га, 38 селянських (фермерських) господарств – 7,3 тис. га, 510 ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 3,6 тис. га та землі запасу – 0,3 тис. га.

Станом на 01 жовтня 2013 року згідно з проведеною інвентаризацією на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2013 року №17038/1/1-13 в області проведене обстеження та оцінка стану зрошувальних систем. Із наявних зрошуваних земель можна поливати 15,495 тис. га, не використовувалось у 2013 році 25,195 тис. га, у тому числі з причин:

незадовільного технічного стану господарських мереж – 18,935 тис. га;

відсутність дощувальних машин – 24,864 тис. га;

незадовільного технічного стану насосно-силового обладнання – 18,011 тис. га.

Зрошувальні системи на площі 13,085 тис. га підлягають списанню.

Основними показниками визначення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель є глибина залягання рівнів ґрунтових вод, засоленість та солонцюватість ґрунтів, якість зрошувальної води.

Розподіл зрошуваних земель та прилеглих до зрошення територій за середньовеgetаційними значеннями глибини залягання рівнів ґрунтових вод такий:

Таблиця 11.2.3.1

Глибина залягання РГВ, м	Зрошені землі, га	Прилеглі до зрошення території, га
РГВ<1,0	0	4
1,0<РГВ<1,5	3	4
1,5<РГВ<2,0	2	15
2,0<РГВ<3,0	20	15
РГВ>3.0	40665	4282

За 2015 рік спостереження за якістю зрошувальних вод проводились шляхом гідрохімічного опробування 48 джерел зрошення. Дані щодо розподілу зрошуваних земель за якістю зрошувальних вод за звітний рік надаються для

площі 23066 га. Критерії оцінки якості зрошувальних вод визначались за ДСТУ 2730-94 “Якість природної води для зрошення. Агрохімічні критерії”.

Таблиця 11.2.3.2

Якість зрошувальної води (за агрономічними критеріями)	Площа (га), станом на 01.01.2015 р.
Води обмежено придатні II класу, фізична площа, всього:	12285
за показниками через:	
небезпеку підлуження	11971
небезпеку вторинного засолення	5771
небезпеку токсичного впливу на рослини	9445
небезпеку осолонцювання	3112
Води непридатні для зрошення без попереднього поліпшення її якості	10781

Вивчення засоленості та солонцюватості ґрунтів зони аерації, визначення площ зрошуваних земель із різними типами та ступенем засолення, солонцюватості ґрунтів, зміни властивостей ґрунтового покриву під впливом меліорації базується на основі матеріалів ґрунтово-сольових зйомок. За даними ґрунтово-сольових зйомок, на зрошуваних масивах області широко розповсюджені землі з незасоленими та несолонцюватими ґрунтами. Останнім часом спостерігається зменшення площ з засоленими ґрунтами в шарі 0-1,0 м, причиною якого є зниження інтенсивності та кількості поливів і виключення із застосування хлорвміщуючих мінеральних добрив. Оцінка еколого-меліоративного стану зрошуваних земель та прилеглих територій надається станом на 01 січня 2016 року.

Таблиця 11.2.3.3

Еколого-меліоративний стан	Зрошені землі, га	Прилеглі території, га
Сприятливий	39331	7137
Задовільний	1354	100
Несприятливий	5	83

Проаналізувавши вищевикладений еколого-меліоративний стан, слід відмітити, що несприятливий стан зрошуваних земель в області відмічений лише на площі 6 га та на 83 га прилеглих до зрошення земель, тому вони не мають впливу на використання зрошуваних земель.

11.2.4 Тенденції в тваринництві

В усіх категоріях господарств станом на 01 січня 2016 року налічувалось 108,3 тис. голів великої рогатої худоби, у т. ч. корів – 59,1 тис. голів; свиней – 255,6 тис. голів; овець та кіз – 42,6 тис. голів; птиці усіх видів – 4654,7 тис. голів. За 2014 рік усіма категоріями господарств області реалізовано на забій 74 тис. т худоби та птиці живою вагою, вироблено 324,3 тис. т молока та 501,3 млн. шт. яєць.

Протягом 2015 року виконаними є 14 сільськогосподарських проектів. Сума освоєних коштів, спрямованих на реалізацію зазначених проектів, складає 110 117,0 тис. грн. Із них 2 проекти, загальною вартістю 2 096,0 тис. грн., спрямовані на розвиток тваринництва: будівництво свиногокомплексу ФОП "Закузній", Кіровоградський район, вартістю 1500,0 тис.грн. та реконструкція МТФ ПСП ім. Шевченка, Вільшанський район, вартістю 596,0 тис. грн.

*Продуктивність худоби і птиці на 01. 01. 2016 року
(сільськогосподарські підприємства)*

Таблиця 11.2.4.1

	Одиниця виміру	2015 рік	2014 рік	2015р до 2014р	
				. + , -	в %
Надій на корову(на поч.р.)	кг	4974	4595	379	108,2
Яйценоскість на курку-нес.	штук	287	338	-51	84,9
Середньо-добові прирости:					
ВРХ	грам	481	462	19	104,1
Свиней	грам	411	382	29	107,6

*Виробництво продукції тваринництва
за всіма категоріями господарств на 01.01.2016 року*

Таблиця 11.2.4.2

	Одиниця виміру	2015р.	2014р.	2015 до 2014 року	
				+ , -	в %
1. Реалізація худоби і птиці живою вагою					
Всі категорії господарств	тис.тонн.	74	69,5	4,5	106,5
Суспільний сектор	тис.тонн.	21,4	20,4	1	104,9
Питома вага	%	29	29		
Приватний сектор	тис.тонн.	52,6	49,1	3,5	107,1
Питома вага	%	71	71		
2. Молоко					
Всі категорії господарств	тис.тонн.	324,3	322	2,3	100,7
Суспільний сектор	тис.тонн.	51,7	46,1	5,6	112,1
Питома вага	%	16	14		
Приватний сектор	тис.тонн.	272,6	275,9	-3,3	98,8
Питома вага	%	84	86		
3. Яйця					
Всі категорії господарств	млн.шт	501,3	523,3	-22	95,8
Суспільний сектор	млн.шт	118,7	176,9	-58,2	67,1
Питома вага	%	24	34		
Приватний сектор	млн.шт	382,6	346,4	36,2	110,5
Питома вага	%	76	66		
4.Вовна					
Всі категорії господарств	т.	15	17	-2	88,2
Суспільний сектор	т.	9	10	-1	90,0
Питома вага	%	60	59		
Приватний сектор	т.	6	7	-1	85,7
Питома вага	%	40	41		

*Підсумки обліку поголів'я худоби та птиці
по всіх категоріях господарств станом на 01.01.2016 року*

Таблиця 11.2.4.3

	Одиниця			2015 до 2014	
	виміру	2015р.	2014р.	+. -	%
1. Велика рогата худоба					
Всі категорії господарств	тис.гол.	108,3	124,3	-16	87,1
Суспільний сектор	тис.гол.	26,6	30,2	-3,6	88,1
Питома вага, %	%	25	24		
Приватний сектор	тис.гол.	81,7	94,1	-12,4	86,8
Питома вага, %	%	75	76		
2. в т. ч. Корови					
Всі категорії господарств	тис.гол.	59,1	62,9	-3,8	94,0
Суспільний сектор	тис.гол.	9,9	11,0	-1,1	90,0
Питома вага, %	%	17	17		
Приватний сектор	тис.гол.	49,2	51,9	-2,7	94,8
Питома вага, %	%	83	83		
3. Свині					
Всі категорії господарств	тис.гол.	255,6	265,7	-10,1	96,2
Суспільний сектор	тис.гол.	127,3	126,1	1,2	101,0
Питома вага, %	%	50	47		
Приватний сектор	тис.гол.	128,3	139,6	-11,3	91,9
Питома вага, %	%	50	53		
4. Вівці і кози					
Всі категорії господарств	тис.гол.	42,6	44,4	-1,8	95,9
Суспільний сектор	тис.гол.	6,3	7	-0,7	90,0
Питома вага, %	%	15	16		
Приватний сектор	тис.гол.	36,3	37,4	-1,1	97,1
Питома вага, %	%	85	84		
5. Птиця					
Всі категорії господарств	тис.гол.	4654,7	4760,0	-105,3	97,8
Суспільний сектор	тис.гол.	309,9	639,4	-329,5	48,5
Питома вага, %	%	7	13		
Приватний сектор	тис.гол.	4344,8	4120,6	224,2	105,4
Питома вага, %	%	93	87		

11.3 Органічне сільське господарство

Органічне сільське господарство є системою виробництва, яка дозволяє зберігати здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона покладається скоріше на екологічні процеси, біологічне розмаїття та цикли, адаптовані до місцевих умов, аніж на використання ресурсів зі шкідливими результатами. Органічне сільське господарство поєднує традиції, новаторство і науку на користь спільного для всіх середовища та для забезпечення справедливих відносин і гарної якості життя для всіх, хто є його частиною. На превеликий жаль на сьогоднішній день органічна речовина – це основний показник продуктивності ґрунту,

який неможливо забезпечити за рахунок запасів органіки у зв'язку із відсутністю в області в достатній кількості поголів'я тваринництва, як альтернатива в ролі органіки виступає побічна продукція, по зернових колосових це – солома, далі ідуть стебла кукурудзи та соняшника.

За останні 50 років ґрунти України втратили 0,7 % гумусу, це високий показник зниження продуктивності чорноземів, середній показник гумусу по Україні становить 4,1 %. Запаси гумусу з 4,8 % знизилися до 4,1 %, внесення органічних добрив з кожним роком зменшується, за період з 1986 по 1990 роки органічного добрива вносилось 6,5 т/га, на даний час вноситься близько 200 кг/га. На даний час поповнити органічну речовину можливо тільки побічною продукцією. Кількість побічної продукції, наприклад 3 т соломи від озимої пшениці прирівнюється до 9 т гною, за умови внесення мінеральних добрив від 10 до 15 кг/га компенсаційної дози азоту підсилює гуміфікацію соломи і сприяє підвищенню в 1,3 разу гуманності новоутворених гумусних речовин.

Використання соломи на добриво має велике екологічне значення: уся побічна продукція вноситиметься в ґрунт – з'явиться можливість виходу на бездефіцитний баланс гумусу.

12 ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

Розвиток людської цивілізації базується на енергетиці. Від стану паливно-енергетичного комплексу залежать темпи науково-технічного прогресу й виробництва, а отже, життєвий рівень людей. Як уже зазначалося, темпи зростання виробництва енергії у світі сьогодні є вищими за темпи приросту населення, що зумовлюється індустріалізацією, збільшенням енергозатрат на одиницю продукції в сільському господарстві, в гірничорудній промисловості та інші.

Джерела енергії, які використовує людство, поділяються на відновлювані-енергія Сонця, вітру, морських припливів, гідроенергія річок, внутрішнього тепла Землі — й не відновлювані — викопне мінеральне паливо та ядерна енергія. Перші не порушують теплового балансу Землі, оскільки під час їх використання відбувається лише перетворення одних видів енергії на інші. Однак, використання других спричинює додаткове нагрівання атмосфери й гідросфери. Це небезпечно, бо може призвести до зміни рівня води у Світовому океані, що, своєю чергою, змінить співвідношення площі суші й водного дзеркала, вплине на клімат Землі, на тваринний і рослинний світ.

Електроенергетичні об'єкти мають значний вплив на довкілля. Характерними рисами такого впливу є постійна та всезростаюча інтенсивність, багатоплановість (одночасний вплив на різні компоненти довкілля: атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу), різноманітність (відчуження територій, порушення природних ландшафтів, хімічне та радіоактивне забруднення, теплові, радіаційні, акустичні та інші фізичні впливи) та масштабність (прояв не лише в локальному і регіональному, а й у глобальному масштабі).

12.1 Вплив енергетичної галузі на довкілля

Екологічний вплив на довкілля електроенергетичних об'єктів можна розподілити за такими категоріями:

- забруднення повітря шкідливими речовинами і сполуками, включаючи діоксид сірки, окисли азоту, тверді частинки та важкі метали, за їх впливом на людське здоров'я, флору, фауну тощо;

- викиди парникових газів, включаючи вуглекислий газ, метан, закис азоту, що сприяють глобальним змінам клімату;

- зміна природного режиму водовикористання та негативний вплив на якість води через теплове і хімічне забруднення та вплив гідроелектростанцій;

- зміна природного режиму землевикористання через розміщення електростанцій та електричних мереж, вивезення та складування відходів, включаючи тверді, рідкі та ядерні відходи.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області від підприємств, які здійснюють постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2015 році склали 245,0 т, що складає 1,7 % від загального обсягу викидів в атмосферу від стаціонарних джерел.

12.2 Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Альтернативні джерела енергії - енергетична галузь, що спеціалізується на отриманні та використанні енергії з відновлювальних джерел енергії. До відновлювальних джерел енергії відносяться періодичні або сталі потоки енергії, що розповсюджуються в природі і обмежені лише стабільністю. До нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) відносять гідроелектростанції (великі, середні та малі), геотермальну, сонячну, фотоелектричну та теплову енергію, енергії припливів, хвиль океану, вітру, тверду біомасу, гази з біомаси, рідкі біопалива та відновлювані муніципальні відходи, а також теплову енергію, що “створюється” завдяки тепловим насосам, торф, шахтний метан та вторинні джерела енергії, такі як: скидне тепло, промислові відходи, тиск доменного газу та природного газу під час його транспортування, які є досить перспективними для ефективного використання на території нашої держави. Нещодавно до альтернативних видів енергетики додали ще один - енергію, яка виробляється з соломи.

Використання альтернативних джерел енергії значно заощаджує природне органічне паливо, яке відноситься до невідновних джерел природних ресурсів, у глобальному масштабі зменшується емісія парникових та токсичних газів в атмосферу.

Головними причинами неуваги до нетрадиційних відновлювальних джерел палива, є очікуване вичерпання запасів органічних видів палива, різке зростання їх ціни, недосконалість та низька ефективність технологій їхнього

використання, шкідливий вплив на довкілля, наслідки якого все більше і більше турбують світову спільноту. У галузі енергоефективності та енергозбереження у 2014 році у рамках регіональної програми енергоефективності та інших програм було впроваджено заходи щодо використання альтернативних видів палива для опалення будівель бюджетної та промислової сфери, котли, які працюють на паливних пеллетах, а саме:

у промисловості було реалізовано 9 інвестиційних проектів по заміщенню природного газу (10,2 МВт), що дало змогу скоротити обсяги споживання природного газу на 14,3 млн.куб.метрів;

у бюджетній сфері введено в експлуатацію 19 об'єктів загальною потужністю 4,8 МВт та зменшено обсяг споживання природного газу на 2,2 млн.куб.метрів.

В області працюють малі ГЕС: Гайворонська (м. Гайворон, р. Південний Буг), Червонохутірська (с. Синюха, Вільшанський район, р. Синюха), Новоархангельська (сmt Новоархангельськ, р. Синюха), Тернівська (с. Тернівка, Новоархангельський район, р. Синюха) та Березівська (с. Березівка, Гайворонський район, р. Південний Буг).

У Новоукраїнському районі с. Іванівці, працює сонячна фотоелектрична станція. Площа електростанції складає 2,7 гектара, потужність - 1,3 МВт. У 2015 році вироблено 1633 кВт год. електроенергії.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

Таблиця 13.1.1.1

Вид транспорту	Рік	Перевезено вантажів		Вантажооборот		Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
		млн. т	%	млн.т.км.	%	млн.	%	млн. пас. км.	%
Залізничний	2011	7,9	13,2	29026,0	117,4	4,8	101,0	-	-
	2012	7,8	20,3	27926,3	96,2	4,9	-	-	-
	2013	7,7	98,5	26529,1	95,0	5,1	-	-	-
	2014	6,4	82,6	27238,9	102,7	5,0	-	1,5	-
	2015	6,5	102,8	28892,3	106,1	-	-	-	-
Автомобільний	2011	33,3 ¹	80,9 ¹	1136,8 ¹	3,8 ¹	98,7 ²	91,5 ²	1301,2 ²	95,9 ²
	2012	30,7 ¹	79,7 ¹	1089,1 ¹	3,8 ¹	86,0 ²	90,6 ²	1268,2 ²	97,1 ²
	2013	3,4 ¹	76,5 ¹	670,9 ¹	105,3 ¹	67,0 ²	77,9 ²	1051,2 ²	82,7 ²
	2014	3,9 ¹	115,5 ¹	687,8 ¹	102, ⁵¹	48,0 ²	71,2 ²	883,3 ²	84,0 ²
	2015	4,1 ¹	105,8 ¹	720,9 ¹	104,2 ¹	48,5 ²	101,8 ²	853,1 ²	96,6 ²
Авіаційний	2011	0,0	0,0	1,9	0,0	0,1	0,1	33,3	2,4
	2012	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,1	16,0	1,3
	2013	0,0	0,0	1,1	96,2	0,0	0,1	25,3	158,1
	2014	0,0	0,0	1,6	149,9	0,0	0,1	41,8	165,2
	2015	- ³	99,2	- ³	92,6	- ³	84,6	- ³	77,5
Міський електротранспорт	2011	-	-	-	-	4,3	4,0	22,7	1,7
	2012	-	-	-	-	4,0	4,2	21,3	1,6
	2013	-	-	-	-	4,5	112,9	24,1	112,9
	2014	-	-	-	-	5,3	116,6	28,1	116,6
	2015	-	-	-	-	9,5	178,8	50,2	178,8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Всього	2011	41,2	100,0	30164,7	100,0	107,9	100,0	1357,2	100,0
	2012	38,5	100,0	29016,5	100,0	94,9	100,0	1305,5	100,0
	2013	11,1	90,6	27201,1	95,2	71,5	79,5	1100,6	84,1
	2014	10,2	92,6	27928,3	102,7	53,0	74,2	947,0	86,0
	2015	10,6	103,9	29604,0	106	58,0	109,5	- ³	98,2

¹ З урахуванням вантажних перевезень виконаних фізичними особами-підприємцями та для власних потреб

² З урахуванням пасажирських перевезень виконаних фізичними особами-підприємцями

³ Інформація конфіденційна відповідно до Закону України “Про державну статистику”

13.2 Вплив транспорту на довкілля

Сфера транспорту є однією із найбільш масштабних галузей діяльності людини у сучасному світі.

Розрізняють такі види транспорту, як автомобільний, залізничний, повітряний, водний (річковий і морський), а також рейковий і безрейковий наземний електротранспорт (трамваї і тролейбуси). Негативний вплив електротранспорту на оточуюче середовище чиниться за рахунок шуму і електромагнітних випромінювань, однак загалом забруднюючий ефект від діяльності даного виду транспорту є найменшим порівняно з іншими видами транспортних засобів.

Різними видами транспорту використовуються наступні види палива, а саме: автомобільний і авіаційний бензин, дизельне паливо, гасові фракції, природний газ, а також суміші різних видів палива. За конструкцією двигунів розрізняють карбюраторні, дизельні та реактивні силові установки, які мають різні конструкції та в тій чи іншій мірі чинять забруднюючий вплив на навколишнє середовище.

Негативний вплив транспортних засобів на довкілля пов'язаний насамперед із викидами в атмосферу токсикантів з відпрацьованими газами транспортних двигунів, а також дещо меншою мірою – із забрудненням поверхневих водних об'єктів, утворенням твердих відходів та несприятливим впливом транспортних шумів і вібрацій.

Найбільшим забруднювачем навколишнього середовища в транспортній галузі є автомобільний транспорт та інфраструктура автотранспортного комплексу: шкідливі викиди в атмосферу від автомобілів за обсягами багатократно перевищують відповідний сукупний показник від усіх інших видів транспорту.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області наведено у таблиці 13.2.1.

Так, протягом 2015 року від усіх видів автотранспорту в повітряний басейн Кіровоградської області надійшло 39,35 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 4,7 тис. т (на 10,7 %) менше, ніж у 2014 році.

У 2015 році із загального обсягу викидів забруднюючих речовин автотранспортом викиди забруднюючих речовин від приватних автомобілів (28,2 тис. тонн) перевищували викиди від автотранспортних засобів підприємств, установ та організацій (13,15 тис. тонн) і становили 71,7% та

28,3% від загального обсягу відповідно. Порівняно із 2014 роком викиди забруднюючих речовин від транспортних засобів населення та підприємств і організацій зменшились і становили відповідно 11,9% та 7,1%.

Автотранспорт є джерелом викидів забруднюючих речовин, що значно погіршує умови розсіювання, створює їх високі концентрації в районах автомагістралей і прилеглих до них житлових забудов, де, як правило, проживає і працює значна частина населення.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області (тис.т.)

Таблиця 13.2.1

Роки	Вантажні автомобілі	Пасажирські автобуси	Пасажирські легкові автомобілі	Спеціальні легкові автомобілі	Спеціальні нелегові автомобілі
2009	6,1	1,7	2,9	0,6	1,3
2010	6,3	1,6	2,9	0,6	1,2
2011	7,1	1,7	3,1	0,6	1,2
2012	6,9	1,6	3,3	0,6	1,1
2013	6,7	1,5	3,4	0,5	9,2
2014	6,3	1,4	3,1	0,5	8,6
2015	5,8	1,4	2,7	0,3	0,87

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення від використання окремих видів палива

Таблиця 13.2.2

Роки	Обсяги викидів, тис.т.	У тому числі від використання			Частка викидів забруднюючих речовин від використання бензину у загальних обсягах викидів, %
		бензину	газойлів (дизельного палива)	зрідженого та стисненого газу	
2010	57,4	37,5	12,9	7,0	65,3
2011	58,7	36,5	14,3	7,9	62,2
2012	57,0	34,9	14,6	7,5	61,2
2013	58,0	34,7	15,3	8,0	59,8
2014	52,2	29,2	14,7	8,2	55,9
2015	47,49	23,2	6,4	8,1	58,9

13.3 Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

Автотранспорт є потужним джерелом викидів забруднюючих речовин, що значно погіршує умови розсіювання, створює їх високі концентрації в районах автомагістралей і прилеглих до них житлових забудов, де, як правило, проживає і працює значна кількість населення.

Також функціонування транспорту створює високий рівень шуму, забруднює ґрунти та водойми в результаті змиву та протікання паливно-мастильних матеріалів, призводить до утворення пилу та інших забруднюючих речовин, які здійснюють несприятливу дію на навколишнє середовище та безпосередньо на людину. Загальні викиди токсичних речовин залежать від потужності і типу двигуна, режиму його роботи, технічного стану автомобіля, швидкості руху, стану дороги, якості палива тощо.

Особливо істотним є негативний вплив автотранспорту у середніх і великих містах, де концентрація даного виду транспортних засобів найбільша, що становить суттєву проблему для населення таких міст, насамперед для тієї його частини, що проживає в житлових будинках чи житлових масивах, розташованих поблизу великих транспортних артерій, перехресть, місць паркування, гаражів тощо.

Перспективу поступового розв'язання даної проблематики повинно дати запровадження підвищених стандартів та вимог до екологічної безпеки автомобільного транспорту, стимулювання використання найменш шкідливих для довкілля видів палива, додержання вимог щодо заборони розташування місць скупчення автотранспорту у безпосередній близькості із зонами проживання людей.

Останнім часом розробка екологічно безпечних автомобільних двигунів є одним із основних завдань для усіх великих автомобільних компаній світу. Результати цієї роботи очевидні: сучасні автомобілі провідних виробників країн Європи, Японії та США викидають у повітря в 10-16 разів менше шкідливих речовин, ніж у 80-ті роки ХХ століття. Наприклад, для зменшення викиду оксидів азоту використовується рециркуляція, внаслідок чого знижується температура згорання газів та, відповідно, утворюється значно менше шкідливих речовин.

Автомобіль стає екологічно набагато "чистішим" у разі застосування електронних систем управління, які оптимізують роботу двигунів, гальмівних систем тощо.

З огляду на виняткову актуальність охорони атмосферного повітря від відпрацьованих автомобілями газів, їхнього впливу на людей першочерговою проблемою є створення екологічно "чистих" видів транспорту. В даний час ведеться пошук більш "чистого" палива, ніж бензин. У якості його заміників розглядається екологічно чисте газове паливо, метиловий спирт (метанол), малотоксичний аміак і "ідеальне паливо" – водень.

Окрім того, рівень негативного впливу на довкілля значною мірою визначається правильною організацією руху автотранспорту. Так, найбільший викид шкідливих речовин відбувається при гальмуванні, розгоні і додатковому маневруванні автомобілів. У зв'язку з цим, створення дорожніх "розв'язок", правильна установка світлофорів, регулювання руху транспорту за принципом "зеленої хвилі" суттєво скорочує надходження в атмосферу забруднюючих речовин, а також сприяє збереженню транспорту.

Засобами зменшення викидів від автотранспорту можуть стати технічні, технологічні та організаційні заходи впливу для покращення стану атмосферного повітря, а саме:

здійснення постійного контролю за якістю нафтопродуктів, які реалізуються шляхом оптової та роздрібною торгівлі, поступове переведення автомобілів на альтернативні види палива;

виведення потоків транзитного транспорту за межі населених пунктів, скорочення кількості автостоянок та паркувальних майданчиків у центрах міст, густозаселених житлових масивах та місцях масового відпочинку населення;

оснащення автомобілів нейтралізаторами;

впровадження практики європейських країн щодо введення податку на використання автомобілів з великим вмістом забруднюючих речовин у відпрацьованих газах одночасно із поступовим виведення таких автомобілів із експлуатації;

вирішення питання розширення доріг з якісно поліпшеним покриттям, збільшення кількості метанових заправок, активізація робіт з переведення автотранспорту на використання природного газу і біопалива;

перехід пасажирського транспорту на екологічно найбільш "чистий" вид транспорту – електротранспорт;

стимулювання (у тому числі на державному рівні) розповсюдження електромобілів та поступової заміни ними автомобілів із двигунами внутрішнього згорання (ДВЗ).

Екологи називають електромобілі єдиним видом транспорту, що здатен запобігти екологічній кризі.

Попри досить скептичне ставлення власників авто з ДВЗ до електромобілів, технології постійно рухаються вперед, тож з кожним днем кількість моделей автомобілів з електроприводом збільшується, ціни на технічні рішення знижуються, а все більше концептів реалізуються у якості масових продуктів. Електромобілі з'явилися у модельному ряді багатьох провідних автовиробників світу, а крім того на ринок виходять нові корпорації, що спеціалізуються на виробництві виключно електромобілів.

Найбільш розвинені країни світу дедалі більше заохочують своїх громадян до придбання електромобілів та стимулюють розвиток відповідної інфраструктури. Україні, дбаючи про перспективу збереження чистого довкілля, слід усіляко наслідувати цей приклад.

14. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

14.1 Регіональна екологічна політика

Законом України від 21 грудня 2010 року № 2818 “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 577-р “Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки” визначені основні пріоритети, завдання та цілі державної екологічної політики України.

Метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Національна екологічна політика спрямована на досягнення семи стратегічних цілей, а саме:

- підвищення рівня суспільної екологічної свідомості;
- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;

- досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;

- інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління;

- припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;

- забезпечення екологічно збалансованого природокористування;

- удосконалення регіональної екологічної політики.

Рішенням Кіровоградської обласної ради від 24 листопада 2006 року № 95 “Про Стратегію економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року” затверджено Стратегію економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року (далі - Стратегія), до якої включені заходи з охорони навколишнього природного середовища.

До Програми економічного і соціального розвитку Кіровоградської області на 2015 рік, затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 27 грудня 2013 № 574 включені заходи з охорони навколишнього природного середовища та поліпшення екологічної ситуації в області з врахуванням пріоритетних питань державної екологічної політики України.

Рішенням Кіровоградської обласної ради від 21 грудня 2012 року № 417 “Про затвердження Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки”, було затверджено “Комплексну програму охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки”, заходи з охорони довкілля області та раціонального використання природних ресурсів даної програми у 2015 році виконані у кількісному вияві виконані на 55 %, профінансовані – на 10 %.

14.2 Удосконалення системи управління нормативно-правового регулювання охорони довкілля та екологічної безпеки

Екологічна політика - це сукупність заходів держави, спрямованих на збереження безпечного навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення, досягнення гармонії у взаємодії суспільства і природи, охорону і раціональне використання природних ресурсів.

Одним з головних завдань екологічної політики є гармонізація відносин у системі “природа – суспільство”. У зв'язку з цим набуває актуальності розвиток екологічного управління, що буде забезпечувати гармонійний розвиток

виробничого та природного потенціалу, буде давати змогу узгоджувати мету господарювання з метою саморегуляції природних екосистем.

Згідно з екологічним правом, екологічне управління спрямоване на “суспільні відносини, у яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об’єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони довкілля, екологічної безпеки юридичними і фізичними особами”.

Мета державного екологічного управління полягає у запобіганні виснаження природного потенціалу, недопущенні перевищення несучої ємності біосфери, а також екологізації функціонування всіх сфер життєзабезпечення, досягненні й підтримці необхідної якості життя населення, належного стану довкілля, гармонізації взаємовідносин суспільства та природи. Урахування несучої ємності біосфери і недопущення її перевищення в умовах сучасного соціально-економічного розвитку отримало офіційне визнання як ключового принципу екологічної політики на національному й міжнародному рівнях.

Охорона довкілля є однією з актуальних проблем сучасності. Згідно з ст. 16 Конституції України, держава бере на себе обов’язок забезпечення екологічної безпеки і підтримки екологічної рівноваги, збереження генофонду українського народу і т.п.

До функцій департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації належить вирішення таких питань, як регулювання використання природних ресурсів місцевого значення, визначення нормативів забруднення природного середовища; впровадження економічного механізму природокористування, проведення моніторингу та обліку об’єктів природокористування і забруднення довкілля, проведення державної екологічної експертизи, здійснення контролю за дотримання природоохоронного законодавства, розроблення програм впровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики, інформування населення та зацікавлених підприємств, установ та організацій з екологічних питань.

Департамент екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації відповідно до Положення забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, здійснює нормативно-правове регулювання, комплексне управління та екологічний контроль щодо охорони, використання та відтворення.

14.3 Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Державний контроль за охороною навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів на Кіровоградщині здійснює Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області (далі – Держекоінспекція).

З метою поліпшення екологічного стану та посилення державного контролю за дотриманням вимог чинного природоохоронного законодавства на території області протягом 2015 року Держекоінспекцією проведено 720 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства на 268 об'єктах області, за результатами яких було складено 1115 протоколів, із яких 147 передано для розгляду у судові органи.

За порушення вимог природоохоронного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 1010 посадові особи та громадянина, загальна сума накладених штрафів становить 174,692 тис. грн., сума стягнутих штрафів складає 171,025 тис. грн., з урахуванням попереднього періоду. Загальна сума розрахованих збитків протягом 2015 року склала 838,696 тис. грн. Було відкрито 4 (чотири) кримінальних провадження. Протягом звітного періоду було пред'явлено 91 позови та претензії на загальну суму 7020,561 тис. грн., з яких 79 розглянуто – відшкодовано державі 820,215 тис. грн.

Контроль за охороною і використанням вод та відтворенням водних ресурсів в тому числі по підземним водах

Відповідно до закону України № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)» та закону України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України», що перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб – підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України) здійснюються протягом січня – червня 2015 року виключно з дозволу Кабінету міністрів України або за заявкою суб'єкта господарювання, щодо його перевірки.

Протягом 2015 року було проведено 104 перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства по водних ресурсах (поверхневі та підземні води).

Протягом 2015 року порушено 1 кримінальну справу. Складено 108 протоколів, за порушення вимог водоохоронного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 108 осіб на загальну суму штрафів 10,047 тис. грн., стягнуто на користь держави 9,112 тис. грн. з урахуванням попереднього періоду.

Протягом січня – грудня 2015 року розраховано збитків на загальну суму 34,938 тис. грн., а саме: 4 претензії та позови на суму 34,938 тис. грн. (з них 4 претензії на суму 4,754 тис. грн. та 1 позов на суму 30,184 тис. грн.) та пред'явлено 6 претензій та позовів на суму 6302,893 тис. грн.. (з них 4 претензії на суму 4,754 тис. грн. та 2 позови на суму 6298,139 тис. грн.) підприємствам, які здійснювали самовільне водокористування без відповідних дозволів на спеціальне водокористування.

Сплачено 12 претензій та позовів на суму 466,022 тис. грн. (з них 6 претензій на суму 4,828 тис. грн., 5 позовів на суму 154,559 тис. грн. та частково сплачено претензій та позовів на суму 306,635 тис. грн.)

Під час проведення 9 перевірок залучались представники сектору інструментально-лабораторного контролю Державної екологічної інспекції у Кіровоградській області. Для забезпечення контролю за станом водних ресурсів відібрано 40 проб поверхневих та зворотніх вод, виконано 512 визначень.

Контроль за охороною атмосферного повітря

Відповідно до закону України № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)» та закону України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України», що перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб - підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України) здійснюються протягом січня – червня 2015 року виключно з дозволу Кабінету міністрів України або за заявкою суб'єкта господарювання щодо його перевірки.

Протягом 2015 року проведено 152 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині охорони атмосферного повітря. Протягом звітного періоду складено 92 протоколи за порушення вимог природоохоронного законодавства, до адміністративної відповідальності притягнуто 92 особи на загальну суму штрафів 11,186 тис. грн., стягнуто 10,455 тис. грн. з урахуванням попереднього періоду.

До перевірок залучались представники сектору інструментально-лабораторного контролю, якими проведено контрольні виміри обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, відібрано 55 проб та виконано 429 визначення викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел.

Державною екологічною інспекцією у Кіровоградській області передано до правоохоронних органів матеріали по 2 об'єктах щодо наднормативних викидів.

Загальна сума розрахованих збитків протягом звітного періоду склала 335,281 тис. грн., а саме пред'явлено 31 претензія, на суму 335,281 тис. грн. Сплачено 28 претензій та позовів на загальну суму 159,354 тис. грн. (з них 28 претензій на суму 111,686 тис. грн. та частково сплачено претензій та позовів на суму 47,668 тис. грн.).

Контроль за охороною і використанням земель

Протягом 2015 року у сфері охорони і використання земель здійснено 170 перевірок дотримання вимог земельного законодавства із них 39 на землях водного фонду. За виявлені порушення до адміністративної відповідальності притягнуто 37

осіб, сума накладених штрафів склала 14,025 тис. грн., з яких сплачено 15,47 тис. грн.

Пред'явлено 1 претензію про відшкодування шкоди на загальну суму 0,097 тис. грн.

Контроль у сфері поводження з відходами

Протягом 2015 року Держекоінспекцією у Кіровоградській області проведено 252 перевірки у сфері поводження з відходами: із них 184 планово, 68 позапланово.

За порушення вимог Закону України «Про відходи» до адміністративної відповідальності притягнуто 337 осіб на загальну суму штрафів 88,672 тис. грн, з яких стягнуто 87,776 тис грн.

Протягом 2015 року фахівцями екологічної інспекції проведено 11 планових та 38 позапланових перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства органами місцевого самоврядування у сфері поводження з відходами на території м. Кіровоград, Кіровоградського, Знам'янського, Новоукраїнського, Олександрійського, Олександрівського, Світловодського, Ульяновського та Гайворонського районів області.

Основні показники роботи Держекоінспекції щодо додержання вимог природоохоронного законодавства наведені в таблиці 14.3.1

Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Таблиця 14.3.1

№ з/п	Назва заходу	Одиниця виміру	Роки		
			2013	2014	2015
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	Кількість перевірених об'єктів контролю	од.	1640	1000	268
2	Складено актів перевірок	од.	1640	1050	268
3	Кількість складених протоколів про адміністративне правопорушення	од.	3377	2025	1115
4	Притягнуто до адміністративної відповідальності	осіб/грн.	3225/ 820675	1938/ 413066	1010/ 174692
5	Стягнуто адміністративних штрафів	осіб/грн.	3225/ 783326	1938/ 408357	1010/ 171025
6	Пред'явлено претензійно-позовних матеріалів	осіб/грн.	219/ 2791986	186/ 2359074	91/ 7020561
7	Стягнуто претензійно-позовних матеріалів	осіб/грн.	191/ 1432129	164/ 135832	79/ 820215
8	Кількість випадків тимчасового призупинення виробничої діяльності	од.	18	6	-
9	Кількість об'єктів, на яких виявлено перевищення встановлених екологічних нормативів, дозволів або дозволів	од.	31	32	8
9.1	на спеціальне водокористування	од.	-	32	-
	у тому числі на скиди у водні об'єкти	од.	31	21	4
9.2	на викиди в атмосферне повітря	од.	5	4	4

1	2	3	4	5	6
9.3	на утворення та розміщення відходів	од.	-	-	-
10	Внесено податі про припинення дії виданих дозволів	од.	1	-	-
11	Кількість матеріалів перевірок, переданих до правоохоронних органів щодо прийняття рішення про внесення до єдиного реєстру кримінальних впроваджень	од.	27	13	4

14.4 Виконання цільових екологічних програм

У 2015 році департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації був відповідальним виконавцем таких екологічних програм:

- Обласна Програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки;

- Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2003-2015 роки.

Протягом 2015 року фінансування обласної Програми формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки не здійснювалось.

Комплексною програмою охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки передбачено виконання природоохоронних заходів для вирішення пріоритетних завдань охорони довкілля області та раціонального використання природних ресурсів по різних напрямках.

Передбачений обсяг витрат на проведення природоохоронних заходів програми на 2015 рік склав 75 034,167 тис. грн тис.грн., фактично на реалізацію заходів програми спрямовано коштів на суму 7312,318 тис. грн., що становить 10%, у кількісному вияві заходи виконані на 55 %.

Таблиця 14.4.1

№ з/п	Назва програми	Ким прийнята	№ та дата прийняття	Кількість використаних коштів, тис.грн.
1	2	3	4	5
1.	Обласна Програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки	Кіровоградською обласною радою	Рішення № 141 від 24 січня 2003 року	-
2.	Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2003-2015 роки	Кіровоградською обласною радою	Рішення № 417 від 21 грудня 2012 року (із змінами)	2133,7

14.5 Моніторинг навколишнього природного середовища

В області впроваджується система моніторингу довкілля у відповідності до Положення про систему моніторингу довкілля Кіровоградської області, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 21 січня 2014 року № 11-р. З метою широкого інформування громадськості про стан довкілля, за результатами моніторингу навколишнього природного середовища в області, департаментом екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації розроблено та видано Екологічний паспорт, Регіональну доповідь про стан навколишнього природного середовища, щомісячні інформаційні довідки “Про стан довкілля в регіоні” й іншу друковану продукцію, з якою можливо ознайомитись на веб-сайті департаменту за адресою: <http://ekolog.kr-admin.gov.ua>.

Система спостережень за станом довкілля

Таблиця 14.5.1

№ з/п	Суб'єкти моніторингу довкілля	Кількість точок спостережень, од.							Ґрунти, тис. га
		Атмосферне повітря	Стационарні джерела викидів в атмосферне повітря	Поверхневі води	Джерела скидів зворотних вод у поверхневі води	Джерела скидів зворотних вод у морські води	Підземні води	Джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні волонасні горизонти	
1	Головне управління держсанепідслужби у Кіровоградській області	-	3	1	44	-	236	-	204
2	Кіровоградська філія державної установи “Інститут охорони ґрунтів України”	-	-	-	-	-	-	-	243,10
3	Кіровоградське обласне управління водних ресурсів	-	-	14	-	-	-	-	4,621
4	Департамент житлово-комунального господарства Кіровоградської обласної державної адміністрації	-	-	22	12	-	-	-	-
5	Кіровоградський центр з метеорології	5	-	4	-	-	-	-	-
6	Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області	-	-	-	37	-	-	-	-

14.6 Державна екологічна експертиза

Здійснення державної екологічної експертизи відбувається відповідно до Законів України “Про екологічну експертизу”, “Про регулювання містобудівної діяльності”, постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 808 “Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку”.

На підставі статті 14 Закону України “Про екологічну експертизу” об'єктами державної екологічної експертизи є:

державні інвестиційні програми, проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей економіки;

проекти генеральних планів населених пунктів, схем районного планування;

документація по перепрофілюванню, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, в тому числі військового та оборонного призначення;

проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі забезпечення екологічної (в тому числі радіаційної) безпеки, охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, діяльності, що може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища;

документація по впровадженню нової техніки, технологій, матеріалів і речовин (у тому числі тих, що закуповуються за кордоном), які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу;

документація щодо генетично модифікованих організмів, що призначаються для використання у відкритій системі.

Відповідно до статті 13 Закону України “Про екологічну експертизу” здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 808 “Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку”.

Основними завданнями екологічної експертизи є визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності; організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи; встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства; оцінка впливу діяльності об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища, і якість природних ресурсів; оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; підготовка об'єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи.

При розгляді матеріалів оцінки впливу на навколишнє середовище особлива увага приділяється питанням дотримання чинного законодавства,

у т. ч. статті 15 Закону України “Про екологічну експертизу” встановленим нормативам та стандартам з точки зору екологічної припустимості щодо запланованої діяльності.

За 2015 рік розглянуто та надано висновків державної екологічної експертизи по 4 об’єктам.

14.7 Економічні засади природокористування

14.7.1 Економічні механізми природоохоронної діяльності

Базові інструменти економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища, які визначені у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991), діяли і у 2015 році.

Основними елементами економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності залишалися :

- сплата екологічного податку;
- система зборів за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних, тощо);
- відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища у результаті господарської діяльності.

Одним із найважливіших еколого - економічних інструментів є сплата екологічного податку.

Екологічний податок – головне джерело надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища (державного, обласного та місцевих), які створені з метою концентрації коштів і цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів (ст.47 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”).

Однак, у зв’язку з прийняттям змін до Бюджетного та Податкового кодексів України екологічний податок у 2015 році зараховувався до загального фонду місцевих бюджетів (20% - до державного бюджету, 55% - до обласних бюджетів, 25% - до бюджетів міст обласного значення, міст районного значення, сільських, селищних бюджетів).

Розподіл коштів екологічного податку здійснювався не тільки за напрямками природоохоронного спрямування.

До спеціального фонду відповідних місцевих бюджетів зараховувалися лише надходження від грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Обсяг таких надходжень на рівні місцевих бюджетів був незначним.

Основним джерелом фінансування природоохоронних заходів в області залишалися цільові фонди охорони навколишнього природного середовища, які формувалися у 2015 році здебільшого за рахунок грошових стягнень за порушення норм і правил охорони навколишнього природного середовища та

шкоду, заподіяну порушенням природоохоронного законодавства в результаті господарської та іншої діяльності.

До фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів області фактично надійшло 830,5 тис.грн., із них до обласного фонду охорони навколишнього природного середовища – 208,3 тис.грн., до міських, сільських селищних – 622,2 тис.грн.

Такі невеликі обсяги фактичних надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища у 2015 році і пояснюються тим, що до спеціального фонду відповідних місцевих бюджетів зараховувалися лише надходження від грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Динаміка фактичних надходжень коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів у 2010-2014 роках наведена у таблиці 14.7.1.1

Фактичні надходження коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів, 2010-2015 роки (за даними Департаменту фінансів облдержадміністрації)

Таблиця 14.7.1.1

Рік	Всього місцеві фонди, тис.грн.	В тому числі:	
		обласний фонд, тис.грн.	Сільські, селищні, міські фонди, тис.грн.
2010	7342,0	5244,3	2097,7
2011	11816,6	4306,9	7509,7
2012	12567,7	3580,5	8987,2
2013	15722,5	4375,2	11347,3
2014	17329,7	4849,6	12480,1
2015	830,0	208,3	622,2

14.7.2 Стан фінансування природоохоронної галузі

Протягом 2015 року на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами області усіх форм власності (капітальні та поточні видатки) фактично витрачено 105,2 млн.грн., що на 14% більше порівняно з 2014 роком. Із них 113,4 млн.грн. поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, пов'язані з експлуатацією та обслуговуванням засобів природоохоронного призначення (94,8% обсягу витрат на охорону навколишнього природного середовища), 6,2 млн.грн. – капітальні інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування (5,5%).

Найбільша частка витрат на охорону навколишнього природного середовища здійснюється підприємствами водопостачання, каналізації,

поводження з відходами - 78,1 % загального обсягу витрат,; переробної промисловості – 9,2 %; державного управління й оборони, обов’язкового соціального страхування – 5,5 %.

Протягом 2015 року підприємствами, організаціями, установами області фактично сплачено екологічного податку на суму 6,8 млн.грн., що становило 96,6 % від загальної суми пред’явленого до сплати податку.

У 2015 році кошти фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів області спрямовувалися на фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що відповідають основним напрямкам державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки області.

За даними Департаменту фінансів обласної державної адміністрації з місцевих екофондів усіх рівнів на виконання природоохоронних заходів фактично використано 18719,6 тис.грн. (враховуючи невикористаний залишок коштів за 2014 рік) (табл.15.7.2.1)

Фактичне використання коштів фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів, 2009-2014 роки

Таблиця 15.7.2.1

Рік	Всього місцеві фонди, тис.грн.	у		
		В тому числі:		Сільські, селищні, міські фонди, тис.грн.
		обласний фонд, тис.грн.		
2011	8553,1	5554,8		29983
2012	8861,8	2668,0		6193,8
2013	8639,6	4540,0		4099,6
2014	11289,3	5780,0		5509,3
2015	18719,6	5672,1		13047,5

Рішенням Кіровоградської обласної ради “Про обласний бюджет на 2015 рік” (із внесенням протягом року змін до нього) затверджені видатки обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на загальну суму 6921,9 тис.грн., із яких фактично використано 5672,1 тис. грн.

У межах бюджетних асигнувань виконувалося три бюджетні програми.

За КТКВК 240601 “Охорона та раціональне використання природних ресурсів” використано кошти у сумі 5185,6 тис.грн., у тому числі на такі природоохоронні заходи:

нове будівництво зливової каналізації по вул. Андріївській м. Кіровоград – видатки у сумі 995,6 тис.грн.;

каналізаційні очисні споруди по вул. Річній, с.Торговиця Новоархангельського району- реконструкція – видатки у сумі 281,6 тис.грн.;

будівництво очисних споруд Голованівської центральної районної лікарні – видатки у сумі 1705,2 тис.грн.;

будівництво станції біологічної очистки стоків в смт Петрове Петрівського району Кіровоградської області – видатки у сумі 211,5 тис.грн.;

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м. Знам'янка Кіровоградської області – видатки у сумі 1991,7 тис.грн.;

За КТКВК 240604 “Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища” використано кошти у сумі 270,5 тис.грн. на проведення в області Дня довкілля (93,6 тис.грн.), видання Екологічного паспорту Кіровоградської області за 2014 рік та Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища (60 тис.грн.), заходи з екологічної освіти, виховання екологічної культури та інформування населення щодо вирішення екологічних проблем регіону (40,5 тис.грн.), видання поліграфічної продукції з екологічної тематики (30 тис.грн.) та проведення наукових досліджень з метою внесення змін до переліку видів судинних рослин і тварин, занесених до Червоної книги України (46,4 тис.грн.).

За КТКВК 240605 “Збереження природно-заповідного фонду” використано кошти у сумі 216,0 тис.грн. на наукові обстеження природних територій з метою їх подальшого заповідання (20 тис.грн.) та виготовлення проекту щодо утримання та реконструкції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення “Хутір надія” (196 тис.грн.).

З Державного фонду охорони навколишнього природного середовища за бюджетною програмою КПКВК 2401270 “Здійснення природоохоронних заходів” в область інвестовано кошти на загальну суму 1362,32 тис.грн. на виконання таких природоохоронних заходів:

“Реконструкція каналізаційних очисних споруд в м.Світловодську Кіровоградської області” – видатки у сумі 363,92 тис.грн.;

“Реконструкція каналізаційних очисних споруд м.Знам'янка по вул.Будьонного, 207” – видатки у сумі 998,39 тис.грн.

Кошти місцевих (сільських, селищних, міських) фондів охорони навколишнього природного середовища використовувалися переважно на заходи з ліквідації стихійних і впорядкування існуючих сміттєзвалищ, поліпшення стану водних ресурсів та заходи з озеленення населених пунктів.

14.8 Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування

Відповідно до статті 1 Закону України “Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності”, технічне регулювання – це правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та/або ринкового нагляду.

Процедура оцінки відповідності – будь-яка процедура, яка прямо чи опосередковано використовується для визначення того, чи виконуються

встановлені у відповідних технічних регламентах чи стандартах вимоги. Процедури оцінки відповідності включають процедури відбору зразків, випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію та затвердження, а також їх поєднання.

Державна політика у сфері охорони довкілля реалізується шляхом проведення інструментально-лабораторних вимірювань при здійсненні державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання екологічних правил, нормативів та стандартів, а також умов, встановлених документами дозвільного характеру.

Об'єктами стандартизації та технічного регулювання є продукція, процеси та послуги, зокрема матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність, персонал і органи, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування, системи управління якістю і системи екологічного управління.

Стандарти та технічні регламенти мають бути точними, чіткими та структурно уніфікованими, а вимоги, по можливості, мають стосуватися характеристик продукції, а не вимог до її конструкції чи опису.

Важливим фактором ефективного функціонування державної системи охорони навколишнього природного середовища є точність, єдність, уніфікованість та достовірність вимірювань.

Відповідно статті 20 Закону України "Про метрологію і метрологічну діяльність" контроль за станом навколишнього природного середовища відноситься до сфери державного метрологічного нагляду.

У Кіровоградській області установою, уповноваженою на проведення сертифікації систем управління навколишнім середовищем в системі УкрСЕПРО та згідно із вимогами ISO (системи екологічного керування) 14001:2006 є Державне підприємство "Кіровоградський науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації" (ДП "Кіровоградстандарт-метрологія").

За даними ДП "Кіровоградстандартметрологія" протягом 2015 року атестовано 13 вимірювальних лабораторій, які контролюють ті чи інші показники стану навколишнього природного середовища.

*Перелік атестованих лабораторій Кіровоградської області,
атестованих ДП "Кіровоградстандартметрологія" у 2015 році,
які контролюють стан навколишнього середовища*

Таблиця 14.8.1

№ з/п	Назва лабораторії	Адреса	№ та дата видачі свідоцтва про атестацію	Термін дії свідоцтва
1	Вимірювальна лабораторія приватного підприємства НВФ «ЕкоТест-Кіровоград»	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 75, оф.11	№3196 від 17.02.2015 р.	17.02.2018 р.
2	Вимірювальна лабораторія ФОП Рога А.М.	Кіровоградська обл., м. Новоукраїнка, вул. Кірова, 17	№3204 від 13.03.2015 р.	12.03.2018 р.

1	2	3	4	5
3	Вимірювальна лабораторія ТОВ «Кіровоградський експертний центр»	м. Кіровоград, вул. Панфіловців, 22-А	№3267 від 11.08.2015 р.	10.02.2019 р.
4	Хімічна лабораторія контролю якості очищених стічних вод КП «Теплоенергетик»	м. Кіровоград, вул. Ливарна, 1	№3272 від 28.08.2015 р.	27.08.2018 р.
5	Центральна хімічна лабораторія ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат»	Кіровоградська обл., Голованівський р-н, смт. Побузьке, вул. Промислова, 12	№3276 від 09.09.2015 р.	08.09.2018 р.
6	Санітарна лабораторія центральної хімічної лабораторії ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат»	Кіровоградська обл., Голованівський р-н, смт. Побузьке, вул. Промислова, 12	№3277 від 09.09.2015 р.	08.09.2018 р.
7	Лабораторія хімводоочистки ТОВ «Градоля»	м. Кіровоград, вул. Мурманська, 37 г	№3283 від 21.09.2015 р.	18.09.2018 р.
8	Лабораторія екологічного моніторингу Кіровоградського національного технічного університету	м. Кіровоград, просп. Університетський, 8	№3294 від 27.10.2015 р.	27.10.2018 р.
9	Центральна лабораторія водопостачання Кіровоградського ВКГ ОКВП «Дніпро-Кіровоград»	м. Кіровоград, вул. 50 років Жовтня, 19А	№3310 від 16.12.2015 р.	15.12.2018 р.
10	Хіміко-технічна лабораторія локомотивного депо Знам'янка	Кіровоградська обл., м. Знам'янка, вул. Свердлова, 22	№3314 від 22.12.2015 р.	21.12.2018 р.
11	Сектор інструментально-лабораторного контролю Державної екологічної інспекції у Кіровоградській області	м. Кіровоград, вул. Панфіловців, 22-В	№3323 від 28.12.2015 р.	22.12.2018 р.
12	Центральна заводська лабораторія ПрАТ «Гідросила АПМ»	м. Кіровоград, вул. Братиславська, 5Б	№3324 від 28.12.2015 р.	23.12.2018 р.
13	Вимірювальна лабораторія ТОВ «Екосистема-2010»	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 84, кімн. 411А	№3327 від 28.12.2015 р.	28.12.2018 р.

14.9 Дозвільна діяльність у сфері природокористування

Протягом 2015 року департаментом надано 1708 адміністративних послуг екологічного спрямування (включно із видачею документів дозвільного характеру), а саме видано 293 дозволи на спеціальне водокористування, 312 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, зареєстровано 297 звітів з інвентаризації викидів забруднюючих речовин у повітря, виконано 55 розрахунків фонових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, погоджено та включено до обласного реєстру 29 нових паспортів місць видалення відходів (МВВ) та проведено 73 перегляди діючих паспортів МВВ, зареєстровано 7 нових реєстрових карт об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів (ОУВ-ООУВ) та переглянуто 68 діючих реєстрових карт ОУВ-ООУВ, погоджено 535 технічних паспортів відходів тощо.

У зв'язку із змінами до Закону України "Про відходи", внесеними Законом України від 09 квітня 2014 року № 1193-VII "Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру", та внаслідок відсутності чинного порядку надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами і порядку реєстрації декларацій про відходи, діяльність із надання зазначеного дозволу та реєстрації вказаних декларацій протягом 2015 року не здійснювалась.

Діяльність із надання суб'єктам господарювання області документів дозвільного характеру здійснювалась виключно через центри надання адміністративних послуг, що створені при районних державних адміністраціях та міськвиконкомах міст обласного значення.

Робота із надання адміністративних послуг екологічного спрямування та видачі дозвільних документів виконувалась у чіткій відповідності до вимог законів України "Про адміністративні послуги", "Про дозвільну систему у сфері дозвільної діяльності" та інших нормативних актів, які регулюють дані питання.

Діяльність у сфері надання адміністративних послуг будується департаментом виключно на принципах відкритості, прозорості та рівності для усіх суб'єктів, які звертаються за отриманням адмінпослуг.

14.10 Екологічний аудит

Екологічний аудит - це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

В Україні передбачено проведення екологічного аудиту як у добровільній, так і обов'язковій формі. Обов'язковий екологічний аудит здійснюється, щодо об'єктів та видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України, у таких випадках: банкрутство; приватизації, передачі у концесію об'єктів державної та комунальної власності; передача або придбання у державну чи комунальну власність; передачі у довгострокову оренду об'єктів державної або комунальної власності; створення на основі об'єктів державної та комунальної власності спільних підприємств; екологічне страхування об'єктів; завершення дії угоди про розподіл продукції відповідно до закону; в інших випадках, передбачених законом.

Екологічний аудит в Україні проводиться з метою забезпечення додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності. Організація і здійснення еколого-аудиторської діяльності регулюється частинами 2, 3 ст. 49 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", Законом України "Про екологічний аудит", законодавчими актами, що

регулюють види діяльності і сфери, в яких здійснюється обов'язковий екологічний аудит (зокрема приватизація).

Основними завданнями екологічного аудиту є:

- збір достовірної інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності об'єкта екологічного аудиту та формування на її основі висновку екологічного аудиту;
- встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту;
- оцінка впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища;
- оцінка ефективності, повноти і обґрунтованості заходів, що вживаються для охорони навколишнього природного середовища на об'єкті екологічного аудиту.

Щодо розвитку національної системи екоаудиту, то необхідно:

- забезпечити механізм державної підтримки та стимулювання процедур екоаудиту на різних рівнях: локальному, регіональному, національному;
- чітко визначити учасників процесу реалізації соціальних замовлень в сфері екологічного аудиту (Фонд держмайна, Державний комітет України з питань регуляторної політики тощо);
- організація тендерів щодо проведення екологічного аудиту повинна проводитися перш за все за умови кваліфікаційної спроможності та набутого досвіду виконавців. Необхідно надавати перевагу тим структурам, які вже мають досвід на ринку екологічних та консалтингових послуг, а також мають листи-рекомендації;
- посилити механізм контролю та відповідальності виконавців за якість результатів екологічного аудиту, особливо це стосується процедур обов'язкового екоаудиту;
- створити національну асоціацію екологічних аудиторів з метою поширення та обміну передового досвіду, інформаційної та консалтингової підтримки;
- вести перелік потенційних об'єктів екоаудиту (найбільш еколого-небезпечних на національному рівні), а також запровадити реєстр виконаних робіт в цьому напрямку.

Екологічний аудит є гарантом інвестиційної привабливості будь-яких об'єктів та ефективним засобом для отримання інвестицій. Є безперечний сенс розглядати екологічний аудит як вагому складову інвестиційного забезпечення виробничої або іншої діяльності.

14.11 Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Злагоджена та системна робота органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та територіальної громади дає можливість забезпечити успішне виконання поставлених завдань для вирішення екологічних проблем

Кіровоградського регіону у природоохоронній сфері. Відповідно до положень Орхуської конвенції про доступ інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосується довкілля на базі Комунального закладу ОУН бібліотека ім. Д.І. Чижевського створений постійно діючий Орхуський центр екологічної інформації. Основною метою діяльності центру є розширення участі громадськості у формуванні екологічної політики області, підготовці рішень, реалізація яких може вплинути на стан довкілля; підвищення поінформованості широких кіл громадськості щодо стану навколишнього природного середовища України та Кіровоградської області; підтримка вільного обміну досвідом та інформацією у сфері збереження довкілля; сприяння екологічним громадським організаціям та зацікавленим суб'єктам у діяльності, спрямованій на збереження довкілля.

За 2015 рік працівниками центру спільно з органами виконавчої влади проведені заходи природоохоронного спрямування (конференції, семінари, наради, виставки, круглі столи, акції, презентації книг) на теми: «Торкнутися поглядом», «Вода і сталий розвиток», «Природа і діти», «Діти за чисте довкілля», «Екологічні проблеми Кіровоградської області та шляхи їх розв'язання», «Про обговорення з громадськістю матеріалів, викладених в “Екологічному паспорті Кіровоградської області за 2014 рік», «Розвиток екосвідомості особистості» тощо.

У межах діяльності центру багато уваги приділяється роботі з дітьми та молоддю. Адже завдання Орхуського центру – сприяння формуванню екологічно свідомого ставлення до навколишнього природного середовища, активної громадської позиції щодо охорони та збереження природних ресурсів, підвищення рівня екологічної культури молодого покоління. Тож учнівська та студентська молодь має можливість взяти участь в екологічних тренінгах, переглядах пізнавальних фільмів про тварин, різноманітних конкурсах, майстер-класах, іграх, вікторинах екологічного спрямування.

*Виробнича нарада щодо проведення в Кіровоградській області
Всесвітнього Дня Довкілля*

*Засідання круглого столу на тему «Екологічні проблеми
Кіровоградської області та шляхи їх розв'язання»*

Екологічні фотовиставки

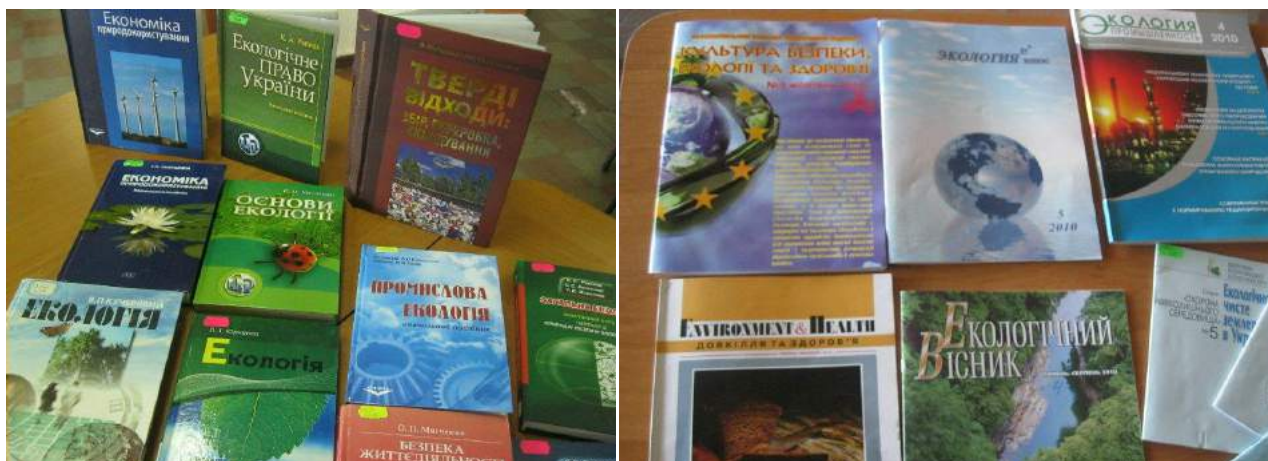
Конкурс екологічного плакату «Природа і діти» до Дня Довкілля

Конкурс малюнку на асфальті «Діти за чисте довкілля»

Основою фонду Орхуського центру екологічної інформації є наукова та науково-популярна література, довідкові видання, підручники, навчальні посібники з питань екологічного права, загальної екології, соціоекології,

техноекології, сільськогосподарської екології, безпеки життєдіяльності, екологічної культури, економіки природокористування.

Усі заплановані та проведені заходи центру відображаються в розділі "Орхуський центр екологічної інформації" на веб-сайті комунального закладу обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського за адресою: <http://library.kr.ua/orhus/>.

Підбиваючи підсумки роботи, необхідно відзначити, що 2015 рік вніс свої нові ідеї та напрямки у вирішення питань покращення довкілля.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації у 2015 році відпрацьовувалося питання розширення правового поля для реалізації права громадян на отримання екологічної інформації про стан довкілля, їх участі у прийнятті рішень у контексті зобов'язань Орхуської конвенції.

14.11.1 Діяльність громадських екологічних організацій

Діяльність екологічних рухів та громадських організацій вимагає від суспільної свідомості перенести гуманне ставлення на все навколишнє середовище, яке починає сприйматися як живе, наділене суб'єктністю та заслуговує на людське ставлення. Саме їх активна участь виступає головною силою у ствердженні основних принципів екологічної етики у життєдіяльності суспільства. На території області діють 35 організацій природоохоронного спрямування, які активно беруть участь у щорічних загальнонаціональних та регіональних природоохоронних акціях: "До чистих джерел", "День довкілля", "Операція новорічна ялинка", "Первоцвіт" тощо. Усі заходи, проведені громадськістю, висвітлюються обласними та місцевими засобами масової інформації: газетами, радіо, телебаченням, веб-сайтами.

*Громадські екологічні організації, що діють на території області
(загальнодержавні, місцеві)*

Таблиця 14.11.1.1

№ з/п	Назва організацій	Юридична адреса
1	2	3
1.	Екологія та соціальний захист Бобринецького району	м.Бобринець вул. Гагаріна, 9
2.	Гайворонська районна громадська організація "Екологія та соціальний захист"	м. Гайворон, вул. Воровського, 35, кв. 18
3.	Вільшанська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок	смт. Вільшанка провул.Дорожний,10
4.	Громадська організація "Об'єднання по відтворенню та захисту навколишнього середовища "ВОДЯНЕ"	Кіровоградська обл., Долинський р-н., с. Василівка
5.	Знам'янська селищна громадська організація "Товариство рибалок"	27410, м. Знам'янка, селище Знам'янка Друга, вул. Калініна, 34
6.	Знам'янська міська громадська організація "Туристично-краєзнавчий клуб "Чорнолісся"	27400, м. Знам'янка, вул. Глібка, 28-В, тел.0507751022
7.	Громадська організація "ЗОЛОТА РИБКА"	27428, Знам'янський район,с. Диківка, вул. Б.Хмельницького, відділок №3, тел.0680698790
8.	Громадська організація "Людина і Довкілля"	27400, м.Знам'янка, вул.Фрунзе, 81, кв.13, тел.0667478749
9.	Знам'янський міський осередок "Зелений світ"	27403, м. Знам'янка, вул. Чкалова, 32
10.	Знам'янська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	27400, м. Знам'янка, вул. Леваневського, 27
11.	Чорноліська первинна організація Кіровоградського обласного Товариства лісівників	27410, м.Знам'янка, с.Водяне, пров.Шкільний, 1, тел.2-16-78
12.	Новгородківська районна організація зеленої партії України	28200 Кіровоградська область смт. Новгородка, вул.Орджонікідзе, 11а
13.	Дитяча екологічна організація "Соколи"	2500, місто Кіровоград, вул. Декабристів, 31 тел. (0522) 24-25-31
14.	Новгородківська районна партійна організація української партії "Зелена планета"	28212 Кіровоградська область село Новоандріївка
15.	Новгородківська районна організація "Народної екологічної партії"	28200 Кіровоградська область смт. Новгородка вул. Лашкула, 25
16.	Новгородківська районна в Кіровоградській області первинна організація "Всеукраїнської політичної партії – екологія та соціальний захист"	28200 Кіровоградська область смт. Новгородка, вул. Кропивницького, 7
17.	"ЕКОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ"	26400,м. Ульяновка вул. Тітова, 45

1	2	3
18.	Новоукраїнська міська дитяча громадська організація "Екологічні детективи"(Екодек)	м. Новоукраїнка, вул. Воровського, 57
19.	Природоохоронна громадська організація "Озерський мисливський колектив"	Світловодський р-н, с. Озера, вул. Дружби, 1
20.	Добровільне незалежне екологічне об'єднання "Зелений світ"	м. Олександрія, пр-т. Леніна, 77, тел. (05235)7-85-20
21.	Громадська організація "ЕКО+"	м. Олександрія, вул. Київська, 145, тел.067-389-12-66
22.	Дитяча екологічна громадська організація "Флора"	м. Кіровоград, вул. Пугачова, 2 тел.24-05-97
23.	Молодіжна екологічна спілка Кіровоградщини	м. Кіровоград, вул. Новгородська, 66, кв.2
24.	Кіровоградська обласна організація "Молодіжна екологічна громадська асоціація "Екосвіт"	м. Кіровоград, пров. Театральний, 8
25.	Кіровоградська обласна організація Всеукраїнського товариства охорони природи	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 76, тел. 22-07-33, 22-35-15
26.	Крайова організація екологічної асоціації "Зелений світ"	м. Кіровоград, вул. Леніна, 26, кімн. 18, т. 24-36-10
27.	Кіровоградський місцевий осередок Всеукраїнської екологічної громадської організації "Мама-86"	м. Кіровоград, вул. Курганна, 36/18
28.	Незалежна громадська організація "Український екологічний фонд сприяння ЮНЕСКО"	м. Кіровоград, вул. Острівська, 2, корпус 2
29.	Кіровоградський обласний осередок Всеукраїнської екологічної ліги	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 84, кімн. 107
30.	Кіровоградська обласна громадська організація "Екологія та Соціальний захист"	Кіровоградська область, Бобринецький район, с. Дібрівка, вул. Тельмана, 15
31.	Громадська організація "Союз соціально – екологічного захисту"	м. Кіровоград, вул. Червонозорівська, 23-г, кв.16
32.	Громадська організація "Екологічний щит"	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва. 84,
33.	Кіровоградський обласний дитячий екологічний центр "Екзампей" при Кіровоградському колегіумі	м. Кіровоград, вул. Володарського, 25, тел. 22-57-08
34.	Кіровоградська обласна громадська організація "Громадська варта"	м. Кіровоград, вул. Маланюка, 2
35.	Кіровоградська обласна громадська організація "ЕКО Рух"	м. Кіровоград, вул. Орджонікідзе, буд. 7 кім. 46

14.11.2 Діяльність громадських рад

Відповідно до розпорядження голови обласної державної адміністрації від 31 березня 2015 року № 133-р та на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" сформовано та

затверджено новий склад Громадської ради при Кіровоградській обласній державній адміністрації, до складу якого входять Кіровоградський обласний осередок Всеукраїнської екологічної ліги, громадська екологічна організація "Флора". Метою діяльності екологічних організацій є участь у прийнятті екологічно важливих рішень, що стосуються збереження довкілля та формування і реалізації державної екологічної політики в області. Інформування громадськості щодо розгляду та прийняття екологічно важливих рішень здійснюється через друковані та електронні засоби масової інформації.

14.12 Екологічна освіта та інформування

Екологічна освіта та виховання спрямовані на формування особистості, яка у повсякденному житті дотримуватиметься норм екологічно грамотної поведінки та підтримуватиме практичні дії державних установ та приватних осіб щодо захисту довкілля. Виховання почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, бережливого ставлення до навколишнього середовища, розширення екологічних знань, культури повинні стати рисою характеру кожної людини і це повинно закладатись у якісно новому, цілісному підході до виховання особистості в єдиному процесі безперервної освіти.

Виховання у людей дбайливого ставлення до природи має починатись з дитячих років – найбільш активного періоду формування світогляду людини, характеру, звичок, ставлення до навколишнього світу. Таке ставлення формуватиметься, якщо поєднувати інтелектуальну та практичну діяльність молоді, прищеплюючи їй уміння виконувати певну практичну роботу з вивчення, збереження та відтворення конкретних природних об'єктів.

Найефективнішим у справі збереження біологічного та ландшафтного розмаїття окремого регіону, держави, континенту є створення мережі природно-заповідних територій, які в перспективі стануть природними центрами Всеєвропейської екологічної мережі. Заповідні території є потужною потенційною базою екологічного виховання. В Україні найбільшу роль для здійснення екологічної освіти і виховання відіграють природні національні парки та заповідники.

З метою широкого залучення юннатівської молоді до роботи по збереженню біорізноманіття в рамках Всеєвропейської Стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, активізації природоохоронної роботи через різні форми еколого-краєзнавчої діяльності протягом 2015 року було проведено обласний етап Всеукраїнського конкурсу учнівської та студентської молоді «Вчимося заповідувати» в ньому взяли участь учнівські колективи та натуралістичні гуртки загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів Гайворонського, Новомиргородського, Новоукраїнського, Петрівського, світловодського, Ульяновського, Устинівського районів та міста Олександрії.

Метою проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «До чистих джерел» є поширення та популяризація в суспільстві практичної природоохоронної діяльності, яка спрямована на охорону і поліпшення стану

джерел, річок, водойм, раціональне використання водних ресурсів, підвищення екологічної та правової обізнаності громадян. Під час проведення конкурсу учні спільно з керівниками висвітлюють найбільш актуальні для нашого регіону питання – стан природних вод.

Під час проведення конкурсу учасники працювали за різними напрямками діяльності: відновили та впорядкували 38 джерел, доглядали існуючі та створили нові прибережні захисні смуги, вивчили стан окремих річок та розробили і впровадили план дій щодо їх оздоровлення, вели просвітницьку роботу серед населення, проводили науково-практичні конференції, конкурси віршів та виставки малюнків присвячених актуальним проблемам стану водних ресурсів нашої області: «Щоб жило джерельце», «Турбуємося про чисті водойми», «Вода дарує нам життя», «Вода – життя, вода – краса», «Вона має бути чистою», «Криничуватська балка» та ін..

Вихованцями екологічного загону ЕКО Ганнівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад» Долинського району, було досліджено ставок «Золоте озеро», проведено аналіз води, вивчено рослинний та тваринний світ ставка, знайдено та розчищено 3 джерела на території села.

За час проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Парки – легені міст і сіл» його учасниками стали більше 2000 школярів області. В ході конкурсу учнівською молоддю відновлено 2 сквери, вирощено більше 12000 штук посадкового матеріалу (декоративні дерева, кущі, квіти), який був використаний для створення нових зелених зон, квітників та інших об'єктів зеленого будівництва.

Окрім практичної роботи учасники конкурсу вивчали історію зеленого будівництва і садово-паркового мистецтва в Україні та своєму регіоні, знайомилися з кращим досвідом та традиціями природокористування, паркобудівництва.

З метою пошуку інноваційних підходів до організації екологічної освіти школярів, широкого охоплення учнівської молоді науково-дослідницькою роботою з еколого-натуралістичного напрямку 16 квітня 2015 року в комунальному закладі «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» відбувся обласний конкурс-захист екологічних проектів «Вчимось досліджувати та охороняти природу».

На конкурс надійшло 54 дослідницькі роботи учнів позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів області. Юні екологи порушували актуальні питання механізмів впливу різних аспектів діяльності людини на природні системи, закономірності реакцій біологічних об'єктів на антропогенні впливи. Теми, які учні обирали для розробки проектів, в основному, відображали екологічні проблеми актуальні для свого села, міста, району. У більшості робіт юні екологи запропонували план обґрунтованих дій щодо поліпшення екологічної ситуації регіону, в тому числі із залученням до екологічної просвіти учнівської молоді.

Враховуючи особливу актуальність нашого степового регіону щодо збереження і розширення територій зелених насаджень, охорони водних

ресурсів та забезпечення населення якісною питною водою, досить часто школярі розробляли проекти, в яких передбачали попередження забруднення водних ресурсів, збереження малих річок та водойм, розчищення джерел, розробка методів очищення питної води. Пріоритетними темами проектів були: «Особливості зникнення та розповсюдження первоцвітів Чорного лісу», «Проблеми малої водойми», «Вплив супутніх порід на продуктивність і біологічну стійкість дуба в умовах степу», «Вплив трутикових грибів на екосистему лісів Компаніївщини», «Пізноцвіт осінній – перспектива інтродукції», «Стан річок Березівка та Срібна, а також вищої водної рослинності відповідних територій внаслідок антропогенного впливу», «Дослідження продуктивності дуба звичайного в залежності від складу насаджень», «Вивчення екологічного стану річки Сугоклеї за макробезхребетними тваринами» та інші.

Однією з найбільш поширених форм екологічного виховання школярів в області є робота на екологічних стежках. В загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах їх налічується 148, більшість яких створені в межах заповідного фонду або ж на територіях, які пропонуються юними природоохоронцями для надання їм статусу заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ. Заслужують на увагу організація роботи на екологічних стежках Кіровоградського ОЦЕНТУМ, Світловодської міськСЮН, Федіївської ЗОШ I-III ступенів Бобринецького району, Перчунівської ЗОШ I-III ступенів Добровеличківського району, Маловодянської ЗОШ I-III ступенів Долинського району, Капітанівської ЗОШ I-III ступенів Новомиргородського району, районної екологічної дитячої громадської організації «Паросток» Новгородківського району, районного ЦДЮТ «ЗОРІТ» м. Новоукраїнки, екологічного центру «Жайворонок» при ЦДЮТ смт. Петрове, Світловодського ЦДЮТ. Тут проводиться ґрунтова пошукова робота з визначення тваринного і рослинного світу, впливу антропогенних факторів на природні рекреаційні зони.

Вся робота школярів області щодо охорони і дослідження природи має на меті привернути увагу місцевих органів влади на необхідність дотримання правил природокористування та збереження і розширення природоохоронних територій.

Для забезпечення додержання прав громадян на отримання достовірної екологічної інформації проводяться висвітлення через засоби масової інформації газети, радіо, телебачення та веб-сайти: Кіровоградської обласної державної адміністрації (<http://www.kr-admin.gov.ua/>), департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації (<http://ekolog.kr-admin.gov.ua/>), Орхуського центру екологічної інформації (<http://library.kr.ua/orhus/>).

Завдяки випуску щорічних екологічних видань, які розповсюджувались серед громадськості: "Екологічний паспорт Кіровоградської області", "Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища", дають змогу громадськості проаналізувати, як змінюється стан довкілля Кіровоградської області з року в рік.

ВИСНОВКИ

У 2015 році сфера охорони навколишнього природного середовища залишалась серед найбільш пріоритетних напрямків діяльності обласної державної адміністрації.

Аналіз ключових екологічних показників розвитку області за підсумками 2015 році свідчить про наявність кількох найбільш гострих і актуальних проблем регіону у сфері захисту довкілля, а саме:

щорічне збільшення обсягів відходів, що накопичуються у спеціально відведених місцях видалення відходів (далі – МВВ);

відсутність сучасної системи поводження з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ);

критичний технічний стан переважної більшості каналізаційних очисних споруд, а також недостатня потужність установок очищення шахтних вод (далі – УОШВ) Інгульської шахти ДП "СхідГЗК", що призводить до скидання недостатньо очищених стічних вод (далі – НДО) у природні водні об'єкти;

невирішеність на законодавчому рівні питання передачі місцевим державним адміністраціям повноважень у сфері розвитку природо-заповідного фонду (ПЗФ).

Проблематика накопичення у МВВ відходів промислового виробництва є досить болючою для Кіровоградщини та переважним чином пов'язана із господарською діяльністю ПАТ "Центральний гірничо-збагачувальний комбінат" (далі – ПАТ "ЦГЗК") – підприємства, яке здійснює добування залізної руди кар'єрним способом на території Петрівського району області.

Як свідчать статистичні дані, у 2014 році із утворених в цілому по області 39,7 млн. т відходів, 36,5 млн. т або 91,9% складала саме відходи, утворені у результаті господарської діяльності ПАТ "ЦГЗК". За підсумками 2015 року питома вага відходів ПАТ "ЦГЗК" у загальному обсязі утворених в області відходів складала 91%.

Отже, із року в рік спостерігається стійка тенденція, яка показує, що понад 90% відходів, що утворюються в області, – це відходи від господарської діяльності ПАТ "ЦГЗК".

При цьому, протягом останніх трьох років зазначене підприємство демонструє погіршення динаміки за показником питомої ваги утилізованих відходів, тобто все більше відходів даного підприємства видаляються (та, відповідно, накопичуються) у МВВ, тоді як частка відходів, що переробляються та/або утилізуються – знижується.

На жаль, такий стан справ суперечить вимогам Стратегії розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року, одним із індикаторів виконання якої є показник "Питома вага утилізованих відходів у загальному обсязі утворення (%)".

Зокрема, завданнями вищезгаданої Стратегії розвитку визначено, що у 2016 році відповідний індикатор (показник) по області повинен досягти 71,9%, а у 2020 році – 85,4%.

Враховуючи вирішальний вплив обсягів утворення та утилізації відходів ПАТ "ЦГЗК" на динаміку вказаного індикатора в цілому по області, тенденція

до погіршення частки утилізованих відходів по даному підприємству протягом 2013 – 2015 років викликає тривогу та занепокоєння.

З метою створення для суб'єктів господарювання економічних стимулів до збільшення частки відходів, що переробляються та утилізуються, департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації розроблено пропозиції про внесення змін до Податкового кодексу України, які передбачають оподаткування екологічним податком за розміщення відходів не тільки відходів, утворених протягом звітного кварталу, але й відходів, які накопичуються у МВВ.

Відповідні пропозиції за підписом голови обласної державної адміністрації Кузьменка С.А. направлено на розгляд Мінприроди України, Кабінету Міністрів України та комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Проблема відсутності дієвої та сучасної системи поводження із ТПВ є характерною майже для всіх регіонів України та полягає насамперед у недостатності коштів державного та місцевих бюджетів для фінансування заходів, пов'язаних із будівництвом сучасних сміттєпереробних комплексів, сортувальних ліній, закупівлею іншого необхідного устаткування тощо.

На вирішення проблем у сфері поводження з твердими побутовими відходами у 2015 році кошти з Державного та з обласного фондів охорони навколишнього природного середовища не виділялися.

Проте значні сподівання у цьому напрямку покладаються на перспективу залучення інвестиційних коштів, у тому числі від іноземних інвесторів.

Крім того, обласною державною адміністрацією та департаментом на регіональному та місцевому рівнях докладаються значні зусилля, щоб досягти певного покращення ситуації.

Так, вживаються заходи щодо досягнення стовідсоткової паспортизації місць видалення ТПВ в області, а по вже паспортизованим звалищам – щодо обов'язкового проведення щорічних лабораторних досліджень з метою визначення впливу розміщених відходів на стан повітря, підземних вод та ґрунтів.

У сфері забезпечення належної якості та охорони водних ресурсів найбільш актуальною проблемою на даний час є стан каналізаційно-очисних систем та мереж області.

Фактично в області амортизовано вже понад 70% технологічного та енергетичного обладнання об'єктів каналізаційного господарства, яке вимагає першочергової заміни.

Технічний стан практично всіх каналізаційних очисних споруд потребує їх модернізації або реконструкції. При цьому недостатня якість очищення стічних вод спостерігається майже на всіх каналізаційних очисних системах, не здійснюється належна обробка осадів, що утворюються в процесі очищення стічних вод. Споруди фізично зношені і потребують реконструкції та/або заміни.

Крім того, недостатньою є потужність УОШВ Інгульської шахти

ДП "СхідГЗК", що призводить до значних обсягів скиду недостатньо очищених шахтних вод даного підприємства у річку Інгул (62,3% від загального обсягу скиду НДО від усіх водокористувачів області).

З метою відтворення та захисту водних ресурсів області у 2015 році передбачалось залучення коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – ОФОНПС) у сумі 6385,4 тис. грн. на виконання таких природоохоронних заходів:

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м.Знам'янці Кіровоградської області – 3086,5 тис.грн. (профінансовано – 1991,7 тис.грн.);

каналізаційні очисні споруди по вул. Річній, с.Торговиця Новоархангельського району (реконструкція) – 281,634 тис. грн. (профінансовано – 281,634 тис. грн.);

будівництво очисних споруд Голованівської центральної районної лікарні 1706,0 тис. грн. (профінансовано – 1705,2 тис. грн.);

нове будівництво зливової каналізації по вул. Андріївській у м.Кіровограді – 1060,8 тис. грн. (профінансовано – 995,6 тис. грн.);

будівництво станції біологічної очистки стоків в смт Петрове Петрівського р-ну Кіровоградської області – 250,0 тис. грн. (профінансовано – 211,5 тис. грн.).

Усього на виконання природоохоронних заходів у сфері відтворення водних ресурсів станом на грудень 2015 року виконавцям робіт перераховано 5185,634 тис. грн.

Окрім того, за рахунок коштів державного фонду охорони навколишнього природного середовища у сумі 998,392 тис. грн. розроблено проектно-кошторисну документацію по об'єкту "Реконструкція каналізаційних очисних споруд в м.Знам'янці по вул. Будьонного, 207" та використано 363,923 тис. грн. на реконструкцію каналізаційних очисних споруд в м.Світловодську Кіровоградської області.

Стосовно заходів із розширення природо-заповідного фонду (ПЗФ) області, у 2015 році за рахунок коштів ОФОНПС громадською організацією "Науковий центр еколого-біологічних досліджень" проведено наукові обстеження двох природних територій у Новгородківському та Олександрійському районах області з метою їх подальшого заповідання.

За результатами обстежень складено звіти, в яких наведено загальний опис та стан об'єктів досліджень, вказані фонові та рідкісні види тварин і рослин, перебування яких зафіксоване на територіях, що обстежувались, зроблено ряд фотографій найбільш примітних частин територій для підтвердження типовості, оригінальності та унікальності об'єктів. Обґрунтовано доцільність включення обстежених територій до складу природно-заповідного фонду області.

Однак проблемним питанням у сфері розвитку ПЗФ на цей час є невирішеність на законодавчому рівні питання передачі місцевим державним адміністраціям відповідних повноважень, внаслідок чого не повною мірою забезпечується ефективне державне управління та регулювання у сфері

організації, охорони і використання територій та об'єктів ПЗФ на місцевому рівні.

З цього приводу обласною державною адміністрацією та департаментом неодноразово надавались пропозиції до Мінприроди України щодо необхідності внесення відповідних змін до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" та передачі цих повноважень місцевим державним адміністраціям.

Однак станом на 01 січня 2016 року такі зміни до чинного законодавства України поки що не внесені.

Отже, вирішення ключових проблем екологічного характеру потребує зусиль як на місцевому і регіональному, так і на загальнодержавному рівнях.

Крім того, вагому роль у просуванні процесів поступового вирішення даних проблем відіграє небайдужа до тематики стану довкілля громадськість, у тому числі екологічні громадські організації, завдяки яким питання природоохоронної діяльності постійно залишаються у фокусі уваги влади і суспільства.

Також слід відзначити, що у 2015 році в області активно розвивалась сфера надання адміністративних послуг екологічного характеру.

Протягом 2015 року департаментом надано 1708 адміністративних послуг екологічного спрямування (включно із видачею документів дозвільного характеру), а саме видано 293 дозволи на спеціальне водокористування, 312 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, зареєстровано 297 звітів з інвентаризації викидів забруднюючих речовин у повітря, виконано 55 розрахунків фонових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, погоджено та включено до обласного реєстру 29 нових паспортів місць видалення відходів (МВВ) та проведено 73 перегляди діючих паспортів МВВ, зареєстровано 7 нових реєстрових карт об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів (ОУВ-ООУВ) та переглянуто 68 діючих реєстрових карт ОУВ-ООУВ, погоджено 535 технічних паспортів відходів тощо.

Діяльність у сфері надання адміністративних послуг будується департаментом виключно на принципах відкритості, прозорості та рівності для усіх суб'єктів, які звертаються за отриманням адмінпослуги.